

Regnskabsmanipulation

- Er de gældende regler om besvigelser gode nok?

Speciale

Cand.merc.aud.

Februar 2015

Aalborg Universitet

Anders Vester Rasmussen

Vejleder: Hans Henrik Berthing

Antal anslag: 211.656

Antal normalsider: 88

Indholdsfortegnelse

EXECUTIVE SUMMARY	1
1. INDLEDNING	3
1.1. Problemformulering.....	5
1.2. Afgrænsning.....	6
1.3. Kildekritik.....	7
2. BESVIGELSER.....	8
2.1. Besvigelsebegrebet ifølge ISA 240	8
2.2. Definition af besvigelser.....	9
2.3. Typer af besvigelser	10
2.3.1. Regnskabsmanipulation.....	10
2.4. Besvigelsestrekanten	12
2.4.1. Incitament eller pres.....	13
2.4.2. Opfattet mulighed	14
2.4.3. Retfærdiggørelse	14
2.5. Den typiske besviger	15
2.6. Omfanget af besvigelser	16
2.7. Hvorfor er besvigelser et problem?.....	17
3. REGULERINGEN	18
3.1. God revisorskik	18
3.2. Udviklingen i standarderne	21
3.2.1. Revisionsvejledning 1.....	22
3.2.2. Erklæringsbekendtgørelsen	24
3.2.3. Revisionsvejledning 21.....	25
3.2.4. Revisionsstandard 240 (ajourført) & International Standards on Auditing 240 (revised)	26
3.3. Gennemgang af ISA 240 (ajourført).....	28
3.3.1. Professionel skepsis	29
3.3.2. Planlægningsdrøftelser	30
3.3.3. Risikovurderingshandlinger	31

3.3.4.	Besvigelserisikofaktorer	32
3.3.5.	Vurdering af revisionsbevis.....	34
3.4.	Opdagelse af besvigelser	35
3.5.	Sammenfatning.....	36
4.	ERHVERVSSKANDALER.....	38
4.1.	Parmalat	38
4.1.1.	Hvordan blev bedrageriet opdaget?	38
4.1.2.	Hvad skete der i Parmalat?	39
4.1.3.	Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?	42
4.2.	WorldCom.....	43
4.2.1.	Hvordan blev bedrageriet opdaget?	43
4.2.2.	Hvad skete der i WorldCom?	44
4.2.3.	Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?	47
4.3.	Enron	48
4.3.1.	Hvordan blev bedrageriet opdaget?	48
4.3.2.	Hvad skete der i Enron?	49
4.3.3.	Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?	51
4.4.	Nordisk Fjer.....	53
4.4.1.	Hvordan blev bedrageriet opdaget?	54
4.4.2.	Hvad skete der i Nordisk Fjer?	54
4.4.3.	Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?	57
4.5.	IT Factory	58
4.5.1.	Hvordan blev bedrageriet opdaget?	58
4.5.2.	Hvad skete der i IT Factory?.....	59
4.5.3.	Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?	61
4.6.	Memory Card Technology	62
4.6.1.	Hvordan blev bedrageriet opdaget?	63
4.6.2.	Hvad skete der i Memory Card Technology?	63
4.6.3.	Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?	66
4.7.	Sammenfatning.....	67
5.	ER REGULERINGEN "GOD NOK" / TILSTRÆKKELIG?	69
5.1.	"God nok"	71
5.2.	Tilstrækkelig.....	73

---

6. KONKLUSION	75
7. PERSPEKTIVERING – OW BUNKER	80
7.1. Hvorfor gik OW Bunker konkurs?.....	81
7.1.1. Spekulationer i Risk-Management afdeling.....	81
7.1.2. Kreditter i Dynamic Oil Trading.....	82
7.2. Efterspillet.....	82
7.2.1. Revisorerne.....	83
7.2.2. Ledelsen.....	83
7.2.3. Kurator.....	84
7.2.4. Kreditorer.....	84
8. LITTERATURLISTE	85
8.1. Bøger.....	85
8.2. Publikationer.....	85
8.3. Love, vejledninger og domme.....	87
8.4. Artikler m.v.....	87
BILAG	90
Bilag 1: Den typiske besviger – hyppighed.....	90
Bilag 2: Den typiske besviger – gennemsnitligt udbytte.....	91
Bilag 3: Omfang af virksomhedskriminalitet.....	92
Bilag 4: Udvalgte tabeller fra empirisk undersøgelse.....	93

Executive Summary

Financial statement fraud challenges the auditor's role as a representative of the public. When a corporate scandal is revealed, the public questions the quality and validity of the auditors work, and subsequently the reputation of the auditor is questioned. This is especially visible when the public learns, that the audit did not reveal the presence of financial statement fraud. The public is more than likely to hold the auditor responsible for any loss that may have been incurred. At the core of some of the more famous corporate scandals in later years, financial statement frauds have played a pivotal role. Not only have there been far-reaching consequences for both corporations and investor, but also for the auditors.

This thesis explores financial statement fraud, centered on the definitions of the current ISA 240 (revised), with the purpose of answering the question; are the current regulations regarding fraud good enough?

The thesis is divided into four primary parts, with the intent of giving the reader a walkthrough of the relevant definitions, regulations, real-world examples and a discussion of whether or not the regulation is good enough.

In the first part (chapter 2) the fraud concept is defined, and a description of the typical fraudster is given. Through the definitions of ISA 240 (revised) fraud is defined as a conscious act intended to defraud the users of the financial statements and/or gain an unjustified financial advantage. Based on the findings of Association of Certified Fraud Examiners occupational fraud and abuse, a rough description of the typical fraudster is given, both as a factor of frequency of fraud, but also as a factor of the average financial gain. The chapter is concluded by a discussion of why fraud is a problem.

In the second part (chapter 3) the regulations is treated, first by a historical perspective on the evolution of the regulations, and secondly by a walkthrough of some of the key elements of ISA 240 (revised). Since the first Danish Standard on Auditing was published in 1978, the role of the auditors with regards to fraud was undefined. The task of the auditors was not to detect fraud, but to report to the management if fraud was detected. Since then the role of the auditor has not changed much. The current role of the auditor is to identify and assess the risk of misstatements due to fraud, and to respond appropriately according to ISA 240 (revised).

In the third part (chapter 4) some of the more influential corporate scandals of the last 3 decades are described. The focus of the descriptions is on the means by which the financial statement fraud was enacted, especially the primary means employed by the principal fraudsters. Finally the real-world cases are

compared to the current regulations case by case, and the regulation is evaluated with regards to the ability of preventing the occurrence of similar frauds in the future.

In the fourth part (chapter 5) it is debated whether of the current regulation is good enough or sufficient. To determine if ISA 240 (revised) is good enough, it is my opinion that it must complement the general clause of the Danish Statements Act. By examining the basic premise of both ISA 240 (revised) and the Statements Act, I find this to be the case. To determine if ISA 240 (revised) is sufficient, Brenda Porters theory of the Audit Expectation-Performance Gap is briefly discussed. By including the findings of a thesis from 2012, which included an empirical analysis of the Audit Expectation-Performance Gap, I find ISA 240 (revised) to be sufficient with regards to the reasonable expectations to the auditors work.

It is however worth noting, that the empirical data suggests that society's expectations of the auditor's performance are unreasonable, and thus meeting the expectations of society is almost impossible. In this case ISA 240 (revised) is not, and may not ever be, sufficient.

Based on these four parts, I am able to draw a conclusion. It is my opinion that provided a) ISA 240 (revised) is properly applied and b) the auditor is aware of the possibility of the occurrence of the corporate psychopath, that ISA 240 (revised) can be considered to be good enough.

During the course of writing this thesis, we witnessed another bankruptcy. Since the economic downturn of 2008 this is not an uncommon occurrence, however there were rumors that fraud was a factor in the event. OW Bunker, a shipping company based out of Nørresundby, had apparently been defrauded by the management of a Singapore subsidiary. While it may be too soon to place any legal responsibility, mainly because it may be some time before a trial can take place, it is interesting to include the case to put the thesis into a more current perspective.

1. Indledning

Det er næppe svært at forestille sig, at der er nogle, som pynter på årsrapporten, når den ikke lever op til de ønsker og forventninger, som måtte være hertil. Sminkning af regnskaber er desværre noget, som har været en del af de erhvervsskandaler, som vi har været vidne til i løbet af de sidste århundreder. I bogen "Skandalen om Nordisk Fjer" skriver forfatterne Langer & Dørge følgende om årsrapporten for 1987/88¹:

"Bag det kunstigt skabte årsresultat ligger et imponerende skoleeksempel på, hvor langt man kan komme med fantasi og et taknemmeligt stykke papir"

Regnskabsmanipulation er ikke kun et dansk fænomen, og der har da også været en del internationale erhvervsskandaler, hvor regnskabsmanipulation var anvendt. Disse erhvervsskandaler har sat spørgsmålstegn ved revisorernes roller og funktioner, bl.a. i relation til opdagelse og forebyggelse af besvigelser. Erhvervsskandalerne har også været medvirkende til, at der er sat større fokus på besvigelser, og i visse tilfælde har erhvervsskandalerne medført ændring eller stramning af reguleringen.

En af nyere tids erhvervsskandaler, der fik store konsekvenser for revisorerne var sagen om det amerikanske Enron. Kritikken af selskabets revisor, den internationale revisionsvirksomhed Arthur Andersen, medførte, at revisionsfirmaet blev opløst og efterfølgende opkøbt af konkurrerende revisionsvirksomheder verden over.

Revisorernes opgave er at agere som offentlighedens tillidsrepræsentant, og dermed at skabe større tillid til de aflagte årsrapporter. Denne tillid opnås ved, at revisor agerer som en uafhængig part, der udtaler sig om årsrapportens retvisende billede. Dette stiller samtidig krav til revisor om at være uafhængig, faglig kompetent samt at revisor lever op til revisorbranchens etiske og kollegiale regler. Disse regelsæt opstiller 5 grundprincipper, der skal være revisorens etiske kompas: integritet, objektivitet, professionel kompetence og fornøden omhu, fortrolighed og professionel adfærd².

De mange erhvervsskandaler har også medført, at offentligheden og medierne har øget fokus på virksomhedernes årsrapporter og adfærd, og derigennem stiller spørgsmål til, hvilken rolle revisor spiller i relation til opklaring af besvigelser, herunder især ledelsesbesvigelser. Dette har givet anledning til tvivl om, hvilket formål en revision egentlig har, samt om revisor bør holdes ansvarlig for manglende opdagelse af besvigelser.

---

¹ Langer & Dørge (1991), s. 172

² IFAC (2014), s. 12

Realiteten er, at størstedelen af besvigelser ikke opdages af revisor, men opdages af virksomhederne selv, enten af de interne kontroller eller ved et rent tilfælde.³ Det er dermed ikke sagt, at alle besvigelser bliver opdaget, idet der er nogle, der er bedre til at skjule deres besvigelser bedre end andre. Vi bliver således ikke bekendt med det totale omfang af besvigelser, ligesom det ikke er alle besvigelser, der ender med retsforfølgelse, og dermed er der en del af de fundne besvigelser, der ikke kommer til offentlighedens kendskab. De foretagne undersøgelser og statistikker over besvigelser giver således langt fra et dækkende og fuldstændigt overblik over omfanget af besvigelser, og det må derfor forventes, at vi kun har set toppen af isbjerget.

Som følge af de mange erhvervsskandaler må det forventes, at samfundet stiller større krav til reguleringen af besvigelser, samt at samfundets forventninger til revisors arbejde i relation til besvigelser også vil stige. Revisorerne er underlagt krav om at være hurtige og effektive, hvilket gør det umuligt at opnå 100 % sikkerhed, og dermed umuligt for revisorer at leve op til samfundets forventninger til revisionen. Denne forventningskløft vil næppe blive mindre i takt med nye erhvervsskandaler.

Ifølge PwC's Global Economic Crime Survey 2014 fremgår det, at 37 % af de deltagende virksomheder indenfor de seneste 12 måneder har været udsat for virksomhedskriminalitet. Dette er en stigning fra PwC's 2011 undersøgelse, hvor tallet var 34 %.⁴ Af disse virksomheder har 69 % været udsat for misbrug af aktiver og 22 % været udsat for regnskabsmanipulation i 2014 undersøgelsen, mod henholdsvis 72 % og 24 % i 2011 undersøgelsen.⁵

Tidligere har der været mange mindre virksomheder, hvor ejerne selv ledede deres virksomhed. I takt med at de overlevende virksomheder er blevet større, har der været behov for at hyre professionelle til at stå for den daglige drift af virksomhederne. Dette har bevirket, at flere virksomheder har ansat en ledelse, der ikke er medlem af ejerkredsen, til at varetage ejernes interesser. For at opmuntre ledelsen til at skabe positive resultater har det været kutyme at have incitamentsprogrammer, der helt eller delvist har gjort ledelsens aflønning afhængig af at skabe gode resultater, og dermed øget risikoen for besvigelser.

Under finanskrisen i 2008/2009 hvor det ikke gik lige godt for alle, var der et stort incitament til at "justere" på regnskaberne for at leve op til ejernes forventninger, eller for at give banker og kreditinstitutter et pænere regnskab, der kunne sikre fortsættelse eller forhøjelse af kreditfaciliteterne.

---

³ ACFE (2014), s. 19

⁴ PwC (2014a), s. 5

⁵ PwC (2014a), s. 6

Besvigelser er ikke et nyt begreb, hverken på globalt plan eller i Danmark. Siden Peder Adler Alberti's store eventyr i starten af 1900 tallet, hvor han bedrog den Sjællandske Bondestands Sparekasse for et anseeligt beløb, er der gradvist sat stigende fokus på besvigelser. Selvom loven om statsautoriserede revisorer fra 1909 til dels var affødt af Albertis besvigelser, har loven ikke en eksplicit formulering, der peger på opklaring af besvigelser som formålet.

Alberti er langt fra den eneste, der har bedraget danskerne, eller gjort sig skyldig i misbrug af aktiver eller regnskabsmanipulation. Af nyere sager kan nævnes Nordisk Fjer, Stein Bagger og IT Factory, John Rasmussen og Memory Card Technology.

Et af udfaldene af disse (og mange andre) sager er, at reguleringen er blevet skærpet for at rette op på den mistillid til revisor, som sagerne har medført. I 1970'erne begyndte FSR at udarbejde og offentliggøre regnskabsvejledninger, der havde til formål at styrke revisors værktøjskasse, dog med den formulering at det ikke var revisors opgave at opklare eller forhindre besvigelser. I 1990'erne ændres der lidt på holdningen med revisionsvejledning nr. 21, hvor der lægges mere fokus på væsentlighed og risiko. Samtidig blev det præciseret, at besvigelser er en kilde til fejlinformation, der forsøges tilsløret eller skjult for revisor og omverdenen.

1.1. Problemformulering

Reguleringen opererer med to former for besvigelser; misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation. Misbrug af aktiver omfatter typisk tyveri, privat benyttelse af virksomhedens aktiver, underslæb og virksomhedens betaling af private regninger. Regnskabsmanipulation omfatter fejlinformation i regnskabet, der har til formål at vildlede regnskabsbrugeren.

Regnskabsmanipulation har ligget bag mange af erhvervsskandalerne, og har medført at bl.a. reguleringen er strammet op. Det er interessant at se, at selvom der har været strammet op på reguleringen, forekommer der fortsat erhvervsskandaler, hvor regnskabsmanipulation er involveret. Derfor finder jeg det interessant at undersøge revisors mulighed for at opdage regnskabsmanipulation med udgangspunkt i de værktøjer som revisor har til rådighed.

Hovedspørgsmålet i dette speciale er derfor:

Er de gældende regler om besvigelser gode nok?

Til at afklare denne problemstilling, vil der i specialet blive taget udgangspunkt i International Standards on Auditing (ISA) 240. Herudover vil der blive inddraget faktiske erhvervsskandaler, der vil blive holdt op mod reglerne i ISA 240. Problemstillingen vil blive belyst gennem besvarelse af en række underspørgsmål der vurderes relevant i relation hertil:

- Hvad er besvigelser, og hvorfor er besvigelser et problem?
- Hvilke krav stiller reguleringen til revisors opklaring af besvigelser?
- Hvordan har reguleringen/kravene udviklet sig?
- Er der i reguleringen krav, der begrænser revisors mulighed for opdagelse af besvigelser?
- Kan reguleringen forhindre besvigelser?
- Er reguleringen tilstrækkelig?

Formålet med disse spørgsmål er at belyse delementerne i problemstillingen, dels fra en teoretisk vinkel gennem lovgivning og revisionsstandarderne, og dels gennem en praktisk gennemgang af udvalgte erhvervsskandaler.

1.2. Afgrænsning

Som emne er besvigelser meget bredt og kan indeholde mange problemstillinger, der hver især kunne være interessante at undersøge. Afgrænsningen er ikke blot en måde at begrænse antallet af sider som specialet indeholder, men også en hjælp til at præcisere specialets problemstilling. Det har derfor været nødvendigt at foretage følgende afgrænsninger.

Kernen i dette speciale er opdagelsen af besvigelser, og det vil tage udgangspunkt i ISA 240, suppleret med relevant teori. Der vil således ikke blive lagt vægt på hvornår eller hvordan revisor skal forholde sig til rapportering af opdagede besvigelser.

Endvidere opererer ISA 240 med to typer af besvigelser som kilde til fejlinformation; misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation.

Misbrug af aktiver kan komme til udtryk ved underslæb, f.eks. ved at indbetalinger fra afskrevne debitorer indbetales på private bankkonti. Det kan også være tyveri, f.eks. ved medarbejdere der hjælper sig selv til varer fra lageret eller salg af skrottede varer og dele. Det kunne også være at få virksomheden til at betale for private udgifter, eller for varer og ydelser der ikke er modtaget af virksomheden. Virksomhedens aktiver kan også misbruges ved at der stilles sikkerhed i aktiverne for private lån.

Misbrug af aktiver kan således beskrives som den mere lavpraktiske besvigelsesform, der er relativ let for revisor at opdage. I dette speciale vil der derfor ikke blive fokuseret på misbrug af aktiver, medmindre det vurderes relevant for helheden.

ISA 240 er en international standard der anvendes i flere lande, og der er således flere nationale regelsæt, der kan få indflydelse. Inddragelsen af flere nationale regelsæt kan være med til at gøre opgaven uoverskuelig, idet samme forhold kan behandles forskelligt i forskellige lande. Internationale forhold vil kun blive inddraget, hvis det vurderes, at det bidrager til specialet. Det skal dog nævnes, at de danske regler på området – RS 240 – er en direkte oversættelse af ISA 240, da EU-landene ifølge EU's 8. direktiv skal implementere ISA'erne.

I specialet vil fokus blive lagt på besvigelser ved revision af årsrapporter fremfor review, assistance med regnskabsopstilling og øvrige erklæringer, ligesom det ikke er formålet at behandle perioderapporter, opgørelser m.v.

Endvidere vil jeg afgrænse specialet fra at omhandle de særlige problemstillinger der er omkring offentlige virksomheder og forvaltningsrevision.

Fokus bliver således på den eksterne/uafhængige revisors revision af årsrapporten, og har ikke til formål at behandle den interne revisors rolle ved opklaring af besvigelser. Tilstedeværelsen og effektiviteten af interne kontroller og IT-kontroller, samt konsekvensen for disse ved opklaring af besvigelser vil ikke blive uddybet i specialet.

1.3. Kildekritik

Den empiriske del af specialet er lavet med udgangspunkt i udvalgte erhvervsskandaler. Disse casevirksomheder er udvalgt på grund af den indflydelse de har haft på reguleringen. Endvidere vurderes casevirksomhederne at være relevante for specialets problemstilling, idet sagerne helt eller delvist indeholder regnskabsmanipulationer. Det udvalgte materiale til beskrivelse af erhvervsskandalerne vil primært være biografier suppleret med anden relevant litteratur, såsom artikler samt relevante domme og afgørelser.

Det kan ikke udelukkes, at det udvalgte materiale indeholder en grad af bias, alt efter dets oprindelse. Selvom der vil blive søgt en objektiv behandling af dette materiale, kan det ikke udelukkes, at materialet kan fortolkes på flere måder, og dermed at der kan drages andre konklusioner på baggrund heraf.

Det statistiske materiale, der er udvalgt til bl.a. sandsynliggørelse af den typiske besviger, er udarbejdet af Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) og PricewaterhouseCoopers (PwC). Begge har foretaget globale undersøgelser målrettet besvigelser i 2014, og er således vurderet som relevante for specialet. PwC har også i 2011 lavet samme undersøgelse, og har publiceret resultaterne udelukkende omhandlende Danmark. Dette forventes også gentaget for 2014, men de Danske resultater for 2014 er i skrivende stund ikke offentliggjort. Idet de Danske resultater for 2014 endnu ikke er offentliggjort, vil der blive taget udgangspunkt i de globale resultater og en sammenligning med 2011 vil blive på globalt plan. Dette har dog en fejlmargen for de konklusioner, der kan drages, idet der er væsentlig forskel i de nationale resultater. F.eks. udgør den rapporterede virksomhedskriminalitet i 2014 for Danmark 12 % mens den for Sydafrika udgør hele 69 %, sammenhold med et globalt gennemsnit på 37 %.⁶

2. Besvigelser

Formålet med dette afsnit er at give læseren indblik i, hvad der i dette speciale menes med begrebet besvigelser. Besvigelser ansues i relation til revision ikke ud fra et strafferetligt synspunkt men som en årsag til væsentlige fejl i årsrapporten. Det er således vigtigt at have en grundlæggende forståelse af, hvad besvigelser er, og hvordan de kan forekomme i årsrapporten.

2.1. Besvigelserbegrebet ifølge ISA 240

I den mangfoldige litteratur der kan findes på området, er der forskellige definitioner af besvigelser. Nogle definitioner tager udgangspunkt i lovgivningen, andre tyr til ordbøger eller en beskrivelse af de risikofaktorer, der skal være til stede for, at besvigelser kan opstå. Dette speciale vil tage udgangspunkt i den definition, som findes i ISA 240, idet dette er en international standard, som anvendes ved revision.

Når man taler om fejlinformation i årsrapporten, refereres der til to typer af fejl, de ubevidste hændelige uheld som følge af manglende kompetencer eller vejledning, og de bevidste handlinger der har til sigte at ændre det retvisende billede. Det er således vigtigt at kunne skelne mellem de to typer, idet der ikke er samme sikkerhed for at revisor opdager fejlene.

Besvigelser er oftest udsprunget af en bevidst handling, og præmissen for at slippe af sted med besvigelser er, at den ikke opdages. Der er således tale om forhold, som søges tilsløret eller skjult for at undgå

---

⁶ PwC (2014a), "Global Economic Crime Survey 2014", s. 47-48

opdagelse. Det vil oftest være overfor revisor, at besvigelsen søges skjult, men det kan også være overfor andre ansatte i virksomheden f.eks. besvigerens overordnede, direktionen eller bestyrelsen. Denne bevidste tilsløring er medvirkende til, at der er større risiko for at bl.a. revisor ikke opdager denne type af fejlinformation. Fejlinformation, der er opstået som følge af reelle fejl, er ikke forsøgt skjult og ønsker at blive opdaget og rettet. Afgrænsningen mellem besvigelser og fejl er således, om handlingen bag fejlinformationen er bevidst eller ubevidst.⁷

Fejl kan således defineres som en ubevidst eller utilsigtet handling, der ofte har udgangspunkt i manglende kompetencer eller viden, og kan f.eks. være regnskabsmæssige skøn eller værdiansættelser foretaget efter forkerte principper eller bogføringsfejl.⁸ Fejl vil ikke blive behandlet yderligere i dette speciale, idet fokus vil blive lagt på bevidste handlinger, der medfører væsentlig fejlinformation.

2.2. Definition af besvigelser

Afsnit 11 (a) i ISA 240 definerer besvigelser som:

“en bevidst handling udført af en eller flere personer i ledelsen, af medarbejdere eller af tredjeparter, hvor vildledningen er foretaget for at opnå en uberettiget eller ulovlig fordel.”

ISA 240 afgrænser således besvigelser til fejl der opfylder alle fire elementer af definitionen.

En bevidst handling udelukker hændelige og ubevidste fejl, idet disse kan anses for utilsigtede eller uagtsomme. Der er således tale om fejl, der forekommer af bevidste eller tilsigtede handlinger, og dermed fejl der indeholder et fortsæt.

En eller flere personer i ledelsen, af medarbejdere eller af tredjeparter antyder, at der er mindst en aktør bag handlingen, og er således en afgrænsning af, hvem der kan foretage besvigelser. Der kan således være flere personer, der står bag en besvigelse, og disse kan tilhøre flere af de nævnte personkredse. Denne form for sammensværgelse kan bevirke, at besvigelsen kan maskeres overfor revisor således, at revisor kan opfatte besvigelsen som en korrekt information i årsrapporten. I mindre virksomheder er det ofte muligt for f.eks. direktøren at omgå de interne kontroller, hvormed besvigelsen ikke bliver fanget af kontrolsystemerne. I større virksomheder er der ofte et mere komplekst hierarki, der nødvendiggør en sammensværgelse mellem flere aktører.

⁷ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 6

⁸ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 2

Vildledning medfører at besvigelsen skal være med til at ændre interessenternes beslutningstagen på baggrund af årsrapporten. Der kan f.eks. være tale om et kreditinstitut, der yder en kredit på baggrund af en fejlbehæftet årsrapport, og som ikke vil have ydet kreditten, hvis fejlen ikke var til stede.

Uberettiget eller ulovlig fordel kan tolkes på flere måder. Der kan være en økonomisk fordel, der opnås på baggrund af resultataflønning baseret på f.eks. nettoomsætning eller resultat. Der vil således være tale om begunstiging eller berigelse af en eller flere personer på baggrund af en besvigelse. Det kan også være virksomheden selv, der opnår en fordel i form af forbedrede kreditter eller kapitaltilførsel. Det skal dog i den forbindelse nævnes, at det ikke er en betingelse, at det er besvigeren selv, der opnår fordelene ved regnskabsmanipulation, i modsætning til misbrug af aktiver hvor det oftest er besvigeren selv, der beriges.

Set i relation til straffelovens kapitel 28 – Formueforbrydelser er fortolkningen af, hvornår der foreligger en besvigelse efter ISA 240 lidt løsere. Straffeloven ser på et direkte fortsæt i relation til en lovovertrædelse, og størrelsen, væsentligheden og fortsætteligheden af besvigelsen er således underordnet.

2.3. Typer af besvigelser

Der er to grundlæggende typer af besvigelser som revisor skal være opmærksom på:

1. Misbrug af aktiver
2. Regnskabsmanipulation

Misbrug af aktiver omfatter ofte tyveri eller privat benyttelse af virksomhedens varer eller aktiver samt underslæb og betaling af private regninger fra virksomhedens konti. Dette kan foretages af almindelige medarbejdere, hvilket ofte vil omfatte små og ubetydelige beløb. Foretages det af ledelsen, er der større risiko for at det ikke opdages, idet ledelsen har autoriteten til at skjule og tilsløre besvigelsen. Når ledelsen misbruger aktiver, vil der ofte være tale om lidt større beløb. Misbrug af aktiver er vurderet ikke at have den store interesse for dette speciale, og vil ikke blive gennemgået yderligere.

2.3.1. Regnskabsmanipulation

Regnskabsmanipulation kan i daglig tale også kaldes sminkede regnskaber, regnskabsfusk eller regnskabssvindel. Idet regnskabet ofte udarbejdes af virksomhedens ledelse, vil det ofte være ledelsen, der står bag besvigelserne. Ledelsen hører også til den gruppe af medarbejdere i virksomheden, der har

autoriteten til at omgå de interne kontroller samt at holde besvigelserne skjult. I disse tilfælde vil besvigelsen have karakter af at være bevidst eller forsætlig fejlrapportering.

Det er således muligt for ledelsen at misinformere og vildlede regnskabsbrugerne i et sådant omfang, at virksomhedens regnskab afspejler et manipuleret og forkert billede af den reelle økonomiske situation. Der er således overhængende fare for, at Årsregnskabslovens generalklausul om det retvisende billede ikke overholdes, og dermed at årsrapporten ikke afspejler virksomhedens økonomiske situation.

Motivet eller formålet med regnskabsmanipulation er, at give regnskabsbrugerne et forvansket billede af virksomhedens faktiske økonomiske situation med henblik på f.eks. at⁹:

- realisere et positivt resultat for perioden,
- udjævne over- eller underskud over flere perioder,
- opnå økonomiske fordele ved resultataflønning,
- opnå kreditter eller finansiering,
- kursmanipulation m.v.

Midlet til at opnå disse resultater indebærer, at der i årsrapporten bevidst er indarbejdet fejlinformation f.eks. for indregning eller udeladelse af beløb og oplysninger med det formål at vildlede regnskabsbrugerne, f.eks. med¹⁰:

- bogføring af fiktive registreringer, særligt i perioden omkring regnskabsafslutningen
- komplekse eller usædvanlige transaktioner konstrueret til at skabe misvisende billede af virksomhedens resultat og finansielle status
- ændring af forudsætningerne bag regnskabsmæssige skøn
- forkert periodisering af indtægter og omkostninger
- udeladelse af væsentlige oplysninger der kunne påvirke regnskabsbrugerens beslutninger

Udarbejdelse af en årsrapport er ikke ligefrem en eksakt videnskab, idet årsregnskabsloven er en rammelov. Det er således op til ledelsen at foretage regnskabsmæssige skøn i forbindelse med indregning og måling af bl.a. tilgodehavender, varelagre, driftsmidler m.v. Der kan således ikke laves en endegyldig opgørelse af årets resultat eller egenkapital. Muligheden for flere alternativer for f.eks. anvendt

---

⁹ Christensen m.fl. (2012), s. 15-17

¹⁰ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A4

regnskabspraksis gør det muligt for ledelsen at foretage en række subjektive valg, bl.a. fordi der ofte ikke er fuldstændig viden om alle de forhold, som er medregnet i årsrapporten.

Regnskabsmanipulation er således lettest at foretage på poster i årsrapporten, hvor der kan være tvivl om eller alternative metoder til værdiansættelsen. I det posterne er usikre og subjektivt ansat af ledelsen, har revisor en udfordring, når det skal vurderes, om der er foretaget regnskabsmanipulation, eller om ledelsen blot har foretaget en aggressiv værdiansættelse. Det bliver endvidere ikke lettere af, at besvigelser ofte vil blive forsøgt tilsløret eller skjult af ledelsen, eller direkte fortiet. Det misvisende billede der opstår, som følge af regnskabsmanipulation har ofte den følge, at regnskabsbrugerne træffer beslutninger på baggrund af årsrapporten, som regnskabsbrugerne ellers ikke ville træffe, hvis årsrapporten havde været uden fejlinformationen.

Udgangspunktet er, at man ved at begå en besvigelse kan opnå en økonomisk fordel, som man eller ikke ville kunne opnå. Regnskabsmanipulation er dog ikke en besvigelse, som direkte tilgodeser den, der begår besvigelsen, idet der ofte vil være tale om en fordel for virksomheden. På denne vis er det en besvigelse der oftest begås af ledelsen. Dermed ikke sagt at det ikke kan komme ledelsen til gode at begå regnskabsmanipulation. En ledelse der er resultat aflønnet, eller som kan få aktieoptioner har et større incitament til at fremstille en økonomisk situation der kan resultere i større aflønning.

2.4. Besvigelsestrekanten

Den grundlæggende antagelse i ISA 240 der ligger bag, hvornår besvigelser kan opstå tager udgangspunkt i teorien om besvigelsestrekanten. Denne teori blev først præsenteret i 1950'erne af den amerikanske kriminolog Donald R. Cressey, baseret på hans egne observationer blandt folk dømt for forbrydelser der involverede tillidsbrud, f.eks. underslæb. Gennem interview og observationer identificerede Cressey 3 elementer, der havde indflydelse på hvornår et tillidsbrud kunne opstå.¹¹

De 3 elementer i teorien, der alle skal være opfyldt for at besvigelser kan forekomme, dette uanset om der er tale om misbrug af aktiver eller regnskabsmanipulation er¹²:

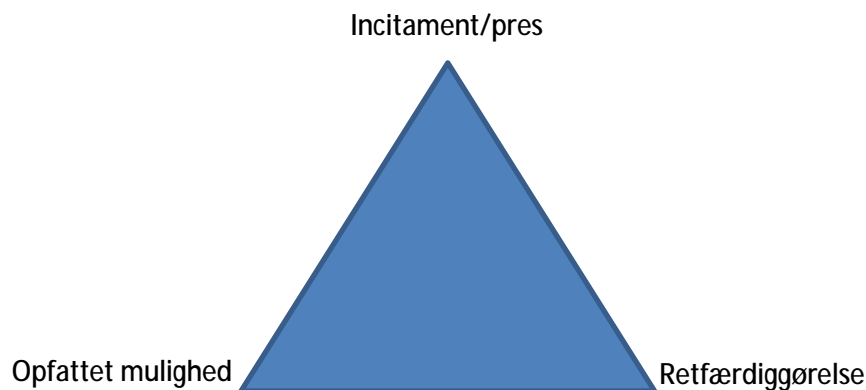
- Incitament eller pres
- Opfattet mulighed
- Retfærdiggørelse

---

¹¹ Albrecht (2014)

¹² International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A1

Figur 1: Besvigelsestrekanten

Samspillet mellem faktorerne er ikke altid ligeligt, og hvis f.eks. incitamentet er stort nok, skal der ikke den store mulighed eller retfærdiggørelse til for at begå en besvigelser. Det er derfor vigtigt, at revisor er opmærksom på tilstedeværelsen af disse faktorer i forbindelse med revision af årsrapporten.

2.4.1. Incitament eller pres

Blandt de tre betingelser er det incitament eller pres, der er den primære faktor, der motiverer en besvigelser. Det er derfor vigtigt for revisor, at der så tidligt i forløbet tages stilling til faktorer der kan give anledning til besvigelser. Regnskabsmanipulation kan være foranlediget af, at ledelsen er under pres til at præstere et bestemt resultat for at retfærdiggøre virksomhedens eksistens. Dette kan f.eks. være, at der er stramme budgetter, der skal overholdes for at opretholde eller forbedre kreditter. Det kan også være en konsekvens af faldende markedsandele eller omsætning, der presser ledelsen til at sminke regnskaberne. Der vil således være tale om situationer, som ledelsen ikke kan dele med andre.

Har ledelsen en opfattelse af et incitament eller pres fra en af ovenstående ikke-delelige situationer, kan ledelsen føle sig motiveret til at begå besvigelser for at undgå skam eller andet socialt stigma, der er forbundet med situationen. Det kan også være en markant følelse af selvværd, ego eller stolthed forbundet med specifikke forhold, der presser ledelsen ud i besvigelser. Der kan også være tale om et incitament til at udnytte en situation. Dette kan være ud fra en vurdering af at de foreliggende kontroller med lethed kan omgås eller tilsidesættes, eller at det simpelthen er for let at slippe af sted med besvigelser. Det er også muligt at ledelsen ud fra en cost-benefit analyse føler, at vindingen overstiger en eventuel straf, eller at risikoen for opdagelse er så lille at den næsten ikke tæller.¹³

¹³ Dorminey m.fl. (2012), s. 555-558

2.4.2. Opfattet mulighed

Det andet ben i trekanten er opfattet mulighed. Muligheden for at foretage besvigelser opstår når en af to betingelser er opfyldt¹⁴:

1. Der er en opfattelse af at interne kontroller er svage eller kan tilsidesættes
2. Sandsynligheden for at blive opdaget er marginal

Hvis der ikke er tilstrækkelig overvågning af ledelsen, hvilket ofte kan være tilfældet i virksomheder, hvor bestyrelsen har stor tillid til direktionen, har ledelsen mulighed for at foretage besvigelser. Ledelsen vil ofte have beføjelser og tillid til at forvalte virksomheden, og dermed også mulighed for at omgå de interne procedurer, der begrænser almindelige ansatte. Det er således muligt for ledelsen at lave ændringer og forbedringer i regnskabsmaterialet for at fremme egne interesser. Det er dog ikke kun ledelsen, der kan have muligheder for at begå besvigelser. Medarbejdere, der har kendskab til svagheder i de interne kontroller, og som har viden om hvorledes disse svagheder kan udnyttes, kan også blive fristet af muligheden for at begå besvigelser. Det er derfor relevant at se muligheden for at begå besvigelser i relation til de interne kontrollers effektivitet.

Hvis der ikke er risiko for at blive opdaget, eller hvis risikoen vurderes marginal i forhold til den opnåede fordel, kan der være motivation til at begå besvigelser. Det kan f.eks. være at opdagelsesrisikoen er reduceret eller helt fjernet i forbindelse med fravalg af revision, at besvigelsen ikke vil blive opdaget. Dette hænger sammen med, at revisor ikke nødvendigvis kommer ned i detaljer i samme grad ved en assistance med regnskabsopstilling i forhold til en revision. Der kunne også være tale om en sammensværgelse med tredjemand udenfor virksomheden, hvormed besvigelsen kan skjules for revisor, hvilket er med til at reducere opdagelsesrisikoen.

2.4.3. Retfærdiggørelse

Det tredje og sidste ben i besvigelsestrekanten er retfærdiggørelse. De kognitive processer som besvigeren har, når der svindles, kan beskrives som en kamp mellem det moralske kompas og følelsen af ikke at være værdsat eller påskønnet. Der vil således være en rationalisering af handlingen, inden der begås en besvigelser. Afbalancering mellem "hvad der er korrekt/rigtigt at gøre" kontra "hvad er det jeg gør", er nødvendig for at foretage en besvigelser. I de tilfælde hvor man ikke kan forsones ens handlinger med ens

---

¹⁴ Dorminey m.fl. (2012), s. 558

moralske kompas, vil man ofte afstå fra at gøre noget, man opfatter som forkert. Hvis man derimod kan retfærdiggøre ens handlinger overfor det moralske kompas, og overbevise sig selv om at man har ret til eller krav på en belønning, har man motiveringen til at begå besvigelsen. Ansatte i virksomheden der føler sig tilsidesat, eller føler at de arbejder under kummerlige vilkår er mere tilbøjelige til at rationalisere og retfærdiggøre deres besvigelse.¹⁵

2.5. Den typiske besviger

Besvigelser er ikke et fænomen, der er begrænset til en særlig personkreds i virksomheden, og kan således begås på alle niveauer i organisationen, eller udenfor organisationen. ISA 240 omtaler tre persongrupper, som har mulighed for at begå besvigelser; ledelsen, medarbejderne og eksterne aktører. Besvigelserne kan derfor opdeles i to hovedgrupper, de interne og de eksterne. Bag de interne besvigelser står ledelsen og medarbejdere, mens de eksterne besvigelser foretages af eksterne aktører, evt. i sammensværgelse med interne aktører. Idet dette speciale er afgrænset fra at behandle de eksterne besvigere, vil de ikke blive behandlet yderligere.

Ifølge den globale besvigelserundersøgelse fra 2014 foretaget af Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), kan vi udlede nogle tendenser til at identificere den typiske bedrager. Undersøgelsen opererer bl.a. med dimensionerne; køn, alder, anciennitet og stilling. Af undersøgelsen kan der laves en grov karakterisering af den typiske besviger. Der er tale om en mand i alderen 31-40 år med 1-5 års anciennitet, han er ansat i virksomheden. Set i historisk perspektiv, har denne beskrivelse ikke haft store afvigelser siden 2004. I 2006 og 2008 var alderen 41-50 år, og i 2006 var ancienniteten over 10 år.¹⁶

Det er værd at bemærke, at ovenstående beskrivelser tager udgangspunkt i hyppigheden af besvigelser, og ikke i det udbytte, der gennemsnitligt er opnået ved besvigelserne. ACFE's undersøgelse indeholder også en beskrivelse af det gennemsnitlige udbytte af besvigelserne. Hvis man ser på, hvem der slipper afsted med det største udbytte, er der tale om en mand over 60 år med over 10 års anciennitet, han er medlem af den øverste ledelse eller ejer. Set i historisk perspektiv, har denne beskrivelse ikke haft store afvigelser siden 2004. I 2008 og 2012 var alderen 51-60 år, og i 2008 var ancienniteten 6-10 år.¹⁷

Det interessante ved ACFE's 2014 undersøgelse er, at selvom misbrug af aktiver er langt den hyppigst forekomne form for besvigelse, med hele 85,4 %, så er det også den besvigelserform med det laveste

---

¹⁵ Dorminey m.fl. (2012), s. 558

¹⁶ Bilag 1

¹⁷ Bilag 2

gennemsnitlige udbytte med \$ 130.000. Til sammenligning så udgør regnskabsmanipulation kun 9,0 % af de foretagne besvigelser, men det gennemsnitlige udbytte er væsentligt større, hele \$ 1.000.000.¹⁸ Dette billede deles af PwC's 2014 undersøgelse, der viser at 69,0 % af de deltagende virksomheder havde været udsat for misbrug af aktiver, men kun 22,0 % havde været udsat for regnskabsmanipulation.¹⁹

Det man kan udlede af undersøgelserne er, at selvom regnskabsmanipulation ikke er den foretrukne besvigelserform, så er det den mest giftige. Regnskabsmanipulation er dog ikke noget, som alle kan foretage, idet det kræver en grad af autoritet eller tillid, som ofte gives til ledelsen. Det er ledelsen, der har den største indflydelse på regnskabsaflæggelsen, og dermed også ledelsen, der har størst mulighed for at begå regnskabsmanipulation. Det kan dog ikke afvises at andre end ledelsen begår regnskabsmanipulation, idet besvigelsen kan være foretaget af en betroet medarbejder med mulighed for skønsmæssig ansættelse af værdier eller færdiggørelsesgrader, eller i et tilknyttet eller associeret selskab, der gennem konsolidering kan påvirke det ejende selskabs regnskab.

2.6. Omfanget af besvigelser

Omfanget af besvigelser har ifølge PwC's undersøgelse fra 2014 globalt set været relativt stabilt med en rapporteret hyppighed for 2014 på 37 % af de deltagende virksomheder. Siden 2003, hvor 37 % af de deltagende virksomheder havde observeret besvigelser, har der kun været relativt små udsving i antallet af rapporterede tilfælde. Det toppede i 2005 med 45 %, og var lavest i 2009 med 30 %. Set med lidt mere lokale øjne, så har Danmark ligget under gennemsnittet i undersøgelsen. I 2014 har 12 % af de deltagende danske virksomheder rapporteret om virksomhedskriminalitet, hvilket placerer Danmark godt under gennemsnittet. Sammenlignet med den globale top i 2005 lå Danmark kun på 11 % i dette år, og på det globale lavpunkt var Danmark på 26 %. Det skal dog nævnes at Danmark toppede i 2009 med hele 29 % mod et globalt gennemsnit på 34 %.²⁰

Regnskabsmanipulation er ikke den mest populære besvigelserform i relation til hyppighed, men det er den besvigelserform, hvor der realiseres det største tab. Regnskabsmanipulation kan tage mange former, men vil som udgangspunkt have til sigte, at ændre på præsentationen af virksomhedens økonomiske stilling. En af de mest anvendte former for regnskabsmanipulation er periodiseringsfejl. Ved at indregne periodiserede omkostninger eller forud modtagne indtægter, kan resultatet forringes eller forbedres efter behov. Det kan

---

¹⁸ACFE (2014), s. 12

¹⁹PwC (2014a), s. 6

²⁰ Bilag 3

også være en bevidst fejl i relation til indregning af igangværende arbejder, hvor færdiggørelsesgrader justeres for at opnå det ønskede resultat. Der kan også være tale om fiktive faktureringer eller kreditnotaer i perioden før og efter status, der er med til at justere omsætningen og dermed resultatet. Efterfølgende skal ledelse ud og sikre sig at kunderne ikke får tilsendt faktura, kreditnota eller kontoudtog med de fiktive posteringer. Der kan også være tale om udeladelse af oplysninger i årsrapporten, hvormed regnskabsbrugeren ikke bliver opmærksom på en hæftelse eller forpligtelse, som virksomheden har.²¹

Regnskabsmanipulation er således en besvigelserform, der i stor stil kan ændre virksomhedens finansielle status i årsrapporten, og dermed medføre til væsentlig fejlinformation i årsrapporten. Denne ændring vil have til formål at påvirke regnskabsbrugeren opfattelse af virksomheden, samt at påvirke regnskabsbrugeren adfærd og beslutningstagen på baggrund af årsrapporten.

2.7. Hvorfor er besvigelser et problem?

Der kan være mange årsager til, at besvigelser opfattes som et problem, ikke blot for revisionen men også for virksomhedens velvære og fremtid. Formålet med at begå en besvigelser er at opnå en uberettiget økonomisk fordel, og dermed har besvigelserne også en økonomiske konsekvens for virksomheden. Det er desværre langt fra alle besvigelser, der bliver opdaget, og endnu færre der bliver rapporteret til offentligheden. Dette gør det svært at få et overblik over de samlede konsekvenser, der er ved besvigelser.

De økonomiske konsekvenser af at afsløre en besvigelser kan være fatale for en virksomhed, men næppe mere fatale end at lade besvigelser fortsætte. Banker og andre kreditinstitutter, der støtter deres kreditvurdering på årsrapporter og budgetter, kan finde på at bakke ud af en aftale når det afsløres at årsrapporten, og dermed deres beslutningsgrundlag, er behæftet med væsentlige fejl. Det er ikke kun kreditinstitutter, der kan blive afskrækket. Virksomhedens øvrige interessenter som f.eks. aktionærer, leverandører, kunder og medarbejdere kan også blive nervøse over, om virksomheden kan leve op til de økonomiske forpligtelser, den har overfor disse persongrupper.

I de tilfælde, hvor besvigelserne bliver afsløret, kan virksomhedens omdømme tage skade. At blive udstillet som en virksomhed der ikke kan styre på sagerne i sociale medier, dagspressen eller lignende vil ofte medføre negativ omtale og dermed at virksomhedens samhandels partnere fravælger virksomheden. Det kan også gå så galt, at man tiltrækker opmærksomheden fra offentlige myndigheder som f.eks. Bagmandspolitiet, SØIK eller SKAT. Alene rygter om en verserende sag mod virksomheden kan i sig selv

---

²¹ Wells (2007), s. 361-380

være skadelig for virksomhedens omdømme, uanset om der faktisk er en verserende sag eller udfaldet af sagen. Det er ikke kun virksomhedens omdømme, der kan tage skade, idet der ofte kan peges på et eller flere medlemmer af den daglige eller øverste ledelse i virksomheden. Der kan også være sekundære konsekvenser som følge af en besvigelse. Har revisor revideret årsrapporten uden at opdage eller omtale en væsentlig besvigelse, kan der blive stillet spørgsmål ved kvaliteten af revisors arbejde, og om revisorerne eller regulering er god nok.

Besvigelser er således et problem, idet en besvigelse kan have vidtrækkende konsekvenser. Ikke blot for virksomheden selv, men også for virksomhedens interessenter og omverden. De økonomiske konsekvenser af en besvigelse kan vær med til at skabe ringe i vandet, og når virksomheden går konkurs kan det få tilsvarende følger for de interessenter, der er afhængig af virksomheden.

3. Reguleringen

Når man skal vurdere, om den nuværende regulering indenfor besvigelser er tilstrækkelig, er det vigtigt at se på den udvikling, reguleringen allerede har været igennem. Dette skyldes bl.a., at reguleringen har gennemgået en væsentlig udvikling gennem de sidste 100 år. Samtidig er besvigelser kommet til at fylde mere og mere i revisors bevidsthed når der revideres, og er blevet et af de primære forhold som revisor skal overveje ved sin revision.

Gennemgangen vil tage udgangspunkt i den danske regulering, idet det er denne, en dansk revisor primært skal forholde sig til. Den internationale regulering vil blive inddraget i det omfang, den vurderes at være relevant. Den danske regulering har dog længe ladet sig inspirere af den udenlandske regulering, og med vedtagelsen af EU's 8. direktiv er der direkte korrelation mellem de danske og internationale standarder.

3.1. God revisorskik

Årsregnskabslovens § 135 fastslår, at årsrapporten for klasse B-D skal revideres, såfremt det ikke er muligt at fravælge revision eller anvende Erhvervsstyrelsens erklæringsstandard for små virksomheder. Præcis hvad en revision omfatter eller skal indeholde, er dog ikke nærmere defineret i loven. For at få klarlagt hvad en revision omfatter skal man kigge nærmere på Revisorlovens § 16:

“Revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant under udførelse af opgaver efter § 1, stk. 2. Revisor skal udføre opgaverne i overensstemmelse med god revisorskik, herunder udvise den nøjagtighed og hurtighed, som opgavernes beskaffenhed tillader. God revisorskik indebærer desuden, at revisor skal udvise integritet, objektivitet, fortrolighed, professionel adfærd, professionel kompetence og fornøden omhu ved udførelsen af opgaverne.”

Revisorloven indeholder således en præcisering af hvad en revision er, men er i sig selv ikke udtømmende. God revisorskik er en rammebetegnelse, der dækker over de fælles bestemmelser, der regulerer revisors adfærd, dvs. rammen om rammen. God revisorskik blev i forarbejderne til 1984-revisorloven omtalt som en generalklausul, hvilket betyder at der fra lovgivernes side, er lagt op til en retsstandard, der er fleksibel. Det er også et udtryk for, at man fra lovgivningen side ikke ønsker at tage stilling til detaljerne, men ønsker, at revisorerne selv udformer et regelsæt, der med lethed kan rette ind efter skiftende forudsætninger.²²

En af disse standarder er god revisionskik, der er et underbegreb af god revisorskik. God revisionskik er en konkret standard, der ligger til grund for en revision. Lovgivningen har valgt ikke at gå ind i en konkret beskrivelse af, hvad god revisionskik omfatter, man har valgt at lade det være op til revisorerne selv at definere standarden. Det bliver således en kvalitetsnorm, som revisor skal følge, og som kan ligges til grund for en vurdering af revisors arbejde. I det omfang det er muligt at fastslå, hvad der er almindeligt anerkendt, bliver god revisionskik en objektiv norm blandt revisorer.²³

Nøjagtighed er et udtryk for, at revisor skal ligge fokusere på de væsentlige regnskabsposter, samt på de poster der er forbundet med væsentlig risiko for fejl. Dette medfører, at revisor ikke kan tage stilling til samtlige poster, der forekommer i bogføringen, hvilket kan medføre, at der er fejl i årsrapporten, der ikke bliver opdaget. Hurtighed medfører, at revisor skal udføre sin revision så hurtigt og effektivt som muligt, dog set i relation til materialets art og omfang. Dette medfører, at revisor er nødt til at planlægge udførelsen af revisionen inden den påbegyndes. Denne hurtighed skal dog kobles sammen med nøjagtigheden, idet kvaliteten af revisors arbejde ikke må kompromitteres af hurtigheden. Omhu betyder, at revisor skal være grundig, systematisk og skal følge revisionsplanlægningen. Revisor skal således være omhyggelig med udførelsen af sin revision.

I relation til dette speciale er det kun relevant at se på god revisionskik, da dette begreb vurderes som værende det mest relevante. I relation til besvigelser kan det dog også være relevant at se på god rådgivningskik, der også er en del af rammebegrebet god revisorskik. Der tænkes i denne forbindelse på rådgivning omkring interne kontroller og forretningsgange til forebyggelse mod besvigelser.

Selve begrebet god revisionskik omfatter et sammensurium af love og standarder, der kan opstilles i en rangorden alt efter vigtigheden heraf. For at revisor lever op til god revisionskik skal revisor overholde²⁴:

---

²² Füchsel m.fl. (2010), s. 47-48

²³ Christensen (1999), s. 91-92

²⁴ Füchsel m.fl. (2010), s. 48-49

1. Lovgivningen, herunder bekendtgørelser af love, der er på det område hvor revisor opererer. De mest centrale af disse love er Årsregnskabsloven, Revisorloven, Selskabsloven samt Erklæringsbekendtgørelsen. Lovgivningen fastslår, at revisor skal agere ud fra god skik, hvilket er en meget overordnet formulering. Idet god skik ikke er uddybet i lovgivningen, men overladt til revisorerne selv, er der behov for yderligere regulering til at fastslå revisors handlinger.
2. Standarder, vejledninger og etiske retningslinjer, der er en uddybning af enkeltområder, og som udarbejdes af revisorerne faglige organisationer så som FSR – Danske Revisorer og IFAC. Der er således tale om subjektive vurderinger, som revisorstanden har valgt at se som den bedste løsning på en given problemstilling. Disse handlinger er formaliseret og bliver til standarder for god skik blandt revisorer. Standarder og vejledning bidrager således til fastsættelse af normerne for revisionen.
3. Retningslinjer der kan udledes af responsa der afgives af responsum udvalget. FSR's responsumudvalg udtaler sig i enkelte sager om konkrete og specifikke problemstillinger, der ikke umiddelbart er behandlet i standarder og vejledninger. Der er således tale om tilfælde hvor standarderne er mangelfulde, eller hvor specielle forhold har indflydelse på fortolkningen af standarden. Revisor kan således, forudsat de specifikke forhold er til stede, tage udgangspunkt i disse udtalelser til løsning af sammenlignelige forhold. Efterhånden som disse udtalelser bliver indarbejdet i lovgivningen og standarderne vil de blive forældet.
4. Retningslinjer der udstedes af nævnskendelser. Revisornævnet har bl.a. til formål at være ankeinstans for disciplinærsager fra disciplinærnævnet. Der er tale om en konkret vurdering af revisors etiske og forretningsmæssige adfærd, og om revisor har tilsidesat sine pligter. Disse retningslinjer er således vejledende for revisors etiske adfærd og er med til forklare, hvilken adfærd og opførsel der opfattes som god revisorskik.
5. Retningslinjer der kan udledes af domspraksis. Civil- og strafferetlige afgørelser, der omhandler revisors adfærd, og om revisor har overtrådt god skik. Domstolene behandler ofte erstatnings og ansvarspådragende sager, og af disse retningslinjer kan revisor udlede om en given handling kan medføre straf, og dermed om god skik overholdes. Sagerne der kommer for domstolene vil dog

ofte først have været behandlet af revisornævnet eller responsumudvalget, og der vil således allerede have været en faglig vurdering af om revisor har overholdt god skik.

Samlet set er god revisionsskik en kvalitetsnorm, der fastlægges af revisorbranchen og deres faglige organisationer. Det er op til den enkelte revisor at fortolke, hvilken adfærd der ligger indenfor normen, når bare fortolkningen ligger indenfor det regelsæt som revisorbranchen finder acceptabel. God revisionsskik er også en retslig standard, hvorfra der kan udledes, hvordan en god og kompetent gennemsnitsrevisor skal opføre sig og udføre sin revision. God revisionsskik er ikke en statisk definition, men et begreb der hele tiden flytter sig i takt med samfundets udvikling.²⁵

3.2. Udviklingen i standarderne

Formålet med revisionen har gennem tiden været debatteret, og der er ikke i den nuværende eller i tidligere udgaver af revisorloven indsat en formålsparagraf. Formålet med en revision er nødvendigvis noget som lovgivningen, om ikke direkte så indirekte, må sikre bliver opfyldt. Formålet er således indirekte defineret i revisorloven, der bringer begrebet god revisorskik på banen, men overlader detaljerne til branchen selv. Som nævnt i foregående afsnit medfører god revisionsskik at revisionen udføres i overensstemmelse med gældende standarder.

Selve formålet med revisionen kan udledes af erklæringsbekendtgørelsens § 5, hvorfra det fremgår, at revisor skal oplyse om regnskabet er udarbejdet i overensstemmelse med lovgivningen og andre krav til regnskabsaflæggelsen. Det kan heraf udledes at det bl.a. er Årsregnskabslovens²⁶ generalklausuler i §§ 11-13 der skal overholdes. Endvidere definerer Erklæringsbekendtgørelsens²⁷ § 1, at revisor skal agere som offentlighedens tillidsrepræsentant, hvormed revisors arbejde skal bruges som garanti for, om regnskabet er retvisende overfor virksomhedens interessenter.

Det har gennem tiden været diskuteret om, hvorvidt et af formålene med revision skulle være afsløring og opdagelse af besvigelser. Det er i såvel virksomhedernes som i offentlighedens interesse at besvigelser opdages eller forhindres. Ikke blot fordi det kan have store konsekvenser for virksomhederne og medarbejderne, men også på grund af de økonomiske, etiske og moralske konsekvenser, som besvigelser kan medføre. Det kan bl.a. være at besvigelser medfører et tab for samfundet i form af manglende ressourcer eller tabte arbejdspladser.

---

²⁵ Christensen (1999), s. 92-93

²⁶ Årsregnskabsloven (2013)

²⁷ Erklæringsbekendtgørelsen (2013)

Selvom der ikke direkte fremgår af lovgivningen, har det historisk set været hensigten med lovgivningen at forebygge og afsløre besvigelser. Det er således antagelsen, at den blotte tilstedeværelse af revisor er afskrækkende over for en potentiel besviger, og revisor har således en præventiv virkning. Endvidere har revisor gennem rådgivning om bl.a. interne kontroller og forretningsgange mulighed for at påvirke virksomhedens ledelse og kontrolmiljø i en positiv retning. Dette både i relation til besvigelser men også i relation til andre lovovertrædelser. I praksis er det dog mere tvivlsomt, om revisor reelt har mulighed for at opdage besvigelser, men omfanget af god revisorskik må alt andet lige medføre, at revisor er opmærksom på at der er risici forbundet med revisionen.²⁸

FSR's responsum udvalg har også haft taget emnet op, og har i 1965 udtalt²⁹:

"Revisionens formål er at undersøge, om selskabets årsregnskab er udarbejdet i overensstemmelse med bogføringsloven, aktieselskabsloven og selskabets vedtægter samt efter almindeligt anerkendt regnskabspraksis... Det er ikke revisionens formål at afsløre besvigelser eller andre former for misligheder, og selv om det ofte er tilfældet, at besvigelser afsløres ved revisionen, kan man ikke være sikker på, at dette vil ske. Selv hvis revisionen undersøgte alle transaktioner, opgørelser og specifikationer, kunne der ikke skabes sikkerhed for at f.eks. ikke-bogførte transaktioner, forfalskninger og to eller flere personers hemmelige aftale om besvigelser ville blive opdaget. Et hensigtsmæssigt bogholderi og en tilstrækkelig intern kontrol er de bedste hjælpemidler til at forebygge og afsløre besvigelser."

Formålet med revisionen er løbende blevet ændret og modificeret op igennem tiden, hvilket finder afspejling i revisionsteorien og lovreguleringerne. Det primære formål med revisionen har siden begyndelsen være at opdage besvigelser, men i forbindelse med udbredelsen af stikprøvekontroller har dette ændret sig. Fokus har ændret sig fra opdagelse af besvigelser til det retvisende årsregnskab, og dermed mod virksomhedens regnskabsaflæggelse.

3.2.1. Revisionsvejledning 1

I april 1978 kom den første revisionsvejledning på gaden. Vejledning fik titlen: "Grundlæggende principper for revision af årsregnskaber i aktie- og anpartsselskaber". Formålet med udgivelse af vejledningen var, at indføre en række grundlæggende principper, som revisor kunne følge ved revision af årsregnskaber. Der var således tale om en generel vejledning der bl.a. omhandlede ansvarsfordelingen mellem revisor og ledelsen,

---

²⁸ Christensen, Mogens m.fl. (2001), s. 21-23

²⁹ Responsa nr. 334 af 7. januar 1965

revisors opgaver ved udførelse af revisionen. Det var mere generel vejledning, der ikke var direkte rettet mod besvigelser. Vedrørende besvigelser var der i vejledningen en negativ afgrænsning³⁰:

”Revisors kontrol har ikke som hensigt at forhindre eller opklare besvigelser eller andre uregelmæssigheder”

Af afsnit 7.2 fremgik endvidere, at revisor ved revision af virksomhedens regnskab og interne kontroller, skulle være opmærksom på at besvigelser kunne forekomme. Revisionsvejledningen har dermed slået fast, at revisor ved sin revision kan opdage og afsløre besvigelser, at besvigelser kan påvirke regnskabet, men at revisor ikke aktivt skal søge at opdage besvigelserne. Revisor kunne dog, såfremt klienten anmodede revisor herom, få til opgave af opklare besvigelserne³¹:

”Har revisor, som følge af hvad han har iagttaget, anledning til at tro, at der er begået uregelmæssigheder af virksomhedens ansatte, skal disse iagttagelser meddeles til ledelsen, som i første omgang tager bestemmelse om de videre undersøgelser, som skal udføres, og hvem der skal foretage disse.”

På baggrund af Revisionsvejledning nr. 1 af 1978 kan det således konkluderes, at det ikke var revisionens primære formål at opklare og forebygge besvigelser, samt at revisionen ikke omfattede besvigelser medmindre klienten aktivt anmodede revisor om dette. Det kan således ikke gøres revisors ansvar, hvis der blev opdaget besvigelser efter afslutningen af revisionen, såfremt det skønnedes at revisor havde efterlevet god revisionskik.

I marts 1993 blev RV 1 fornyet med en ny udgave og ny titel: ”Grundlæggende principper for revision af regnskaber”. Hovedformålet med revisionen af regnskabet blev i denne udgave defineret som³²:

”Revisors opgave er at revidere de af virksomhedens ledelse aflagte årsregnskaber og andre regnskaber. Hovedformålet med revisionen er, at revisor udtaler sig om regnskabet i en revisionspåtegning.”

Herudover indeholdte den nye vejledning nogle sekundære formål. Det sekundære formål der er vigtigst for dette speciale er³³:

”Revisor skal tilrettelægge og udføre revisionen med henblik på at kunne tage stilling til, om regnskabet indeholder væsentlige fejl og mangler. En revision tilrettelagt og udført i overensstemmelse med god revisionskik giver ikke fuld sikkerhed for, at enhver væsentlig fejl og mangel i regnskabet opdages.”

På baggrund af revisionsvejledning 1 fra 1993 kan det således konkluderes, at revisors rolle primært var at kontrollere om regnskabet indeholdte væsentlig fejlinformation af betydning for regnskabsbrugeren. Det

³⁰ Revisionsvejledning 1 (1978), afsnit 7.2

³¹ Revisionsvejledning 1 (1978), afsnit 7.2

³² Revisionsvejledning 1 (1993), afsnit 1.2

³³ Revisionsvejledning 1 (1993), afsnit 1.2

var således det retvisende billede der blev sat i højsædet. Modsætningsvis kan det også konkluderes, at ikke væsentlig fejlinformation ikke var omfattet af vejledningen, hvormed revisor ikke var pålagt en undersøgelsespligt i relation til uvæsentlige fejlinformation. Det var således kun væsentlige besvigelser som revisor skulle forholde sig til og ikke de uvæsentlige, hvilket betød at revisor ikke skulle opdage alle besvigelser, idet de uvæsentlige besvigelser ikke var en del af revisionens formål.

Revisionens formål efter Revisionsvejledning 1 var derfor at afdække væsentlig fejlinformation, både den utilsigtede men også den tilsigtede fejlinformation. Dermed var det kun muligt at afdække væsentlige besvigelser, men det var en forbedring i forhold til 1978 vejledningen, der ikke havde til formål at afdække besvigelser. Idet besvigelser ofte søges tilsløret, kan en revision ikke give sikkerhed for at alle væsentlige fejlinformationer afsløres. En revision kan således ikke give sikkerhed for at alle væsentlige fejlinformationer opdages, selvom revisor udfører revisionen i overensstemmelse med god revisionsskik, og der er dermed en forøget risiko for at væsentlig fejlinformation ikke afsløres.³⁴

1993 vejledningen indeholdte endvidere en ansvarsfordeling mellem ledelsen og revisor der medførte, at det ikke var revisors pligt at opklare og forebygge mod besvigelser. Endvidere blev det klargjort at revisor ikke kunne gøres ansvarlig for væsentlige uopdagede besvigelser, der blev opdaget efter revisor havde afsluttet revisionen, såfremt revisor havde overholdt god revisionsskik.³⁵

3.2.2. Erklæringsbekendtgørelsen

Erklæringsbekendtgørelsen, der trådte i kraft i maj 1996 og som løbende er blevet opdateret, seneste i april 2013, regulerer revisors erklæringer. Formålet med erklæringsbekendtgørelsen var (og er) at udstikke retningslinjer for udformningen af revisors erklæringer, og revisors afgivelse af erklæringer som offentlighedens tillidsrepræsentant. Med revisors erklæring skal forstås revisors skriftlige udtalelser om indholdet af et dokument som f.eks. revisionspåtegning på en revideret årsrapport.

Erklæringsbekendtgørelsen fra 1996 lovfæster fortolkningen af god revisionsskik fra Revisionsvejledning 1, idet revisor skal tage højde for væsentlige besvigelser jf. § 17³⁶:

“Revisor skal tilrettelægge og udføre revisionen med henblik på at kunne tage stilling til, om regnskabet er udarbejdet i overensstemmelse med lovgivningens og eventuelle andre bestemmelsers krav til regnskabsaflæggelsen, jf. § 4. I forbindelse

³⁴ Revisionsvejledning 1 (1993), afsnit 2.7-2.8

³⁵ Revisionsvejledning 1 (1993), afsnit 7.2

³⁶ Erklæringsbekendtgørelsen (1996), § 17

hermed skal revisor i rimeligt omfang være opmærksom på forhold, der kan tyde på besvigelser og andre uregelmæssigheder, og som er af betydning for regnskabsbrugerne.”

I rimeligt omfang kan tolkes som, at lovgivningen tager højde for, at der ikke kan opnås fuld sikkerhed for, at besvigelser opdages, og dermed at revisor ikke har pligt til at opdage alle besvigelser i forbindelse med revisionen. Samtidig betyder det, at revisor i planlægningen af revisionen skal tage højde for besvigelser som en mulig kilde til væsentlig fejlinformation.

Revisionens formål blev således ikke ændret ved vedtagelsen af erklæringsbekendtgørelsen, og der kom ikke bestemmelser, der giver konkrete retningslinjer for, hvordan revisor skal forholde sig til planlægningen og udførelsen af revisionen. Erklæringsbekendtgørelsen har således ikke påvirket revisors muligheder for at opdage besvigelser, samtidig har revisors ansvar i relation til opdagelse af besvigelser heller ikke ændret sig. Revisor kan således ikke undgå at tage stilling til besvigelser i forbindelse med planlægningen og udførelsen af revisionen.

I den seneste inkarnation af erklæringsbekendtgørelsen fra 2013 er ovenstående formulering pillet ud. Med indførelsen af begrebet god revisorskik i Revisorlovens § 16, samt indførelsen af ISA 240, der vil blive gennemgået senere, har lovgivningen givet revisorbranchen mulighed for selv at regulere, hvorledes revisorer skal forholde sig til besvigelser.

3.2.3. Revisionsvejledning 21

I juni 1999 kom Revisionsvejledning 21 "Vejledning om besvigelser" på banen. Det var den første danske revisor regulering, der præciserede revisors rolle i relation til besvigelser. I vejledningen var der lagt vægt på hvorledes revisor skulle planlægge og udføre revisionen med henblik på at vurdere, om der forelå besvigelser der var kilde til væsentlig fejlinformation. Endvidere indeholdte vejledning retningslinjer for hvordan og til hvem revisor skulle rapportere, når der blev konstateret besvigelser.

Selve formuleringen af vejledningens formål var meget klar og tydelig³⁷:

"Formålet med denne vejledning er at give retningslinier for, hvorledes revisor skal tilrettelægge og udføre revision med henblik på at tage stilling til, om et regnskab indeholder væsentlig fejlinformation opstået som følge af besvigelser."

Revisionsvejledning 21 havde fokus på de utilsigtede fejlinformationer som følge af besvigelser, samt den del af revisionen der havde med stillingtagen til besvigelser at gøre. Til sammenligning havde

---

³⁷ Revisionsvejledning 21 (1999), afsnit 1.1

Revisionsvejledning 1 til formål at opdage både tilsigtet og utilsigtet fejlinformationer. Revisionsvejledning var således et supplement til Revisionsvejledning 1, der uddybede hvorledes revisor skulle reagere i relation til utilsigtet fejlinformation. Der skete således ikke noget skifte i revisionens formål i relation til besvigelser. Formålet var fortsat at afsløre al væsentlig fejlinformation, og dermed alle væsentlige besvigelser.

Revisionsvejledning 21 var således et værktøj til at styre planlægningsfasen af revisionen med fokus på besvigelser, men henblik på at revisor skulle tage hensyn til forhold, som kunne have indflydelse på revisors erklæring.³⁸ Lighederne mellem Revisionsvejledning 1 og Revisionsvejledning 21 om anvendelse af væsentlighedsvurderingen gjorde, at der ikke blev yderligere krav om revision mod besvigelser. Derimod blev der introduceret en rapporteringspligt til ledelsen, der gav revisor pligt til at rapportere om opdagede besvigelser, selvom de ikke var væsentlige for revisors erklæring. Der var således introduceret et krav om rapportering af alle fundne besvigelser til ledelsen.³⁹

Revisionsvejledning 21 indeholdte samme krav som de internationale revisionsstandarder vedrørende besvigelser, hvormed kravet til revisors risikovurdering i planlægningsfasen af revisionen blev øget. Ledelsens kompetencer, handlinger og holdning til regnskabsaflæggelsen blev en del af revisors risikovurdering, der skulle omfatte de af ledelsens foretagne regnskabsmæssige skøn, den tillagte regnskabspraksis, komplicerede og usædvanlige transaktioner. Hertil kom de områder, hvor revisor erfaringsmæssigt vidste, at dokumentationen ikke var god.⁴⁰

Vejledningen gav samlet set revisor nogle retningslinjer vedrørende revisionsprocessen, som gjorde revisor bedre rustet til at opdage besvigelser. Der var således tale om en øget chance for at opdage besvigelser. Opdagelse af væsentlig fejlinformation, og dermed væsentlige besvigelser, var fortsat formålet med revisionen, men der blev ikke ændret på revisors ansvar i relation til besvigelser. Såfremt revisor havde overholdt god skik, var det ikke ansvarspådragende for revisor, hvis formålet med revisionen ikke blev opfyldt.⁴¹

3.2.4. Revisionsstandard 240 (ajourført) & International Standards on Auditing 240 (revised)

I 2003 blev Revisionsstandard 240 "Revisors pligt til at overveje besvigelser og fejl ved revision af regnskaber" vedtaget, men allerede 2 år efter i 2005 blev standarden ajourført, Revisionsstandard 240

---

³⁸ Carlsen, Svend m.fl. (1999)

³⁹ Revisionsvejledning 21 (1999), afsnit 4.1

⁴⁰ Carlsen, Svend m.fl. (1999)

⁴¹ Carlsen, Svend m.fl. (1999)

(ajourført) "Revisors pligt til at overveje besvigelser ved revision af regnskaber". Ajourføringen medførte, at 2005 standarden kun omhandlede besvigelser i modsætning til 2003 standarden der omhandlede besvigelser og fejl. Selve formålet med revisionen blev der ikke ændret ved, hvorfor 2003 standarden ikke vil blive behandlet i dette speciale.

Standarden indeholder et krav om, at revisor både i planlægningen og under udførelsen, skal overveje risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskaber som følge af besvigelser. Endvidere skal risikovurderingsprocessen foretages uanset tidligere erfaringer med ledelsens troværdighed og integritet.⁴² Formålet med revisionen er således ikke ændret i forhold til de tidligere vejledninger, og det er således fortsat revisors opgave kun at opdage besvigelser, der er væsentlige for regnskabsbrugerne. Samtidig er det fortsat revisors pligt at planlægge og udføre revisionen med henblik på at opnå en høj grad af sikkerhed for at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformationer.

Selvom en revision kan have en præventiv effekt i relation til besvigelser, så er det ikke revisor der har ansvaret for forebyggelse og opdagelse af besvigelser. Dette ansvar bliver i standarden placeret hos den daglige og øverste ledelse i virksomheden.⁴³ Revisor bliver hverken gjort ansvarlig for forebyggelsen, eller får til opgave at forebygge mod besvigelser. Det er dog revisors pligt at informere ledelsen om væsentlige svagheder i interne kontroller.

I lighed med de tidligere vejledninger kan revisor kun ifalde ansvar for manglende opdagelse af væsentlige besvigelser, hvis revisor ikke overholder god revisionsskik, og dermed ikke overholder Revisionsstandard 240 (ajourført). Standarden fastslår endvidere, at revisor, selv ved overholdelse af god skik, ikke kan afdække alle forhold, og dermed at der ikke kan opnås fuld stikkerhed for at der ikke forekommer væsentlig fejlinformation.⁴⁴

I 2001 lancerede IAASB ISA 240 "The Auditor's Responsibility to Consider Fraud and Error in an Audit of Financial Statements", men allerede i 2003 blev standarden ajourført. Standarden blev anvendt som skabelon for den danske Revisionsvejledning 240 der er beskrevet ovenfor. I april 2009 blev ISA 240 ajourført igen, og ISA'erne afløste de danske Revisionsstandarder med virkning for alle revisioner, der påbegyndes 15. december 2010.

---

⁴² Revisionsstandard 240 (2006), afsnit 2

⁴³ Revisionsstandard 240 (2006), afsnit 13-16

⁴⁴ Revisionsstandard 240 (2006), afsnit 13

3.3. Gennemgang af ISA 240 (ajourført)

Et af de grundlæggende krav i ISA 240 er, at det skal være synligt overfor opgaveteamet og klienten, at revisionen også omfatter en høj grad af sikkerhed for, at årsrapporten ikke indeholder væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Denne synlighed kommer til udtryk i:

- Afsnit 15, hvor der stilles krav om drøftelse i opgaveteams og planlægningsmøde, med fokus på hvor og hvorledes årsrapporten kan være udsat for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.
- Afsnit 39, hvor der stilles krav om skriftlig udtalelse fra ledelsen, hvori det erklæres at ledelsen anerkender deres ansvar for forebyggelse og opdagelse af besvigelser, samt at ledelsen har oplyst revisor om forekomsten og omfanget af besvigelser som ledelsen er bekendt med.

Der er således lagt op til, at revisionen får en mere forebyggende rolle i relation til besvigelser, idet revisor gør klienten opmærksom på at revisionen også har fokus på besvigelser. Risiko vurderingen er også blevet udvidet, idet det ikke kun er den underskrivende revisionspartner, der skal lave den indledende risikovurdering, men hele opgaveteamet. Endvidere skal vurderingen foretages uafhængigt af revisorernes holdning til eller mening om klientens ærlighed og integritet. Der er således en øget fokus på besvigelser igennem planlægningen og udførelsen af revisionen, hvilket kan antages også at have en forebyggende effekt på besvigelser.

I revisors vurdering af risiko og væsentlighed skal revisor inddrage forhold, som kan indikere, eller som har en høj iboende risiko for forekomsten af besvigelser. Revisor skal således være opmærksom på forekomsten og effektiviteten af interne kontroller, ledelsens kompetence og integritet, risikomomenter i de anvendte regnskabsmæssige skøn samt områder, der kan være usædvanlige eller komplekse. Revisor skal således opnå en forståelse for risikoen for besvigelser, samt anvende denne forståelse på de planlagte revisionshandlinger med henblik på at sikre sig en rimelig forventning om, at eventuelle besvigelser vil blive opdaget i forbindelse med revisionen.

ISA 240 påpeger flere steder, at der er iboende begrænsninger i revisionen i relation til at opdage besvigelser. Idet besvigelser ofte vil søges tilsløret overfor revisor, er der således risiko for at væsentlige besvigelser ikke vil blive opdaget af revisionen. Samtidig påpeges det, at selvom revisor kan påpege områder hvor der er mulighed for at begå besvigelser, er det ikke altid muligt for revisor at afgøre om fejlinformationen er resultat af en besvigelse eller et regnskabsmæssigt skøn. Risikoen for at revisor ikke

opdager væsentlige besvigelser er således uundgåelig, men manglende opdagelse vil ikke være ansvarspådragende for revisor hvis revisionen er planlagt og udført i overensstemmelse med ISA'erne.⁴⁵

ISA 240 gør det således klart, at revisionen ikke er en garanti for, at der ikke forekommer væsentlige fejlinformationer som følge af besvigelser. Samtidig gøres det klart, at revisor ikke er ansvarlig for forebyggelse og opdagelse af besvigelser. I den forbindelse nævnes det særligt om ledelsesbesvigelser, at revisors handlinger kan være ineffektive, idet ledelsen er i en position, hvor den kan manipulere med dokumentationen eller andet, som revisor anvender som grundlag for revisionen. Der bliver således sagt, at revisor kun kan tage stilling til de oplysninger, som revisor får forelagt, og at revisor kun kan drages til ansvar på baggrund af disse oplysninger.⁴⁶

For at revisionen skal leve op til god revisionsskik, stilles der følgende krav til revisor i ISA 240:

- Professionel skepsis
- Planlægningsdrøftelser
- Risikovurderingshandling
- Besvigelsesrisikofaktorer
- Vurdering af revisionsbevis

3.3.1. Professionel skepsis

Det er et krav til revisor, at der skal opretholdes en kritisk holdning til de dokumenter og informationer, som bliver forelagt revisor. Revisor skal uafhængigt af vurderingen af ledelsens integritet og ærlighed, forholde sig kritisk til informationerne, og løbende vurdere om der er indikatorer på fejlinformationer som følge af besvigelser. Den professionelle skepsis omfatter en overvejelse om informationernes pålidelighed, samt kontrol af informationernes tilblivelse. Revisor foretager også forespørgsler til ledelsen i de tilfælde hvor informationerne ikke kan tilvejebringes på anden vis, eller hvor det vurderes mest effektivt. I forbindelse hermed skal revisor også forholde sig kritisk til ledelsens svar på forespørgslerne, og overveje om der forekommer inkonsistente svar fra den daglige og den øverste ledelse.

ISA 240 gør klart, at revisor som udgangspunkt kan antage at de forelagte informationer og dokumenter er ægte. Såfremt revisor får anledning til at tro at dette ikke er tilfældet, skal revisor foretage yderligere undersøgelser for at afklare om bl.a. dokumenterne er uægte eller ændret. Såfremt revisor har modtaget

⁴⁵ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 5-6

⁴⁶ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 7-8

inkonsistente svar fra ledelsen, skal revisor foretage yderligere handlinger til at afklare, om dette er tegn på besvigelser.⁴⁷

Professionel skepsis er en erfaringsmæssig holdning, som revisor opnår gennem udøvelsen af sit hverv, og den vil således være forskelligt fra revisor til revisor. Vejledningen ruster ikke revisor til at afgøre, hvornår ledelsen er svinagtig i sine udtalelser, men ligger op til, at revisor skal lave en subjektiv vurdering herom. Vejledning gør dog klart, at revisor ikke er uddannet til at foretage en vurdering af dokumenters ægthed. Endvidere gør vejledningen opmærksom på, at revisor, såfremt der er anledning til at tro at et dokument er uægte eller ændret, bør inddrage eksperthjælp eller bekræftelse fra tredjemand til at be- eller afkræfte ægtheden.

Professionel skepsis medfører således, at revisor skal være åben overfor risikoen for, at besvigelser kan forekomme, også selvom der historisk set ikke har været besvigelser hos klienten. Dette er med til at øge muligheden for, at revisionen kan opdage besvigelser. I praksis er det svært at forestille sig, at revisor kan helt se bort fra tidligere erfaringer med klientens integritet og ærlighed, hvilket vejledningen også gør opmærksom på. De pointeres dog, at revisor skal være opmærksom på at klientens omstændigheder kan have ændret sig, og dermed at tidligere års erfaringer kan være misvisende.⁴⁸

3.3.2. Planlægningsdrøftelser

Drøftelse i opgaveteamet gør det muligt for den underskrivende revisor at udveksle erfaringer med de udførende revisorer i teamet. Samtidig åbner det for ideudveksling mellem teamets medlemmer, således at revisionen bedre kan tilpasses de faktiske forhold. Det er således formålet at gøre revisionen mere effektiv og målrettet mod opdagelsen af væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Vejledningen indeholder en række forslag til overvejelser, som teamet kan drøfte, der alle har til formål at gøre teamets medlemmer opmærksomme på klientens forhold, og de iboende risici som forholdene har.⁴⁹

Formålet med drøftelsen i teamet er, at gøre teamets medlemmer opmærksomme på risikoen for besvigelser hos klienten. Samtidig kan drøftelsen tolkes som et øget fokus på besvigelser i revisionsprocessen. Der er således tale om en synliggørelse overfor hele teamet, at besvigelser kan medføre væsentlige fejlinformationer i årsrapporten, samt at der skal være fokus på besvigellesindikatorer. Ved at drøfte dette i planlægningsfasen opnår revisionen, at der bliver udformet risikovurderinger og

⁴⁷ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 12-14

⁴⁸ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A9

⁴⁹ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A10-A11

revisionshandlinger, der kan være med til at øge revisionens effektivitet i relation til væsentlig fejlinformation.

3.3.3. Risikovurderingshandlinger

Risikovurderingshandlinger er et krav fra ISA 315, hvoraf det fremgår at disse handlinger skal foretages med henblik på at opnå en bedre forståelse for virksomheden og dens omgivelser, herunder især de interne kontroller. Handlingerne er med til at klargøre hvor, der vurderes at være væsentlige risici for fejlinformation, enten på et konkret område eller på et regnskabsniveau. Dette har den konsekvens, at de interne kontroller altid skal vurderes og testes, dog skal dette ses i relation til omkostningseffektiviteten samt klientens art og omfang.

Revisionen skal indeholde forespørgsler til ledelsen, og eventuelt til andre medarbejdere, men henblik på at få afdækket om der hos klienten er kendskab til eller mistanke om besvigelser. Som supplement hertil skal revisor indhente skriftlig bekræftelse fra ledelsen til dokumentation af bl.a.⁵⁰;

- At ledelsen anerkender sit ansvar for implementering og vedligeholdelse af interne kontroller
- At ledelsen har givet revisor oplysninger om ledelsens egen vurdering af om regnskabet kan indeholde væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser
- At ledelsen har oplyst revisor om alle kendte besvigelser eller mistanker om besvigelser

Forespørgslerne til ledelsen er med til at give revisor indblik i, om ledelsen er sårbare overfor ledelsesbesvigelser, omfanget og effektiviteten af de interne kontroller samt ledelsens kompetence og integritet. Herudover er forespørgsler til den øverste ledelse egnet til at vurdere den daglige ledelses udsagn.

Forespørgsler er dog ikke uden problemer, idet et forkert stillet spørgsmål kan give opfattelse af mistillid eller mistænkeliggørelse. En forespørgsel til ledelsen eller medarbejdere har den iboende risiko, at den spurgte kan føle at revisor opfordrer dem til at være illoyale overfor virksomheden. Kravet i vejledningen om en bred forespørgsel må derfor nøje afvejes med kvaliteten af det opnåede revisionsbevis. Hvis ledelsen opfatter revisors forespørgsel som en mistænkeliggørelse af ledelsen, kan dette være med til at skabe splid

---

⁵⁰ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 39

og vanskeliggøre revisors arbejde.⁵¹ For at revisor kan gennemføre sin revision er det derfor vigtigt, at der opretholdes tillid mellem ledelsen og revisor.

Vejledningen ligger vægt på, at ledelsesbesvigelser er sværere for revisor at opklare end medarbejder besvigelser, idet ledelsen ofte har mulighed for at tilsidesætte de interne kontroller. Det skal derfor indgå i revisors overvejelser, at ledelsen ofte har de bedste forudsætninger for at begå regnskabsmanipulation.⁵²

3.3.4. Besvigelserisikofaktorer

For at leve op til kravet om en hurtig og effektiv revision, vil en revision ofte omfatte stikprøvekontroller, forespørgsler samt undersøgelser af usædvanlige forhold. Idet en besvigelse ofte vil blive søgt tilsløret, vil der derfor altid være risiko for at væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser ikke opdages. Det er således op til revisor at vurdere, om de informationer, der er tilvejebragt gennem test og forespørgsler til ledelsen, kan indikere tilstedeværelsen af væsentlige fejlinformationer som følge af besvigelser. Det er dog værd at bemærke, at tilstedeværelsen af besvigelserisikofaktorer ikke altid indikerer tilstedeværelsen af besvigelser, men de vil ofte forekomme i situationer hvor besvigelser er til stede.⁵³

Når revisor identificerer et forhold eller en begivenhed, der kan give anledning til incitament eller pres til at begå besvigelser, foreligger der en besvigelserisiko. Disse forhold vil ofte blive forsøgt skjult for revisor, og det er derfor ikke altid lige let for revisor at opdage forholdet. Disse pres kan f.eks. være, at der skal præsteres et bestemt resultat for at tilfredsstille koncernledelsen, ejerkredsen eller for at opnå finansiering eller kreditter. Det kan også være at ledelsen er resultat aflønnet, hvormed ledelsens bonus kan være afhængig af omsætning eller overskud. Der kan også foreligge et internt kontrolmiljø, som er utilstrækkeligt til at sikre, at der ikke foretages transaktioner som er upassende, eller at ledelsen har mulighed for at tilsidesætte kontrollerne.⁵⁴

Betydningen af de enkelte risikofaktorer er ikke ligetil at rangordne, idet de er afhængige af virksomhedens art og omfang samt ledelsens integritet. Selvom faktorerne er til stede i virksomheden, er det ikke tegn på at der foreligger besvigelser. I virksomheder hvor der f.eks. er utilstrækkelige interne kontroller, kan der være andre tiltag som forhindrer besvigelser. Dette kan f.eks. være i ejer ledede virksomheder, hvor der er personsammenfald mellem ledelsen og kapitalejere. Incitamentet til at begå besvigelser i disse

---

⁵¹ Wells (2001)

⁵² International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A17

⁵³ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 24

⁵⁴ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A23

virksomheder er relativt lille, idet ledelsen sjældent er interesseret i at bedrage sig selv. Det kan også være forebyggende, at ejerkredsen deltager i den daglige ledelse, da denne involvering kan reducere muligheden af medarbejderbesvigelser. Det kan dog også være, at en stærk enkeltperson i ledelsen, der kan dominere den daglige drift, er en svaghed der bidrager til en øget risiko for besvigelser.⁵⁵

ISA 240 ligger særlig vægt på, at der kan forekomme besvigelser i forbindelse med indregning af indtægter. Regnskabsmanipulation kan være påvirket af for tidlig indregning af indtægter, eller indregning af fiktive indtægter. Det kan også være, at indtægterne undervurderes eller udelades. ISA 240 ligger således særlig vægt på, at revisor skal være opmærksom på udligning af indtægter over flere perioder. I virksomheder med store kontantsalg kan der være risiko for, at der laves sorte penge, idet der kan være risiko for at det ikke er alle indtægter der registreres. Præstationsmålinger, der er afhængige af omsætning eller resultat, kan medføre, at der er incitament eller pres til at indregne indtægter før tid, eller indregne fiktive indtægter. Risikofaktorerne vedrørende indregning af indtægter vil dog også være afhængige af virksomhedens art og omfang. Indregning af indtægter hos f.eks. en kiosk eller en håndværker kan være forbundet med væsentlig risiko, samtidig kan indregning af indtægter hos f.eks. en udlejningsejendom være forbundet med meget lille risiko.⁵⁶

Efter at have udarbejdet en risikovurdering er det revisors opgave at tage stilling til, hvilke revisionshandlinger der skal foretages for at minimere risikoen for, at der forekommer væsentlig fejlinformationer som følge af besvigelser. Disse handlinger kan være generelle handlinger, der ikke har sigte på enkelte områder, men snarer på regnskabet som helhed. Det kan også være handlinger, der er fokuseret på enkelte områder som f.eks. indtægter. Det er således revisors faglige skepsis, erfaring samt kendskab til virksomheden, der skal anvendes. Revisor kan også vælge at inddrage eksperthjælp på de områder, hvor revisor ikke selv er i besiddelse af de fornødne kompetencer eller evner til at vurdere, om der er foretaget besvigelser. Dette kan f.eks. være IT-eksperter til at vurdere de generelle IT-kontroller, andre revisorer med bedre kendskab til specifikke forhold som f.eks. besvigelser.⁵⁷

Når revisor har udvalgt sine revisionshandlinger, er det vigtigt at der tages hensyn til de 3 U'er; uforudsigelighed, uanmeldt og uforbeholdent. For at give det bedste udbytte af revisionshandlingerne er det vigtigt, at revisor indarbejder en grad af uforudsigelighed i udførelsen af handlingerne. Dette er nødvendigt for at sikre, at eventuelle besvigere ikke kan forudse hvornår revisor kommer, samt hvad

---

⁵⁵ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A24-A27

⁵⁶ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A28-A31

⁵⁷ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A33-A35

revisor vil se på. Det er også vigtigt, at revisor ikke annoncerer sin ankomst, idet et uanmeldt besøg kan virke forebyggende. Revisor skal dog ikke lade sig intimidere og stille sig tilfreds med undskyldninger eller bortforklaringer. Revisor skal således være vedholdende og gennemføre de planlagte handlinger.⁵⁸

Selvom revisor på baggrund af sine forhåndsantagelser og forespørgsler udvælger relevante handlinger, skal dette valg ikke betragtes som absolut. Revisor skal adaptere sin planlægning, hvis revisor bliver bekendt med ændrede eller afvigende forhold hos klienten. Det kan således være at revisor i løbet af revisionen indser, at der er bedre eller supplerende handlinger, der bedre kan være med til at afdække risikoen. Gennem inspektion eller observation kan revisor opnå revisionsbeviser, der kan eliminere eller reducere omfanget af andre revisionshandling. Det modsatte kan også være tilfældet, såfremt revisor opnår viden om besvigelserisici, som revisor ikke var bekendt med under planlægningsfasen.⁵⁹

3.3.5. Vurdering af revisionsbevis

Når revisor har gennemført de valgte revisionshandling, skal revisor vurdere resultat heraf. Formålet med revisionen er at opnå en begrundet overbevisning om, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformationer, og dermed væsentlige besvigelser, samt at årsrapporten giver et retvisende billede af virksomhedens økonomiske status.

Revisor skal vurdere konklusionerne på de udførte handlinger med henblik på at afklare, om der kan foreligge væsentlig fejlinformationer som følge af besvigelser. Det er således vigtigt, at revisor har indhentet tilstrækkeligt og egnet bevis for de valgte handlinger til at afdække de forventede og opdagede risici for besvigelser. Såfremt revisor konstaterer, at der er væsentlig fejlinformation i årsrapporten, skal revisor vurdere om denne fejlinformation kan indikere tilstedeværelsen af besvigelser. Såfremt der er indikeringer på tilstedeværelse af besvigelser, skal revisor genoverveje validiteten af det opnåede revisionsbevis. Revisor skal således overveje, om ledelsens udtalelser fortsat er troværdige og konsistente, idet ledelsen kan have forsøgt at tilsløre besvigelser gennem fejlagtige udtalelser. Når der drages tvivl om ledelsens troværdighed og pålideligheden af ledelsens informationer, skal revisor også overveje, om der kan være tale om en sammensværgelse.⁶⁰

Konkluderer revisor, at der er tale om væsentlig fejlinformationer som følge af besvigelser, skal revisor vurdere, hvilke konsekvenser dette har for revisionen og revisionspåtegningen. Reaktionerne herpå kan

---

⁵⁸ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A36

⁵⁹ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit A37

⁶⁰ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 34-36

variere fra mindre enkeltstående tilfælde, hvor kommunikation til ledelsen er tilstrækkelig, til mere alvorlige forhold hvor revisor skal modificere sin påtegning, anmelde forholdet til SØIK eller fratræde som revisor såfremt dette er påkrævet eller tilladt under gældende lovgivning og øvrig regulering.⁶¹

3.4. Opdagelse af besvigelser

Med indførelsen af RS 240 og senere ISA 240 er der utvivlsomt sket en skærpelse af kravene til revisors revision med henblik på opdagelse af besvigelser. Revisors pligt til at oveveje besvigelser, og ikke mindst revisors pligt til at undersøge, om der er væsentlige fejlinformationer som følge af besvigelser, er en klar forbedring i relation til opdagelse af besvigelser. ISA 240 stiller ligeledes detaljerede krav til revisors handlinger og risikovurdering, hvilket medfører en mere omfattende og tidskrævende revision.⁶²

Det øgede fokus på besvigelser er et naturligt følge, af de mange erhvervsskandaler der har været, hvor besvigelser har været hovedfaktoren bag skandalerne. Samfundets øgede fokus på besvigelser og revisors ansvar har været en motiverende faktor for brancheorganisationerne for at skabe et bedre værktøj til revisor. Den øgede revisionsindsats der er kommet som følge heraf, kan således antages at være en direkte reaktion på samfundets forventninger til revisor.

Det kan dog være svært at afgøre, om skærpsen af reglerne har haft nogen reel effekt. At forklare klienterne at revisionen skal overveje besvigelser, kan være problematisk, idet ledelsen kan anse dette som en mistillid fra revisors side. Når man sammenligner med de senere års afsløringer af besvigelser i det danske erhvervsliv, kan det også være svært at afgøre om ISA 240 reelt har haft nogen effekt på opdagelsen af besvigelser.

Skeler man til ACFE's 2014 undersøgelse, kan man udlede, at den eksterne revision kun er ansvarlig for opdagelse af 3,0 % af de opdagede besvigelser. Til sammenligning står tilfældig opdagelse af besvigelser for hele 6,8 %.⁶³ Det kan således argumenteres, at revisors opdagelse af besvigelser er mere held end forstand, samt at skærpselserne i RS 240 og ISA 240 ikke har haft den ønskede effekt på revisors opdagelse af besvigelser. Ifølge undersøgelsen er de 3 mest effektive opdagelsesmetoder⁶⁴ tips med 42,2 %, ledelsesinvolvering med 16,0 % og intern revision med 14,1 %. Det kan således argumenteres at ledelsen tager sit ansvar mere alvorligt, og at der således er færre besvigelser for revisor at opdage.

---

⁶¹ International Standards on Auditing 240 (2009), afsnit 37-38

⁶² Christiansen, Brian m.fl. (2004)

⁶³ ACFE (2014) s. 19

⁶⁴ ACFE (2014), s. 19

Selvom kravene til revisor er skærpet, forekommer der fortsat besvigelser i det danske erhvervsliv. ISA 240 er grundlæggende en vejledning, der dikterer god skik, ud fra en kompetent gennemsnitsrevisor. Der er således ikke tale om et endegyldigt eller altomfattende værktøj til opdagelse af besvigelser. Standarden er med til at sætte fokus på områder, hvor der traditionelt er en høj iboende risiko for besvigelser, men antager ikke, at disse områder har samme risiko for alle virksomheder. Standarden lægger vægt på at være vejledende, og kan ses som en ramme for, hvad revisor kan og bør gøre. Fordelen herved er, at revisor kan anvende sin egen erfaring for at tilpasse sig de faktiske forhold, i modsætning til en rigid regulering, der direkte dikterer revisors handlinger uforbeholdent.

I takt med at samfundet udvikler sig, herunder brugen af IT og alternative aflønningsformer, vil besvigelser utvivlsomt blive mere og mere avanceret. Idet reguleringen sjældent kan tage højde for besvigelsermuligheder og -risici på forkant, vil reguleringen altid halte bag efter. Revisors "kamp" for at opdage besvigelser vil således være op ad bakke, og udadtil vil det ikke være tydeligt at skærpede standarder og vejledninger virker bedre end tidligere.⁶⁵

3.5. Sammenfatning

Historisk set har formålet med revisionen undergået en ændring. I revisorloven af 1909 var kravet til revisor simpelt, der skulle foretages en kritisk revision. Endvidere var det ikke ifølge loven revisors opgave at hindre uærlighed og svindlerier. Med tiden er der ændret lidt på denne holdning, idet kravet om god revisorskik i den nuværende revisorlov, gør det muligt for revisorstanden, gennem faglige standarder og vejledninger, selv at bestemme hvad en revision skal omfatte. Startende med Revisionsstandard 1 fra 1993 blev der lagt mere og mere vægt på besvigelser som en del af revisionen. Selvom det i første omgang ikke var revisors rolle at tage stilling til besvigelser, var der alligevel åbnet for muligheden for at revisor kunne blive bedt om at undersøge forhold, der kunne indikere besvigelser.

I den nuværende ISA 240 er der gjort meget ud af at gøre revisor opmærksom på, at der skal tages stilling til besvigelser som kilde til væsentlig fejlinformation i årsrapporten. Det er dog værd at bemærke, at revisors ansvar for opdagelse af besvigelser ikke har undergået en større ændring. I starten af 1900 tallet var revisor ikke ansvarlig for manglende opdagelse af besvigelser. Denne holdning har ikke ændret sig væsentlig, idet den nuværende regulering påpeger, at revisor kun kan ifalde ansvar, hvis revisor ikke overholder god skik

---

⁶⁵ Kiertzner (2006)

reglerne. Revisor kan således kun ifalde ansvar, hvis revisor ikke har levet op til de pligter og krav, der er indeholdt i gældende lovgivning og revisionsstandarderne.

Ansvar, for at årsrapporten lever op til årsregnskabslovens krav om et retvisende billede, ligger ved den pågældende virksomheds ledelse. Endvidere er virksomhedens ledelse ansvarlig for at etablere interne kontroller samt at skabe en etisk virksomhedskultur, der er med til at forebygge og opklare besvigelser. På trods heraf er revisor ikke uden ansvar, idet revisor er underlagt krav om at overveje om årsrapporten er behæftet med væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Revisors rolle i relation til besvigelser er reguleret flere steder. Det primære krav til revisor kan findes i revisorlovens § 16, der indeholder krav til revisor om overholdelse af god revisorskik. Herudover indeholder revisorloven krav om, at revisor skal agere som offentlighedens tillidsrepræsentant, især når der afgives påtegninger med høj grad af sikkerhed til brug for en ubestemt personkreds. For at offentligheden kan have tillid til revisors påtegning på årsrapporten, er det nødvendigt, at revisor er uafhængig af hvervgiver samt i besiddelse af de fornødne kompetencer og værktøjer til at udføre revisionen. Revisor skal udføre revisionen med omhu, nøjagtighed og den hurtighed som opgavens beskaffenhed tillader, samtidig med at revisor overholder god skik, og dermed at revisionen udføres i overensstemmelse med gældende lovgivning og faglige standarder.

ISA 240 er udarbejdet som et svar på, hvad en kompetent gennemsnitsrevisor skal gøre i relation til besvigelser for at leve op til kravet om god skik. Standarden er samtidig bevidst om, at de øvrige krav der er til revisor, bl.a. kravet om hurtighed, gør det umuligt for revisor at foretage en revision der 100 % afdækker risikoen for væsentlige fejlinformationer som følge af besvigelser i årsrapporten. Standarden kan således opfattes som en minimums standard for hvad revisor skal foretage sig. Standarden indeholder beskrivelse af den proces som revisor bør observere, fra planlægningen og drøftelser i revisionsteams til konkrete risikovurderings- og revisions handlinger, til vurdering af revisionsbeviser, dokumentation og rapportering.

Det er min formodning, at kravene til revisor alt andet lige, vil føre til en øget opdagelse af besvigelser. Dermed ikke sagt at ISA 240 giver revisor mulighed for selv at opklare flere besvigelser, men at den øgede bevidsthed om at besvigelser er en del af revisionen, kan føre til bedre forebyggelse mod at besvigelser forekommer. Revisionen vil altid have iboende begrænsninger, idet det ikke vil være effektivt at foretage en 100 % revision, men vil være baseret på forespørgsler og stikprøvekontroller. Set i relation til de internationale undersøgelser foretaget af bl.a. ACFE, er den eksterne revisor kun med til at opdage besvigelser i et meget begrænset omfang.

Det kan således konkluderes, at reguleringen ikke alene kan reducere antallet af besvigelser, men at den sandsynligvis vil have en forebyggende effekt. Endvidere skal reguleringen suppleres med andre tiltag internt i virksomhederne, som f.eks. overvågning af IT-systemer og interne forretningsgange, der sikrer betryggende funktionsadskillelse og reducerer muligheden for, at der kan begås besvigelser. Revisors rolle i relation til besvigelser, er således mere forebyggende og mindre synlig udadtil.

4. Erhvervsskandaler

I dette afsnit vil jeg se nærmere på nogle af seneste årtiers erhvervsskandaler, med det formål at vurdere om den gældende regulering er tilstrækkelig. Det er afsnittets hensigt at belyse, hvordan skandalerne blev opdaget, hvilke midler som blev anvendt til regnskabsmanipulationen samt om den nuværende regulering kunne have forhindret besvigelserne.

4.1. Parmalat

Som led i privatiseringen af Italiens mejerier i 1960'erne opstod Parmalat i 1961 i Parma, Italien. Privatiseringen medførte, at Parmalat kunne begynde at vokse og udvikle sig. I 1970 begyndte virksomheden at ekspandere og udvide sit sortiment. Som led heri erhvervede Parmalat Parma F.C., samt etablerede internationale afdelinger bl.a. i Brasilien. Virksomheden var, som så mange andre private virksomheder, et familie foretagende ejet af en lille kreds af nært beslægtede personer, Tanzi familien. Efter indførelse af lovgivning i 1993 der indebar rotation af revisor, skiftede Parmalat fra Grant Thornton til Deloitte & Touche.⁶⁶

4.1.1. Hvordan blev bedrageriet opdaget?

I december 2003 stod Parmalat overfor at skulle betale en obligation på € 150 mio., hvilket for et selskab med en likvid beholdning på € 6.000 mio. skulle være et lille greb i lommen. Parmalat meddelte dog, at der ikke var likvider nok til at betale obligationen. I udgangen af november 2003 havde selskabet € 600 mio. stående i et venturekapitalselskab på Cayman øerne, Fondo Epicurum, men Parmalat var ikke i stand til at inkassere likvider fra selskabet. Den 9. december meddelte Parmalat's formand, Calisto Tanzi sin fratrædelse, og den 14. december meddelte Bank of America, at et indestående på \$ 4.900 mio., som Parmalat havde opført i datterselskabet Bonalat i Bermuda, var fiktivt. Den 15. december nedjusterede

---

⁶⁶ Torre (2009), s. 125

Standard & Poor's deres kreditvurdering af Parmalat til D (Bankerot). Den 23. december 2003 blev Parmalat erklæret konkurs, og allerede den 29. december blev Parmalat's formand arresteret.⁶⁷

4.1.2. Hvad skete der i Parmalat?

I en periode på 13 år, mens Parmalat var noteret på Milanos børs, lykkedes det at få hele € 14.000 mio. til at fordufte. Af dette beløb var der € 4.900 mio. som skyldtes fiktive bankkonti, € 1.700 mio. skyldtes ikke indregnede gældsposter, € 3.600 mio. skyldtes fiktive tilgodehavender og obligationer. Det interessante ved bedrageriet er, at det kun var en lille del af det samlede beløb som endte i Tanzi familiens lommer. I november 2004 blev det opdaget, at € 620 mio. var endte i Tanzi familiens lommer. Dette gennem overførsler til familiens rejsebureau, samt gennem provisioner fra Tetra Pak, der bl.a. leverede mælkekartoner til Parmalat.⁶⁸

Til at skjule bedrageriet anvendte Parmalat's ledelse en lang række midler. Bland de midler som Parmalat's ledelse anvendte, var:

- Udeladelse af gæld
- Fiktive aktiver
- Uoverskuelig koncernstruktur

4.1.2.1. Udeladelse af gæld

I det reviderede perioderegnskab for 1. kvartal 2003, præsenterede Parmalat en netto finansiel forpligtelse på € 1.800 mio., men det faktiske tal var på € 3.800 mio. Årsagen til at det lavere tal kunne præsenteres var bl.a., at Parmalat anvendte finansielle instrumenter, samt solgte indkasseringsrettigheder på tilgodehavender mod en lille rabat i perioden op til regnskabsafslutningen. På denne vis kunne Parmalat på kort sigt indfange likvider til at reducere den finansielle gæld, og dermed præsentere en lavere finansiel forpligtelse. Brugen af finansielle instrumenter er i sig selv ikke svingagtig, tværtimod kan finansielle instrumenter, hvis brugt forsvarligt, være med til at sikre tilgodehavender eller gæld mod udsving i rente- og kursniveau. Der vil således være en forventelig korrelation mellem udeståender i fremmed valuta og brugen af finansielle instrumenter.⁶⁹

---

⁶⁷ Torre (2009), s. 125

⁶⁸ Torre (2009), s. 134

⁶⁹ Torre (2009), s. 127

Parmalat benyttede sig også af at gemme gæld i et særligt indrettede datterselskab, Bucconero⁷⁰. Dette "sorte hul" opslugte gæld for € 111 mio., gæld som dermed ikke fremgik af Parmalat's balance. Parmalat benyttede sig også flittigt af sikkerhedsstillelser mellem koncernselskaber. På denne måde kunne andre selskaber i koncernen stille sikkerhed overfor gæld, såvel koncern intern som eksternt. Parmalat havde også finansielle forpligtelser på operationelle leasingkontrakter, som ikke var indregnet på € 57 mio., samt præferenceaktier på € 464 mio. med forudbestemte forfaldstidspunkter, der heller ikke var indregnet. Endvidere havde Parmalat anden gæld for € 361 mio., der ikke var klassificeret som finansielle gældsforpligtelser.⁷¹

I selskabets Brasilianske datterselskab, Parmalat Participações, var der mindretals aktionærer med en ejerandel på 18,18 %. Disse aktionærer var blevet lovet, at selskabet skulle børsnoteres inden udgangen af 2003. Der var endvidere blevet lovet en salgsoption til disse aktionærer i tilfælde af, at børsnoteringen ikke fandt sted. På grund af den økonomiske uro der var i Brasilien i 2002-2003, samt valget af Lula da Silva som præsident, blev børsnoteringen aldrig søsat, og Parmalat stod med en forpligtelse på € 333 mio. som heller ikke var indregnet i balancen.⁷²

4.1.2.2. *Fiktive aktiver*

På papiret havde Parmalat også en solid likviditet. Selskabets likvide beholdninger var på € 8.000 mio., heraf var € 4.200 mio. bankindeståender, € 2.200 mio. var kortfristede tilgodehavender, € 1.500 mio. var obligationer. Koncernen havde placeret en stor del af likviderne i datterselskabet Bonalat, der lå inde med likvide beholdninger for hele € 6.900 mio. Fordi man havde valgt at placere Bonalat i et skattely, var det ikke muligt for andre end Bonalat's revisorer Grant Thornton, at verificere tilstedeværelsen af de likvide beholdninger.⁷³

Til bekræftelse af tilstedeværelsen af bankindeståender havde Grant Thornton anmodet Bonalat om eksternt dokumentation, hvilket Bonalat producerede. Dokumentet var fabrikeret af Bonalat, der havde scannet logoet fra Bank of America og påført det et brev, som selskabet selv havde lavet. Efter at have forvansket brevet ved at føre det gennem en fax adskillige gange blev dokumentet fremsendt til Grant Thornton, der godtog dokumentet som bevis for tilstedeværelsen. Parmalat påstod også, at have erhvervet en stor portion obligationer gennem Bonalat. Disse obligationer var erhvervet til en kurs der lå langt under

⁷⁰ Oversættelse: Buco nero = sort hul

⁷¹ Torre (2009), s. 127

⁷² Torre (2009), s. 127-128

⁷³ Torre (2009), s. 129

hvad man kunne forvente. Denne post var ligeledes nærmest umulig at få bekræftet, idet købet var gjort gennem Bonalat, der lå i skattely og kun kunne bekræftes af Bonalat's revisor.⁷⁴

Parmalat havde klassificeret investering i venturekapitalselskabet Fondo Epicurum på € 600 mio. som likvide beholdninger, hvilket blev afsløret i november 2003. Fondo Epicurum havde til formål at investere i amerikanske unoterede selskaber. Investeringen i unoterede selskaber har den store ulempe, at investeret kapital ikke kan frigives med kort varsel. Grunden hertil er, at der ikke altid vil fungere et effektivt marked for unoterede kapitalandele, samt at værdiansættelsen af kapitalandelene kan være usikker. I forsøg på at skaffe likviditeten anmodede Parmalat Fondo Epicurum om at indfri deres tilgodehavende. Dette kom de øvrige aktionærer i Fondo Epicurum for øre, og som følge heraf skabte dette usikkerhed om, hvorvidt der var penge nok til alle. De øvrige investorer i Fondo Epicurum bad derfor også om at få deres tilgodehavender udbetalt. Konsekvensen heraf var, at der ikke kunne frigives likviditet til at betale alle deres fulde tilgodehavende, og Parmalat kunne derfor ikke få de likvider som selskabet så hårdt havde brug for.⁷⁵

4.1.2.3. Uoverskuelig koncernstruktur

Parmalat benyttede sig af et netværk af datterselskaber, der var placeret i skattely såsom Bermuda og Cayman øerne. Bonalat, koncernens pengetank der var placeret i Bermuda, fungerede som mellemstation for mange af koncernens finansielle transaktioner, hvilket medførte, at det var meget svært, for ikke at sige umuligt, for de øvrige selskabers revisorer at få bekræftelse på mellemværender med Bonalat. Ledelsen i Parmalat var endvidere villig til at gå meget langt for at skjule tab, hvilket kan ses af, at en telefonpasser i Parmalat var opført som administrerende direktør i hele 25 dattervirksomheder. Uden at telefonpasseren vidste det, blev vedkommende således anvendt som stråmand, til at dække over bedrageriet i Parmalat.⁷⁶

Foruden de finansielle transaktioner var der også en del handel med aktiver på tværs af koncernens selskaber. Disse handler foregik til fiktive handelsværdier, hvilket medførte nogle pæne avancer. For at bevare denne positive påvirkning af resultatet "glemte" ledelsen i Parmalat at eliminere disse interne avancer.⁷⁷

---

⁷⁴ Torre (2009), s. 129

⁷⁵ Torre (2009), s. 129-130

⁷⁶ Torre (2009), s. 126

⁷⁷ Torre (2009), s. 126

I 1. kvartal 2003 anvendte Parmalat en alternativ metode til indregning af gevinst på finansielle kontrakter. I forbindelse med opsigelse af en valutaswap opstod der en gevinst på \$ 40,7 mio., denne gevinst burde have været indregnet som en finansiell indtægt. I stedet valgte Parmalat at indregne gevinsten som anden driftsindkomst, en post som tidligere blev anvendt til indkomst fra den sekundære drift, salg af is og juice. Parmalat fik dermed uberettiget hævet indtjeningen, og kunne præstere nogle pænere nøgletal. EBITDA marginen endte på 12,4 %, men var reelt kun på 11,6 %.⁷⁸

Investeringen i Parma F.C. var på sin vis overraskende, idet synergieffekt mellem mælk og fodbold kan være svær at få øje på. På den anden side var Calisto Tanzi meget fodbold interesseret, og ønsket om at være ejer af en fodboldklub kunne realiseres gennem Parmalat. Dette ejerskab gav Parmalat en yderligere mulighed for at pynte på tallene. Amortiseringen af de immaterielle værdier ved investering i nye fodboldspillere kunne efter de Italienske regler foretages over en periode på 10 år. Dette på trods af at dette gik ud over kontraktperioden, og dermed den økonomiske levetid af det immaterielle aktiv. Dette var ikke tilladt efter de europæiske regler, og gav Parmalat muligheden for at forbedre resultatet yderligere.⁷⁹

4.1.3. Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?

Revisorerne i Parmalat mener ikke, at der var noget der kunne gøres i sagen, og mener selv at de var ofre i sagen fremfor medskyldige.⁸⁰ Revisorerne mener ikke, det var manglende regulering, der var skyld i den sene opdagelse af bedrageriet. Derimod mener revisorerne, at det nøje planlagte og veludførte bedrageri og dokumentfalsk, som Parmalat forelagde revisorerne, gjorde det umuligt at gennemskue realiteten i selskabet.⁸¹ ISA 240, afsnit 13 nævner eksplicit, at revisorer som udgangspunkt kan antage at dokumentationen fra ledelsen er sandfærdig, medmindre der gives mistanke om det modsatte. Såfremt bedrageriet er velorganiseret, er det således meget svært for revisor at opdage, om dokumenter og udtalelser er svigagtige.

Rotation af revisorer i børsnoterede virksomheder har til sigte, at undgå at der skabes for tætte bånd mellem ledelsen og revisorerne. I sagen om Parmalat havde rotationen desværre ikke den ønskede effekt, idet den nye revisor Deloitte & Touche ikke opdagede, at Parmalat hvilede på et grundlag af bedrageri. Dette blev endvidere vanskeliggjort af Parmalat, idet der ved udskiftningen af revisor blev oprettet et datterselskab i skattely, Bonalat, hvor den gamle revisor Grant Thornton blev valgt. Takket være Grant

⁷⁸ Torre (2009), s. 131

⁷⁹ Torre (2009), s. 127, 132

⁸⁰ Evert, Eigil (2005)

⁸¹ Nyholm, Per (2003)

Thorntons manglende kompetencer ved revisionen af Bonalat, samt placeringen af selskabet i skattely, var det ikke muligt for Deloitte & Touche at opnå bekræftelse på koncernens indeståender eller mellemværender. Deloitte & Touche valgte også at tage afstand fra datterselskabsrevisorer, og kun tage ansvar for de poster som de selv kunne revidere.⁸² At revidere et koncernregnskab, hvor man tager afstand fra datterselskabsrevisorer og deres arbejde, burde give anledning til modifikation af revisors påtegning. Hvordan Deloitte & Touche kunne afgive en "blank" erklæring på koncernregnskabet er betænkeligt, men forholdet burde have medført forbehold i revisors erklæring på Parmalat's årsrapport.⁸³

Bag ledelsen i Parmalat sad en enevældig herre, Calisto Tanzi, der fungerede som både bestyrelsesformand og administrerende direktør, og herudover var 4 af de 13 direktører familiemedlemmer. Tanzi familien havde endvidere besat de øvrige poster af venner og bekendte.⁸⁴ Tilsammen besad denne lille kreds af insidere på 51 % af ejerskabet, hvilket ikke er ualmindeligt i Italien eller for den sags skyld i Danmark.

4.2. WorldCom

Long Distance Discount Service blev stiftet i 1983, og fungerede som udbyder af langdistance telekommunikation på det amerikanske marked. I 1985 ændrede selskabet strategi, og begyndte at føre en aggressiv opkøbspolitik, der førte til optagelse på den amerikanske børs i 1989. I løbet af 1990'erne fortsatte denne politik, og i 1995 skiftede virksomheden navn til WorldCom, et navn der passede bedre til selskabets internationale aspirationer. I 2001 havde selskabet overtaget næsten 75 konkurrenter og opererede i 65 lande med over 20 mio. kunder.⁸⁵

4.2.1. Hvordan blev bedrageriet opdaget?

En eftermiddag i Maj 2002 sad Gene Morse, en af WorldCom's interne revisorer, og kiggede på en regnskabspost, der virkede usædvanlig, \$ 500 mio. i edb udgifter, som han ikke kunne finde fakturaer eller anden dokumentation på. I løbet af foråret 2001 havde WorldCom's interne revisionsafdeling modtaget nogle tips om, at medarbejderne i økonomiafdelingen havde været kreative med tallene i bogføringen. Chefen for den interne revision Cynthia Cooper indledte en undersøgelse af sagen, for at udlede om der var hold i de tips som de havde modtaget. Ved udgangen af juni 2002 havde den interne revision opdaget

---

⁸² Torre (2009), s. 126

⁸³ Pedersen, Keld Louie (2003)

⁸⁴ Colombo, Bruno (2004)

⁸⁵ Torre (2009), s. 137-138

fejllallokering af udgifter og opdigtede regnskabsposter for \$ 3.800 mio. Gennem processen stødte den interne revision igen og igen på medarbejdere som ikke var samarbejdsvillige, primært på grund af misplaceret loyalitet overfor deres chefer.⁸⁶

4.2.2. Hvad skete der i WorldCom?

I juni 2002 overraskede WorldCom det amerikanske børsmarked med udmeldingen om, at selskabet havde begået bedrageri for \$ 3.800 mio. i de foregående 5 kvartaler, og allerede en måned senere gik selskabet i betalingsstandsning. I august 2002 måtte WorldCom indrømme yderligere manipulation af EBITDA for \$ 3.300 mio. Ved udgangen af 2002 blev det samlede bedrageri opgjort til hele \$ 9.000 mio.

WorldCom's CFO Scott Sullivan var den primære arkitekt bag bedrageriet i WorldCom. Under hans ledelse blev der foretaget en række justeringer af bogføringen og årsrapporten med henblik på at vise resultater i overensstemmelse med de ønskede mål. De primære midler som Scott Sullivan anvendte, var:

- Fiktiv omsætning
- Aktivering og kapitalisering af linjeomkostninger
- Ændring af immaterielle aktiver ved overtagelse af virksomheder

4.2.2.1. Fiktiv omsætning

For at leve op til de forventninger der var til WorldCom's omsætning, var den faktiske omsætning ikke nok. WorldCom benyttede sig af overfaktureringer, for derved at skabe ekstra omsætning. Det skete, at kunderne protesterede over denne overfakturering, hvorefter kunderne blev krediteret. Kreditnotaerne kunne ikke registreres som omsætning, da dette ville forringe nøgletallene, så de blev i stedet bogført som ekstraordinære provisioner. Det var ikke unormalt at have kontrakter, der gav mulighed for opkrævning af minimumsforbrug. I praksis var det næsten umuligt at opkræve dette minimumsforbrug, idet kunderne bare kunne finde en anden teleudbyder. Dette afholdte ikke WorldCom fra at registrere kontraktbeløbene som omsætning, selvom den faktiske omsætning var lavere.⁸⁷

I perioden 1. kvartal 1999 til og med 1. kvartal 2002 havde WorldCom indregnet fiktiv omsætning for \$ 958 mio. Herudover var der i samme periode indregnet omsætning på et tvivlsomt grundlag for \$ 1.107 mio.

---

⁸⁶ Pulliam m.fl. (2002)

⁸⁷ Torre (2009), s. 143

Effekten af indregning af denne omsætning på i alt \$ 2.065 var, at WorldCom kunne rapportere jævne to cifrede omsætningsstigninger igennem perioden, fremfor den faktiske lavere omsætningsstigning.⁸⁸

4.2.2.2. Aktivering og kapitalisering af linjeomkostninger

Indenfor telekommunikation er det ikke usædvanligt, at man betaler for at anvende andre teleselskabers linjer. WorldCom anvendte kun sine egne linjer til lokal service i tæt bebyggede områder, og måtte derfor betale andre teleselskaber for at anvende deres linjer til opkald udenfor deres eget netværk. Når en WorldCom kunde foretager et opkald fra Chicago til Paris, skal WorldCom betale linjeomkostninger til både det lokale teleselskab i Chicago og den franske leverandør. Disse omkostninger er uhyre vigtige for WorldCom, idet de ikke kan servicere deres egne kunder på anden vis. Endvidere udgør linjeomkostningerne en væsentlig andel af de samlede driftsomkostninger.⁸⁹

For at forbedre selskabets resultater valgte Sullivan at periodisere linjeomkostningerne, og dermed at føre en del af omkostningerne som anlægsinvesteringer. På denne vis lykkedes det Sullivan at reducere de samlede linjeomkostninger for perioden fra 1. kvartal 1999 til og med 1. kvartal 2002 på i alt \$7.329 mio. WorldCom var forpligtet til månedsvis at anslå de linjeomkostninger, der var forbundet med at anvende andre netværk, selvom der kunne gå måneder, inden WorldCom modtog fakturering for disse omkostninger. Denne periodisering medførte opbyggelse af en periodiseringspost, der blev udlignet når fakturaen blev modtaget. Disse anslåede hensættelser, der skulle anvendes til at afspejle periodernes faktiske linjeomkostninger, blev anvendt til at udligne periodens resultat inden regningerne var modtaget. På denne måde kunne Sullivan styre linjeomkostningerne og dermed WorldCom's resultat.⁹⁰ Denne uberettigede frigivelse af hensatte midler var en skønsmæssig postering, som blev foretaget af Sullivan med henblik på at tilpasse periodens resultat, og blev foretaget udenom de almindelige interne kontroller, som selskabet havde.⁹¹

WorldCom havde lovet aktiemarkedet, at selskabet kunne og ville præstere en indtjening pr. aktie på \$ 0,46 i 2. kvartal 2000. Da Sullivan indså at dette ikke kunne realiseres, gav han ordren til at frigive hensatte

---

⁸⁸ Beresford m.fl. (2003), s. 130-131

⁸⁹ Beresford m.fl. (2003), s. 59

⁹⁰ Beresford m.fl. (2003), s. 56, 63

⁹¹ Beresford m.fl. (2003), s. 64-65

midler i et sådant omfang, at indtjeningen pr. aktie steg fra \$ 0,4532 til \$ 0,4552, hvilket kunne afrundes til det ønskede mål på \$ 0,46.⁹²

4.2.2.3. Ændring af immaterielle aktiver ved overtagelse af virksomheder

En stor del af WorldCom's strategi var at vokse via opkøb af konkurrenter fremfor organisk værks. Det var vigtigt at opkøbene kunne afspejle den ønskede effekt i årsrapporten, og dermed var den regnskabsmæssige behandling af kapitalandelene vigtig. Når WorldCom skulle indregne teknologiintensive virksomheder i årsrapporten, valgte WorldCom at se bort fra virksomhedernes aktiverede forsknings- og udviklingsomkostninger. I stedet blev merprisen for kapitalandelen indregnet som Goodwill. Fordelen ved denne indregning var, at de aktiverede forsknings- og udviklingsomkostninger efter amerikanske regler skulle afskrives over 5 år, mens goodwill kunne afskrives over 40 år. På denne måde blev belastningen af resultatet mindre.⁹³

Ulempen ved at afskrive goodwill over 40 år var, at der i marts 2000 viste sig et stort fald i værdien af teknologi- og telekomselskaber. Værdien af den goodwill, der var erhvervet ved overtagelserne, var derfor næppe tilstede, og der skulle foretages nedskrivninger af goodwillen for at afspejle de mere retvisende værdi. I 2001 var WorldCom's goodwill oppe på \$ 50.537 mio., ud af en balancesum på \$ 103.914 mio. Havde WorldCom nedskrevet værdien til faktiske værdier, ville dette have medført et enormt tab i 2001, og sandsynligvis bragt selskabet i en økonomisk uholdbar situation. WorldCom's valg var klart, værdien af goodwill skulle opretholdes for at undgå en markant forværring af selskabets økonomiske og finansielle situation.⁹⁴

WorldCom anvendte også et princip kaldet "pre-acquisition provisioning", hvilket medfører, at der ved afslutningen af en overtagelse blev indregnet en hensat forpligtelse til bl.a. fratrædelsesgodtgørelser. Dette var ikke noget fordækt i sig selv, men WorldCom indregnede disse omkostninger som ekstraordinære poster. Dette medførte, at når aktieanalytikere skulle udtale sig om årsrapporten, blev der ikke taget højde for disse poster da de blev anset for ekstraordinære og ikke som personaleomkostninger hvilket de reelt var.

---

⁹² Torre (2009), s. 145

⁹³ Torre (2009), s. 144

⁹⁴ Torre (2009), s. 144

4.2.3. Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?

Ifølge undersøgelsen foretaget af den specielle undersøgelses komite blev det påpeget, at WorldCom's eksterne revisor, Arthur Andersen, havde valgt en revisionsstrategi, der satte begrænsninger for revisorernes mulighed for at opdage besvigelserne. Revisorerne udførte kun en meget begrænset kontrol af bogføringsbalancen, og lagte meget stor vægt på de interne kontroller i WorldCom. På trods heraf blev de interne kontroller ikke testet tilstrækkeligt, og revisorerne overså alvorlige fejl og mangler i såvel den interne dokumentation som i de interne kontroller hos WorldCom. I revisorernes forsvar skal siges, at WorldCom forfalskede dokumentationen efter behov for at skjule over de foretagne besvigelser. Herudover var revisorerne klar over, at de ikke fik de fornødne oplysninger fra ledelsen, hvilket i sig selv burde have givet overvejelser om modifikation af deres påtegning.⁹⁵

Revisionsfirmaet Arthur Andersen havde gennem en årrække været WorldCom's revisor, og beskrev selv forholdet til WorldCom som en vigtigt del af revisionsfirmaets succes og omdømme indenfor telekomindustrien. Arthur Andersen gjorde også klart, at WorldCom var en god kunde, der ikke betalte fuld pris for revisionen. Den ubetalte del af honoraret det kostede Arthur Andersen at revidere årsrapporten, blev af revisionsfirmaet anset som en investering i et fremtidigt samarbejde.⁹⁶

Revisorerne fra Arthur Andersen vurderede år efter år, at risikoen for besvigelser var minimal, og valgte på grundlag heraf en systembaseret revision, med et minimum af detailhandlinger. Herudover valgte revisorerne ikke at foretage yderligere undersøgelser af informationer, der blev fremskaffet under revisionen. I løbet af planlægningsfasen afholdte revisorerne møder, hvor revisionsteamet brainstormede, og bl.a. diskuterede hvordan og hvorledes, der kunne besviges i WorldCom. På grundlag heraf fastsatte revisorerne at revisionsrisikoen i WorldCom var meget høj, hvilket skulle have givet anledning til mere substansrevision.⁹⁷

På baggrund af undersøgelses komiteens rapport, har Arthur Andersen fejlet i udførelsen af revisionen. Selvom den indledende planlægning og udførelsen gav anledning til overvejelser, så blev der ikke fulgt op herpå. Revisorerne gode forhold til ledelsen og økonomiafdelingen i WorldCom medførte, at man accepterede ledelsens afslag på at udlevere materiale til revisorerne.⁹⁸

Set i relation til reguleringen, så er bedrageriet i WorldCom næppe noget, som kunne være undgået. Idet udgangspunktet er, at dokumentation og udtalelser fra ledelsen er troværdige, og hvis revisorerne ikke har

⁹⁵ Beresford m.fl. (2003), s. 223-224

⁹⁶ Beresford m.fl. (2003), s. 225-226

⁹⁷ Beresford m.fl. (2003), s. 232-234

⁹⁸ Beresford m.fl. (2003), s. 235-236

fået mistanke om andet, er det stort set umuligt at opdage de forfalskede dokumenter. Når revisor ligeledes er for tæt på sine kunder, og ikke taget advarselssignaler alvorligt, er det svært at forestille sig at der kan opdages noget unormalt ved revisionen. At revisorerne fra Arthur Andersen ikke har været opgaven voksen, er næppe noget som en stramning af reguleringen, og dermed primært ISA 240, kan gøre noget ved.

4.3. Enron

I 1985 indså den administrerende direktør for InterNorth, Kenneth Lay, at dereguleringen af markedet for gasledninger ville skabe nye og spændende muligheder. Enron blev stiftet af Kenneth Lay som led i fusionen mellem InterNorth og Houston Natural Gas. Den sidste halvdel af 1980'erne var en svær tid for energimarkedet, men dereguleringen havde forårsaget store stigninger i energipriserne, og mange virksomheder havde brug for at sikre sig mod disse prisstigninger. Dette gav i 1995 anledning til et strategiskifte fra handel med olie og gas til handel med tjenester indenfor energirelaterede risici. Forretningsområdet blev snart udvidet til at omfatte finansielle produkter såsom hedge forretninger indenfor bl.a. elektricitet, internet, papirmasse og papir. I december 2000 blev Jeffrey Skilling, den tidligere direktør for Enron's finansielle datterselskab, ophøjet til koncerndirektør og Enron havde dette år en omsætning på \$ 100.800 mio., og en balancesum på \$ 65.500 mio.⁹⁹

4.3.1. Hvordan blev bedrageriet opdaget?

I august 2001 formulerede Sherron Watkins, en af Enron's bogholdere, et anonymt brev til Enron's CEO Kenneth Lay, hvori hun gav udtryk for at hun var nervøs for at Enron ville implodere i en bølge af regnskabsmæssige skandaler. I september 2001 havde selskabets advokater afsluttet en gennemgang af selskabets bogføring, og kunne berolige Kenneth Lay med, at der ikke var hold i mistanken idet bogholderiet var acceptabelt.¹⁰⁰ I oktober 2001 måtte Enron meddele, at der skulle foretages en reduktion af indkomsten på \$ 554 mio. på grund af korrektioner af indkomsten i LJM2 Co-Investment, L.P. Allerede i november 2001 meddelte Enron, at der var fejl i årsrapporterne for perioden 1997-2001, som følge af bogføringsfejl vedrørende transaktioner med LJM Cayman, L.P. og Chewco Investments, L.P. Den samlede

---

⁹⁹ Torre (2009), s. 149-150

¹⁰⁰ Torre (2009), s. 151-152

korrektion af indkomsten udgjorde \$ 508 mio.¹⁰¹. Markedet var chokeret, og i december indgav Enron konkursbegæring.

4.3.2. Hvad skete der i Enron?

Enron's forretningsmodel indebar, at selskabet skulle have relativt få aktiver, for derved at kunne præstere bedre nøgletal, som f.eks. højere afkast på investeret kapital. Det var også vigtigt for Enron at have en god konsolidering, hvormed der ikke skulle være for meget gæld med i balancen. Argumentet var, at der ikke var mange, der ville handle med Enron's finansielle instrumenter, hvis analytikerne anså Enron for at være forgældet.¹⁰²

Enron's CFO Andrew Fastow stod bag de mere kreative løsninger, som lå bag bedrageriet i Enron. Han stod bag størstedelen af de samhandelspartnere, som Enron handlede med for at oppuste aktiver og ikke konsoliderede foretagender. De primære midler som Andrew Fastow anvendte var:

- Ikke konsoliderede foretagender – "Special Purpose Vehicles"
- Værdiansættelse af finansielle instrumenter

4.3.2.1. Ikke konsoliderede foretagender – "Special Purpose Vehicles"

Special Purpose Vehicles (SPV'er) er forretningsenheder, der typisk bruges til afgrænsning af risiko. Ved at udskille f.eks. ejendomme fra koncernen kan risikoen ved ejendommene afgrænses. Efter de daværende US GAAP regler, kunne man undlade at konsolidere SPV'er, hvis en væsentlig del af SPV'en var ejet af uafhængige parter, og Enron ikke deltog aktivt i driften af SPV'en. Det amerikanske børstilsyn, Securities and Exchange Commission (SEC), fastslog, at en ejerandel på mindst 3 % kunne anses for væsentlig. Enron havde en meget omfattende koncernstruktur, med adskillige datterselskaber og over 3.000 SPV'er. Enron misbrugte denne konstellation i rigt mål, og man glemte at få uafhængige investorer med i SPV'erne. Enron stod som majoritets ejer, og resten af egenkapital var ejet af Fastow eller andre medarbejdere i Enron.¹⁰³

Enron havde kapitalandele i andre selskaber, som blev konsolideret eller indregnet efter den indre værdis metode. I takt med at disse investeringer begyndte at udvise tab, blev der handlet over i SPV'er og dermed blev kapitalandelen de-konsolideret, og den negative effekt på Enron's årsrapport forduftede. Når Enron

---

¹⁰¹ Powers (2002), s. 2-3

¹⁰² Torre (2009), s. 152-153

¹⁰³ Cunningham m.fl. (2006)

solgte aktiverne over til SPV'erne, skete dette til værdier over markedsværdien, og Enron kunne således skabe unaturligt høje avancer. Disse avancer valgte Fastow, i strid med US GAAP, ikke at eliminere, og han kunne derved påvirke resultatet yderligere i positiv retning. Dette salg blev berigtiget delvist ved overtagelse af gæld, og resten kom fra banklån som SPV'erne optog. Dette tillod Enron at skjule optagelse af gæld, og i stedet rapportere om indtægt fra salg af investeringer.¹⁰⁴

Samtidig solgte Enron ydelser til SPV'erne til oppustede priser, på den vis kunne Enron genere yderligere omsætning. Samtidig var der den bonuseffekt, at der kunne overføres kontanter fra SPV'erne, der havde lånt midlerne i banken. Enron kunne således rapportere om pengestrømme fra driften, fremfor pengestrømme fra låntagning. På denne vis lykkedes det Enron dels at skabe omsætning og dels at give investorer et indtryk af en fornuftig forretningsmodel.¹⁰⁵

US GAAP, der blev udarbejdet af FASB og SEC, krævede at transaktioner med nærtstående parter, og dermed SPV'erne, blev noteoplyst i årsrapporten. Dette gjorde Enron kun i begrænset omfang, og oplysningerne levede ikke op til de krav som FASB og SEC forlangte. De oplysninger Enron havde medtaget i årsrapporten var tvetydige og kryptiske, og burde have foranlediget analytikere og banker til at stille spørgsmålstejn ved oplysningernes validitet.¹⁰⁶

Foruden en oppustning af omsætning og avancer tjente SPV'erne også et andet formål. Blandt andet benyttede Fastow sit ejerskab af SPV'erne til at berige sig selv, ved at hæve lønninger og bonusser i SPV'erne, for mere end \$ 30 mio. I forbindelse med hans tilståelse indrømmede Fastow, at have proppet mere end \$ 240 mio. i egne lommer som følge af hans ejerskab og transaktioner med SPV'erne.¹⁰⁷

4.3.2.2. Værdiansættelse af finansielle instrumenter

Enron's handel med optioner, futures og andre derivater var med til at skabe en sikringsafdækning for deres kunder. Til indregning af disse produkter anvendte Enron et princip der kaldes "Mark-to-market". Denne metode gør det muligt for Enron at indregne de finansielle instrumenter til dagsværdi fremfor til historisk kostpris. Denne metode forudsætter dog, at der foreligger effektive markeder for de underliggende aktiver, hvilket ikke altid var tilfældet med Enron's derivater. Når der ikke forelå effektive markeder, kunne markedet for tilsvarende aktiver anvendes til værdiansættelsen.

---

¹⁰⁴ Cunningham m.fl. (2006)

¹⁰⁵ Cunningham m.fl. (2006)

¹⁰⁶ Cunningham m.fl. (2006)

¹⁰⁷ Torre (2009), s. 158

Efter dette princip kunne Enron matche to optioner på samme vare, en købs- og en salgsoption. Under antagelse af at begge optioner blev udnyttet kunne Enron estimere et netto provenu fra optionerne. Enron kunne fratække evt. leveringsomkostninger, og estimere provenuet over optionens levetid. Derefter kunne provenuet tilbagediskonteres til en nutidsværdi og indregnes som provenu i årsrapporten. Denne metode krævede en årlig estimering af provenuerne, og en efterfølgende op- eller nedjustering. Idet Enron's derivater primært var unoterede kapitalandele eller kontrakter med løbetider på op til 20 år, hvor der ikke forelå effektive markeder, kunne Enron fikle med tallene. Gennem tilbagediskonteringen kunne Enron selv bestemme, hvornår provenuet skulle indregnes, og dermed kunne Enron flytte alle fremtidige avancer til den periode der ønskes. Enron benyttede dette til at indregne kontrakternes provenu i den førstkomende regnskabsperiode, og dermed at oppuste resultatet på kort sigt.¹⁰⁸

Denne kortsigtede optimering medførte, at Enron måtte ty til andre kontrakter for at lukke hullerne. Enron havde udvidet produkterne til også at omfatte elektricitet, bredbånd og andre varer, som ikke var råvarer, f.eks. udskudte skatteaktiver. Mange af disse varer har ikke noget effektivt marked, selv ikke på kort sigt. Denne handel med aktiver, der ikke har en fysisk form, kan skabe usikkerhed om, hvorvidt aktivet eksisterer, og dermed om Enron indregnede fiktiv indtjening. Disse derivater har en meget stor ulempe, de generer ikke pengestrømme på kort sigt. Der opstod således meget stort tidsmæssig afstand mellem indregning af indtjening og pengestrømmen.

En anden ulempe var, at tab - uanset størrelsen, skulle indregnes efter samme principper. Enron's værdiansættelse var baseret på meget aggressive modeller og antagelse om bl.a. fremtidige renter, skatter, teknologier m.v. Når markedet vendte til ulempe for Enron, skulle tabet indregnes, men det var ikke altid, at Enron var lige så hurtig til at indregne tabet, hvis tabet i det hele taget blev indregnet. Enron brugte også den praksis at oprette SPV'er med det specifikke formål at undgå at indregne tabet fra "Mark-to-market" metoden.¹⁰⁹

4.3.3. Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?

Det kan argumenteres, at Arthur Andersen havde problemer med uafhængigheden. Arthur Andersen havde gennem ca. 15 år været revisor for Enron, og i 2000 fakturerede Arthur Andersen \$ 25 mio. for revision og \$ 27 mio. i konsultativ assistance.¹¹⁰ Det er anslået, at mindre end 30 % af honoraret til Arthur Andersen

---

¹⁰⁸ Cunningham m.fl. (2006)

¹⁰⁹ Cunningham m.fl. (2006)

¹¹⁰ Torre (2009), s. 153

vedrørte revision af årsrapporten, og resten af honoraret stammer fra konsultativ assistance.¹¹¹ I disse tilfælde kan det være tillokkende at vende et blindt øje til forhold opdaget under revisionen, for at opretholde et højt honorar for konsultativ assistance.

Der er tegn på, at revisorerne var bekendt med, at der foregik noget i Enron, som ikke skulle foregå, og valgte at ignorere advarselstegnene. Et af disse tegn var, at Arthur Andersen destruerede dokumentation og arbejds papirer, der relaterede til revisionen af Enron. Det var ultimativt denne handling, der førte til, at Arthur Andersen blev frataget retten til at reviderer i Texas, og efterfølgende at Arthur Andersen måtte lukkes ned.¹¹²

Arthur Andersen udførte bl.a. interne revisionsopgaver for Enron, hvilket førte til en væsentlig del af selvrevision. Revisorernes argument var, at den konsultative assistance med interne revision var med til at gøre forståelsen af de interne kontroller bedre, og blev af revisorerne anset for en god ting.¹¹³ I Sarbanes-Oxley Act of 2002 (SOX), der blev vedtaget 30. juli 2002, er der indført en liste over forbudte ikke-revisions ydelser i den amerikanske børslovgivning. Disse ydelser må ikke udføres af den revisor eller det revisions selskab der samtidig udfører revisionen. Punkt 5 på listen er interne revisions ydelser.¹¹⁴

Idet disse ikke-revisions ydelser er gjort ulovlige, vurderes det usandsynligt at de vil forekomme igen, og dermed at den amerikanske lovgivning kan forhindre lignende hændelser. Den danske revisorlovgivning, herunder bekendtgørelse om godkendte revisors og revisions virksomheders uafhængighed, indeholder tilsvarende stramninger vedr. trusler mod revisors uafhængighed. Det vurderes derfor også usandsynligt at lignende forhold vil kunne ske i nutidens Danmark.

Når man betragter Arthur Andersens risikovurderingsproces, så var der mange ligheder med kravene i ISA 240. Problemet var, at revisorerne valgte at se bort fra tegn på besvigelser og fejl informationer, og så ukritisk på dokumentation og udtalelser fra ledelsen i Enron. Dette primært på grund af ønsket om at fastholde en klient, der betalte et anseeligt honorar, og dels fordi en del af ledelsen i Enron var tidligere Arthur Andersen folk.¹¹⁵

Revisorerne fra Arthur Andersen har således fejlet, og vendt et blindt øje til forhold som kunne have medført, at besvigelserne blev opdaget og rapporteret. Det kan ikke udelukkes at lignende forhold

---

¹¹¹ Cunningham m.fl. (2006)

¹¹² Torre (2009), s. 159

¹¹³ Thomas (2002)

¹¹⁴ Sarbanes-Oxley Act of 2002, section 201

¹¹⁵ Cunningham m.fl. (2006)

forekommer igen, men heldigvis er der etableret foranstaltninger, der kan være med til at begrænse forekomsten af inkompetente revisorer. Her tænkes især på Revisortilsynets kvalitetskontrol af revisionsvirksomheder hvert 6. år, dog hvert 3. år for revisionsvirksomheder der reviderer § 21, stk. 3 virksomheder, herunder børsnoterede virksomheder. SOX medførte også oprettelsen af Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB), en organisation oprettet til at føre tilsyn med amerikanske revisionsfirmaer. I organisationens vedtægter fremgår det, at mindst hvert 3 år skal føres kontrol med om revisionsfirmaet udfører sit hverv i overensstemmelse med gældende lovgivning.¹¹⁶

SOX indførte også et krav om rotation af revisor i børsnoterede virksomheder hvert 5 år.¹¹⁷ Lignende krav er også indført i den danske revisorlov, hvor minimum den underskrivende revisor skal udskiftes i minimum 2 år hvert 7 år.¹¹⁸ Dermed er der lagt op til, at revisor ikke får samme nære forhold til virksomheden, og dermed større grad af uafhængighed og objektivitet.

4.4. Nordisk Fjer

Nordisk Fjerfabrik A/S blev stiftet i 1901 og voksede hurtigt til en international koncern med datterselskaber i Kina og USA. Forretningsideen var handel med uforarbejdede fjer og dun fra Kina og Rusland, der vaskes, renses og sorteres inden disse sælges videre til tekstilproducenter i Skandinavien og Tyskland.¹¹⁹ I 1969 overtager Johannes Petersen, sammen med sin sekretær Inga Rasmussen, magten i Nordisk Fjer. Han udmanøvrerer først Friis-Hansen, stifterens sekretær og højre hånd, og senere gennemfører han en udrensning blandt virksomhedens direktører, der sikrer ham en enevældig placering i Nordisk Fjer.¹²⁰

Som nyslået direktør har Johannes Petersen store planer for virksomhedens fremtid. Han vil ikke stille sig tilfreds med kun at kontrollere den første del af værdikæden, idet denne del kun giver en ringe fortjeneste. Han vil også have fat i den sidste del af værdikæden, idet det er her, de største avancer ligger. Herudover er det Skandinaviske marked ikke stort nok til ham, han vil også gøre indtog i de Tyske og Amerikanske soveværelser.¹²¹ Han indleder en kampagne der koster mange millioner for Nordisk Fjer med opkøb af virksomheder i Tyskland og USA, samt tab af gamle trofaste kunder i Tyskland til følge. Den voldsomme

---

¹¹⁶ PCAOB (2014), Rule 4000, Rule 4003

¹¹⁷ Sarbanes-Oxley Act of 2002, section 203

¹¹⁸ Revisorloven (2008) § 25

¹¹⁹ Langer & Dørge (1991), s. 32-34

¹²⁰ Langer & Dørge (1991), s. 44-46

¹²¹ Langer & Dørge (1991), s. 55-56

ekspansion som han udsætter koncernen for i 1969-1975 øger gælden fra 44 mio. til 258 mio. Selvom Johannes Petersen sætter farten ned har han alligevel forøget koncernens gæld til næsten 800 mio. i 1981. Disse massive investeringer i en periode hvor priserne på fjer stiger, og renten på gælden er oppe på næsten 20%, belaster koncernregnskabet meget hårdt, og der er behov for kreative tiltag for at skabe positive resultater.¹²²

4.4.1. Hvordan blev bedrageriet opdaget?

Nordisk Fjer var i likviditetskrise og søgte udenlandske investorer til at skyde penge i foretagendet. Selskabet havde offentliggjort meddelelser om at der via udenlandske investorer i Japan, USA og Tyskland var tilvejebragt kr. 500 mio. På Dagbladet Børsen sidder journalisten Søren Kragballe og skriver på en historie, han har ad omveje fået fingrene i et brev fra den Tyske investor. I brevet benægter den tyske virksomhed at have erhvervet aktier i Nordisk Fjer. Midt i november 1990 kommer det frem, at Nordisk Fjer har løjet for omverden. Da dette kommer Fondsbørsen for øre, bliver der taget kontakt til Nordisk Fjer, der senere meddeler at artiklen i Børsen er baseret på urigtige oplysninger. Fondsbørsen er ikke tilfreds med de oplysninger, som Johannes Pedersen har givet, og Nordisk Fjer overføres til observationslisten.¹²³

Herefter går det stærkt. Bankerne indkalder bl.a. Johannes Pedersen og Anders Wejrup, Nordisk Fjers finansdirektør, til møde for at få afklaring på forholdene. Det bliver besluttet at lukke pengekassen i og skifte låsene i koncernens hovedsæde i Østbanegade. Den 19. november 1990 går Nordisk Fjer i Betalingsstandsning.¹²⁴

4.4.2. Hvad skete der i Nordisk Fjer?

I starten af 1980'erne realiserer koncernen et underskud, hvilket Johannes Petersen ikke er villig til at acceptere, i Johannes Petersens øjne skal resultatet stige med 10 % årligt. Til Johannes Petersens store held, er den danske regnskabslovgivning en rammelov, der indeholder plads til skønsmæssige værdiansættelser og ændring af regnskabsmæssige principper. Med dette i baglommen formår Johannes Petersen at vende underskud til overskud gennem "øvrige koncernposter".¹²⁵

---

¹²² Langer & Dørge (1991), s. 57-60

¹²³ Langer & Dørge (1991), s. 9-10

¹²⁴ Langer & Dørge (1991), s. 219-221

¹²⁵ Langer & Dørge (1991), s. 186

Bag bedrageriet ligger en del skrivebordsmanøvreringer og kreative løsninger, som primært blev konstrueret af Erik von Stolten, koncernens finansielle troldmand. De primære midler som von Stolten anvendte til at skjule bedrageriet var:

- Koncernintern leasing og sale-and-lease back
- Koncerninterne handler med egenfremstillede maskiner
- Kontinuitetsbrud i koncernens regnskabspraksis

4.4.2.1. Koncernintern leasing og sale-and-lease back

Nordisk Fjer benyttede sig af koncernens Schweiziske datterselskab til at organisere en intern leasingstruktur, der gjorde det muligt at indregne aktiver til oppustede priser. Det Schweiziske datterselskab står for køb af maskiner og leasing til de øvrige selskaber i koncernen. Ved at benytte en intern virksomhed til leasingen opnår Nordisk Fjer den fordel, at koncernens aktiver kan indregnes til de overvurderede priser, som er fastsat af koncernledelsen i København. For at undgå problemer med den Schweiziske revisor bliver der i 1988 erhvervet et engelsk skuffeselskab, med det formål at flytte leasingen og maskinerne væk fra den kritiske revisors blik. En samtidig bonus er, at man ved at sælge maskinerne til et andet selskab kan skabe yderligere interne avancer på maskinerne. Nordisk Fjer opnår herved, endnu en forbedring af koncernens resultat, idet man vælger ikke at eliminere koncerninterne avancer ved handlerne.¹²⁶

En anden praksis som Nordisk Fjer benytter sig af er sale-and-lease-back aftaler. I starten af 1980'erne begynder Nordisk Fjer at indgå aftaler, der skal skaffe likviditet, bl.a. til dækning af afdrag og finansieringsomkostninger på den kostbare ekspansion. Ved at sælge de groft overvurderede maskiner til et finansieringsselskab og samtidig lease maskinerne af dette, opnår Nordisk Fjer en her og nu likviditet. Takket være manglende anlægskartoteker i virksomhederne er det ikke klart for bl.a. revisorerne og finansieringsselskaberne, hvem der ejer aktiverne, og det lykkedes derved at sælge samme aktiver til flere finansieringsselskaber.¹²⁷

En af ulemperne ved en sale-and-lease-back aftale er, at man reelt skubber en økonomisk byrde foran sig. Den likviditet der kommer ind ved oprettelsen af aftalen går til at dække betalingen af andre lån, og den løbende ydelse på leasingkontrakterne. Efterhånden som man skal betale leasingydelse på de stærkt

¹²⁶ Langer & Dørge (1991), s. 169-170

¹²⁷ Langer & Dørge (1991), s. 163-167

overvurderede maskiner, samt købsforpligtelsen der ligger i halen af kontrakten, opstår der en kontinuerligt behov for likviditet. Idet Nordisk Fjer ikke kunne skabe overskud ved driften betød det, at der konstant var behov for at indgå nye leasingkontrakter for at have likviditet til at svare forpligtelserne.

4.4.2.2. *Koncerninterne handler med egenfremstillede maskiner*

Nordisk Fjer's datterselskab Nordisk Fjer Udviklingselskab, som stod for udvikling og produktion af anlæg og maskiner til koncernens øvrige selskaber, der er specielt fremstillet til forarbejdningen af fjer og dyner. Dette selskab sælger maskiner og anlæg internt i koncernen, til urealistisk høje priser på op til 27 gange kostprisen. Endvidere sidder Johannes Petersen i København og bestemmer at fabrikkerne i USA skal købe disse maskiner, selvom de i forvejen har overkapacitet. I 1986/87 sælges der bl.a. 4 pakkelinjer til en pris, der er politisk fastsat i København, på 87 mio. selvom det kun har kostet 3,3 mio. at fremstille maskinerne. Den interne avance på handlen udgør 83,6 mio., der bidrager til koncernens overskud i året, men som efter henvisning fra revisorerne bliver nedskrevet til 43,6 mio.¹²⁸

Dealunit, et engelske datterselskab i koncernen, havde købt de internt producerede maskiner til astronomiske priser, og havde påtaget sig enorme forpligtelser. Som koncernens skraldespand blev selskabet anvendt til at oppuste værdierne af maskinerne, men koncernledelsen anvendte også selskabet til andre formål. I 1988 indgår selskabet en kontrakt om køb af maskiner fra datterselskaber i USA på 275 mio., men det viser sig at flere af maskinerne i aftalen er fri fantasi, og eksisterer kun på papiret. Johannes Petersen har på denne måde forvandlet fiktive tilgodehavender til fiktive aktiver, der kan bruges til at skabe positive resultater i koncernregnskabet.¹²⁹

4.4.2.3. *Kontinuitetsbrud i koncernens regnskabspraksis*

Gennem skrivebordsmanøvreringer og noget meget taknemligt papir har Nordisk Fjer, siden slutningen af 1970'erne og indtil kollapset i 1990, formået år efter år at skabe positive resultater. Ikke mindst takket være en aggressiv overvurdering af aktiver, samt tilsløring af de faktiske forhold i enkelte koncernselskaber. I perioden 1984 til 1990 ændredes koncernens regnskabspraksis hele 32 gange, alle gange med det formål at forbedre resultat og egenkapital. Disse kontinuitetsbrud skal ifølge årsregnskabsloven oplyses i koncernregnskabet, men det har hverken regnskabsfolkene eller revisorerne formået. Selvom revisorerne har vidst at der var noget galt i koncernregnskaberne, hvilket er blevet kommunikeret til bestyrelsen

¹²⁸ Langer & Dørge (1991), s. 158

¹²⁹ Langer & Dørge (1991), s. 174-176

gennem revisionsprotokollater, har de alligevel formået at afgive en blank erklæring på koncernregnskabet.¹³⁰

I 1988 erhvervede Nordisk Fjer Chatham Manufacturing Company i USA få dage efter regnskabsårets udløb. Chatham bliver indregnet til en værdi der er væsentlig større end selskabets indre værdi. I koncernregnskabet bliver der indregnet goodwill på 194 mio. og opskrivning af ejendomme på 114 mio. Disse posteringer figurerer ikke andre steder end i koncernregnskabet, og er fremkommet ved at tage udgangspunkt i en rapport fra en amerikansk vurderingseksperter. Ved denne opskrivning af værdier kan Nordisk Fjer endnu engang vende underskud til overskud. Selvom den regnskabsmæssige behandling ikke var i strid med årsregnskabsloven, var der tale om særlige regnskabsprincipper, som ikke just var i takt med de almindeligt anvendte regnskabsprincipper.¹³¹

4.4.3. Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?

Et af de centrale punkter der muliggjorde, at Johannes Petersen kunne manipulere med tallene var, at han fungerede som arbejdende bestyrelsesformand. Efter han tiltræder som bestyrelsesformand i 1988, bliver han de facto eneherre over Nordisk Fjer. Dette enevelde gør det muligt for Johannes Petersen, dels at kontrollere regnskabsaflæggelsen og dels at kontrollere bestyrelsens dagsorden. Samtidig var det lykkedes at sammensætte en bestyrelse af folk, der til dels var afhængige af Nordisk Fjer og Johannes Petersen, og dels respekterede eller frygtede ham i et sådant omfang, at de ikke turde modsige ham. Som bestyrelsesformand havde Johannes Petersen også det privilegium, at han kunne kontrollere dagsorden og informationsstrømmen på bestyrelsesmøderne, hvormed han kunne tilbageholde informationer for de øvrige bestyrelsesmedlemmer.

I kølvandet på Nordisk Fjer skandalen blev der i selskabslovgivningen indarbejdet et forbud mod at være arbejdende bestyrelsesformand. Denne stramning gør det ulovligt for en direktør at blive bestyrelsesformand eller omvendt i et børsnoteret selskab. Der blev også indført stramninger på anvendte regnskabsprincipper, idet børsnoterede selskaber blev påbudt at udarbejde årsrapporten efter FSR's regnskabsvejledninger¹³². Stramningerne er en erkendelse af, at regnskabslovgivningen i Danmark ikke var god nok, og dermed at muligheden for kreative regnskaber var for stor.

---

¹³⁰ Langer & Dørge (1991), s. 185

¹³¹ Langer & Dørge (1991), s. 194

¹³² Elling (2008), s. 58

Det kan dog argumenteres, at den gældende regulering, set i forhold til de besvigelser der blev anvendt i Nordisk Fjer, ikke er tilstrækkelig. Meget af den leasingkarrusel der blev anvendt i Nordisk Fjer, er afspejlet i sagen om IT Factory og den koncerninterne handel i sagen om Genan¹³³. Genan sagen er ikke inddraget i dette speciale.

4.5. IT Factory

IT Factory startede i 1997 og havde speciale i udvikling af applikationer til Lotus Notes/Domino-plattformen. Lotus Notes startede som en intern e-mail applikation til større virksomheder med eget intranet. Denne løsning var anvendelig igennem 1970'erne idet internettet på dette tidspunkt ikke var allemandseje. Efterhånden som tiden gik, blev internettet mere og mere udbredt, og behovet for en udelukkende intern mail applikation faldt. IBM overtog Lotus Notes i 1995, og valgte ikke at bruge den store tid og ressourcer på videreudvikling af platformen.¹³⁴

Det går dog ikke bedre, end at IT Factory i 2002 bliver trukket med ned, da 2M Invest går konkurs. Senere samme år, efter at det første IT Factory går konkurs starter der et nyt IT Factory. Denne anden inkarnation af selskabet har Stein Bagger ved roret. Det går dog ikke bedre, end at selskabets revisor PwC falder over nogle fiktive transaktioner foretaget af Stein Bagger, og går så vidt at nægte at færdiggøre regnskabet, og i 2003 indgiver bestyrelsen en konkursbegæring.¹³⁵

Tredje gang er lykkens gang, og en nyt tomt IT Factory startes op i 2003, igen med Stein Bagger ved roret. Dette nye selskab ejes af JMI Invest, der ejes af Asger Jensby, og Agios United der ejes af Stein Bagger.¹³⁶ Satsningen på udvikling af applikationer til en mail-plattform der videreudvikles af ejeren IBM skal vise sig at blive starten på en økonomisk nedtur, der giver Stein Bagger behov for at folde sig ud som bedrager.

4.5.1. Hvordan blev bedrageriet opdaget?

Allerede i december 2007 sad Dorthe Toft og skrev på sin blog hos Berlingske. Hun kommenterede på det eventyr, som hun havde set i medierne omkring de mange milliarder, som IT Factory havde skabt.

Komikeren Finn Nørbygaard var blevet til halvmilliardær, og Asger Jensby var blevet til milliardær, men som

---

¹³³ Svaneborg (2014)

¹³⁴ Udsen (2009), s. 31-32

¹³⁵ Udsen (2009), s. 34-35

¹³⁶ Udsen (2009), s. 42-43

Dorthe Toft siger "Milliarderne er jo foreløbigt kun på papiret". Dette indlæg var starten til en diskussion om, hvorvidt IT Factorys regnskaber var reelle, og om værdiansættelsen af IT Factory var en illusion.¹³⁷

Gennem artiklen kom Dorthe Toft i kontakt med en whistleblower, der senere skulle vise sig at være Bo Svensson, Adm. Direktør for Convergens, et selskab der også var IBM partner. Allerede i Maj 2007 havde Svensson taget kontakt til IBM og advaret om, at der kunne være noget galt i IT Factorys regnskaber. IBM var afvisende overfor hans mistanker, og kommenterede bl.a. at regnskaberne var jo revideret. Senere i maj 2007 tog Svensson også kontakt til Asger Jensby, men lige lidt skete der.¹³⁸

I november 2008 tog tingene fart. Mandag den 24. blev Allan Vestergaard overfaldet med en hammer, den 26. Rejser Stein Bagger til Dubai. Den 27. kontaktes Asger Jensby af Allan Vestergaard, der mener at være i færd med at købe Asger Jensby's selskab JMI Invest ud af IT Factory. Denne handel var angiveligt arrangeret af Stein Bagger, helt uden Asger Jensby's viden. Den 28. orienterer Jensby bestyrelsen i IT Factory om Stein Baggers forsvinden. Den 30. ransager Jensby sammen med et hold revisorer fra KPMG Stein Baggers hemmelige kontor, hvor der findes beviser for at, der har foregået svindel i IT Factory. Den 1. december 2008 indgiver Jensby konkursbegæring og anmelder Stein Bagger til SØIK.¹³⁹

4.5.2. Hvad skete der i IT Factory?

Ansæt som turn-around direktør i en IT virksomhed er ikke nogen let opgave, især når der satses på en platform med faldende markedsandele. Stein Bagger havde en reel udfordring, han skulle skabe overskud i en virksomhed med høje omkostninger og faldende omsætning. Hans udfordring var at skabe en, på papiret, succesfuld og sund virksomhed ud af den blå luft. Stein Bagger havde en enkel formel hertil, leasingaftaler. Til dette havde han brug for en samarbejdspartner han kunne kontrollere, og som kunne fakturere fiktive aktiver til IT Factory. Det lykkedes Stein Bagger gennem svenskeren Mikael Ljungman at skaffe sig adgang til udenlandske selskaber der kunne sælge de fiktive aktiver.¹⁴⁰

Bag bedrageriet ligger nogle aftaler om salg af fiktive aktiver og leasingkontrakter med forfalskede underskrifter, som Stein Bagger forestod. De primære midler som Bagger anvendte til at skjule bedrageriet var:

- Fiktiv nettoomsætning og sale-and-lease back

---

¹³⁷ Toft (2007)

¹³⁸ Toft (2008)

¹³⁹ Udsen (2009), s. 12-14

¹⁴⁰ Udsen (2009), s. 51-52

- Udeholdelse af leasingforpligtelse

4.5.2.1. Fiktiv nettoomsætning og sale-and-lease back

Stein Bagger havde gang i en leasingstruktur, der bedst kan beskrives som en karrusel. IT Factory blev faktureret for nogle fiktive aktiver, og med fakturaen i hånden gik han til leasingselskaber og fik finansieringen på plads. Dette skabte likviditet, ikke i IT Factory, men i det udenlandske selskab. For at få pengene i IT Factory's kasse solgte IT Factory "konsulentydelse" eller software til det udenlandske selskab, hvilket både gav likviditet til at betale de løbende omkostninger og de nye leasingydelser. Samtidig skabte denne handel en omsætning, der var med til at forbedre IT Factory's resultat.¹⁴¹

Nu var det en meget kortsidet løsning, og i en virksomhed med høje lønninger, omkostninger og leasingydelser varede pengene ikke længe. Stein Bagger havde dog ikke i tankerne at dette var en engangsforestilling. Han lærte hurtigt, at leasingselskaberne ikke kontrollerede om aktiverne faktisk eksisterede, og at han derfor med lethed kunne gentage processen. Gennem leasingkontrakterne lykkedes det Stein Bagger at skabe et pænt resultat, samt overskydende likviditet til at udlodde til ejerne.¹⁴²

En af grundene til at det lykkedes for Stein Bagger var, at han i kraft af hans stilling kunne tilsidesætte de normale forretningsgange og procedurer i IT Factory. De fiktive fakturaer blev leveret direkte til ham, og ikke gennem økonomiafdelingen i IT Factory. Endvidere kunne Stein Bagger forfalske bestyrelsesformanden Asger Jensbys underskrift på leasingkontrakterne, og således give leasingselskaberne den opfattelse at kontrakterne var reelle.

4.5.2.2. Udeladelse af leasingforpligtelser

Det er dog ikke tilstrækkeligt at narre leasingselskaberne, Stein Bagger formåede også at narre revisorerne. Leasingkontrakter der kan sidestilles med køb på afbetaling skal indregnes i årsrapporten. Der bliver således givet adgang til at afskrive på aktiverne, og leasingforpligtelsen skal amortiseres og indregnes på gældssiden. Leasingkontrakterne som Stein Bagger indgik på vegne af IT Factory havde en løbetid på 36 måneder, og var uopsigelige i samme periode. Der var også overvejende indikatorer på, at der var tale om finansiel leasing, hvormed leasingkontrakten skulle indregnes i årsrapporten. Stein Bagger valgte at udarbejde et såkaldt Side Letter til leasingkontrakterne, hvor det fremgik at opsigelsesperioden var på 3

---

¹⁴¹ Udsen (2009), s. 51-52

¹⁴² Udsen (2009), s. 56-57

måneder. Ved denne manøvre opnåede Stein Bagger, at omklassificere leasingkontrakterne til operationelle. Årsregnskabsloven tillader, at operationel leasing ikke aktiveres i årsrapporten. På denne vis omgås kravet om indregning i årsrapporten, og den reelle gæld til leasingselskaberne kan skjules for bestyrelsen og den øvrige omverden.¹⁴³

Stein Bagger gjorde samtidig det, at han bogførte leasingydelse på forskellige steder i regnskabet, med forkerte tekster. Ved at bogføre leasingydelse på forkerte tekster på tilfældige konti, kan man få omkostningen til at fremstå som noget andet end en leasingydelse. Stein Bagger kunne således skjule den faktiske leasingomkostning.¹⁴⁴

4.5.3. Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?

ISA 240, afsnit A28-A30 peger på indregning af omsætning som et fokusområde, hvor der kan være risiko for besvigelser, hvilket det også var i den dagældende RS 240. Revisorerne burde således have været opmærksomme på, at der kunne have været noget galt med nettoomsætningen. Revisorerne har givetvis kontrolleret fakturaer og salgskontrakter, men har ikke givet udtryk for at de har fundet noget der har givet anledning til mistanke om besvigelser. Taget i betragtning, at det fiktive salg blev foretaget til udenlandske selskaber, der var kontrolleret af 3. mand, vil det være relativt let at få bekræftelse på salget ved at sende en forespørgsel til disse selskaber. Antagelsen ville ligeledes være, at der næppe er nogen som er interesseret i at eje fiktive aktiver.

Problemet var, at der var tale om en sammensværgelse. Mikael Ljungman der stod bag nogle af de udenlandske selskaber, stillede selskaberne til rådighed mod en provision af de foretagne handler. En sådan sammensværgelse er ikke let at opdage, hvilket anerkendes af ISA 240;

*"... Sådanne forsøg på at skjule besvigelser er endnu sværere at opdage, når de kombineres med sammensværgelse. Sammensværgelse kan få revisor til at tro, at revisionsbevis er overbevisende, når det rent faktisk er falsk. ..."*¹⁴⁵

Den professionelle skepsis som revisor ifølge ISA 240 skal anvende, burde have givet KPMG's revisorer anledning til at tvivle på Stein Bagers udtalelser og den forelagte dokumentation. Allerede i 2002 og 2003 opstår der tvivl om Stein Bagers bogføring af fiktive transaktioner, og Amagerbanken melder Stein Bagger

---

¹⁴³ Thomsen (2008)

¹⁴⁴ Udsen (2009), s. 52 & 55

¹⁴⁵ ISA 240, afsnit 6

til politiet for dokumentfalsk¹⁴⁶. Revisorerne burde på baggrund af dette have været lidt mere agtpågivende overfor de informationer og den dokumentation som Stein Bagger forelagde dem.

ISA 240 kommer til kort, når der er tale om erhvervspsykopater, idet der lægges vægt på, at alle 3 faktorer fra besvigelsestrekanten forventes at være til stede. Det kan argumenteres at dette har været en faktor i den manglende opdagelse af Stein Baggers besvigelser. Susanne Udsen har i hendes bog "Stein og Drømmefabrikken" bl.a. beskrevet Stein Bagger som erhvervspsykopat. Der er således tale om en besviger, der mangler en eller flere af de 3 faktorer, og dermed en besviger som ISA 240 ikke er indrettet til at opdage.

4.6. Memory Card Technology

Memory Card Technology (MCT) blev stiftet i 1992 af John Rasmussen Trolle og fungerede som distributør af hukommelseskort og RAM-moduler. På trods af at virksomheden opererede i et usikkert marked, gik det godt for virksomheden i de første år. I 1995 erhvervede virksomheden 60 % af en producentvirksomhed, og dette betød starten på virksomhedens egenproduktion. I 1997 var John Trolle klar til at tage det næste skridt, selskabet skulle børsnoteres. Inden børsnoteringen blev gennemført, skulle der dog laves lidt om på koncernens struktur. I perioden indtil 16. september 1997 var MCT og Memory Card Manufacturing (MCM) søsterselskaber, men koncernstrukturen var ikke passende. MCM blev solgt til MCT og blev således et datterselskab af MCT.¹⁴⁷

Børsnoteringen blev foretaget i 1997 med henblik på at skaffe likviditet til selskabet, der havde store pengebindinger i varelagre og udviklingsomkostninger. Det efterfølgende mål var, at selskabet skulle være en af de 5 største producenter af hukommelseskort inden 2005. Målet skulle bl.a. opnås ved notering på den amerikanske fondsbørs Nasdaq.¹⁴⁸ John Trolle havde en forventning til resultatet for 1997/98 på 9 mio. kr. før skat, hvilket han meddelte bestyrelsen i juni 1997. Det gik desværre ikke helt som John Trolle havde forventet, og han var nød til at tage kreative midler i brug.¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ Udsen (2009), s. 34-35

¹⁴⁷ V.L. B-1553-02 (2013), s. 4-5

¹⁴⁸ V.L. B-1553-02 (2013), s. 6-9

¹⁴⁹ V.L. B-1553-02 (2013), s. 20

4.6.1. Hvordan blev bedrageriet opdaget?

I maj 2000 springer IT-boblen, hvilket også rammer MCT hårdt. Vurderingen er, at MCT skal finde \$ 200 mio. før de amerikanske investorer vil finde børsnoteringen interessant, men MCT har ikke planer eller produkter, der kan hive pengene ind. Børsnoteringen bliver udskudt af bestyrelsen, idet nogle London baserede investorer trækker sig. MCT står tilbage med et syndikeret lån til Nordea og Danske Bank på mere end kr. 800 mio., der bl.a. var betinget af noteringen på Nasdaq. Under forhandlinger med bankerne om forlængelse af lånet, får bankerne viden om problemstillingen med varelagerets værdiansættelse. På et efterfølgende bestyrelsesmøde kommer sandheden frem fra John Trolle, hvis varelageret skulle værdiansættes korrekt, så er selskabets egenkapital væk.¹⁵⁰

Efter et vellykket kup bliver John Trolle fyret i januar 2001. Der indledes en fysisk lageroptælling i januar 2001, og sidst på måneden står det klart, MCT går i betalingsstandsning. Indtil da har det været John Trolle der stod for varelageret og værdiansættelsen heraf, men med ham af vejen kommer sandheden om varelageret frem. I et forkortet årsregnskab der offentliggøres i februar 2001, på baggrund af 7 måneders drift er der et negativt resultat på kr. 624 mio., og en negativ egenkapital på hele kr. 511 mio.¹⁵¹

4.6.2. Hvad skete der i Memory Card Technology?

I løbet af regnskabsårene 1998/99 og 1999/00 var udviklingen ikke helt hvad der skulle til for at opnå likviditeten til de planlagte aktiviteter. Ved at manipulere med varelagre og tilgodehavender lykkedes det John Trolle at få kreditfaciliteter fra Nordea og Danske Bank for op mod kr. 820 mio. Disse kreditfaciliteter blev stillet til rådighed på baggrund af misvisende regnskaber, og resulterede i et tab for bankerne på ca. kr. 450 mio.¹⁵²

For at opnå kreditterne benyttede John Trolle sig af nogle forskellige midler. De primære midler som John Trolle anvendte var:

- Værdiansættelse af varelagre
- Indregning af interne og fremtidige avancer
- Værdiansættelse af debitorer

---

¹⁵⁰ Hansen m.fl. (2013), s. 100-107

¹⁵¹ Hansen m.fl. (2013), s. 117-118

¹⁵² SØK (2007), s. 17

4.6.2.1. Værdiansættelse af varelagre

Varelageret var John Trolles domæne, og han stod for kontrollen med varelagrene. KPMG afslørede ved deres efterfølgende undersøgelser, at der var foretaget udokumenterede lagertilgange i 1997/98 og 1998/99 på henholdsvis kr. 23 mio. og kr. 19 mio. Samlet set betød det, at John Trolle foretog lagertilgange på 10 % af vareforbruget i de to år. John Trolle påstod, at tilgangene var forekommet i forbindelse med lageroptællinger. Dette kunne under normale omstændigheder lyde sandsynligt, men der er foretaget hele 103 lagertilgange, hvilket ikke stemmer helt overens med de kvartalsvise lageroptællinger.¹⁵³

John Trolle valgte at indregne returvarer, dvs. varer der var defekte og skulle returneres til producenten. Disse varer blev indregnet til deres oprindelige kostpris og blev ikke nedskrevet. Påstanden herfor var, at fejlene kunne udbedres for mindre beløb, og herefter kunne sælges på lige fod med ikke-defekte varer. I 1998/99 og 1999/00 blev der således indregnet returvarer for henholdsvis kr. 13,5 mio. og kr. 20 mio.¹⁵⁴

John Trolle var IT-kompatibel, og forstod bl.a. hvordan han skulle programmere i Concorde, som MCT anvendte til bogføring og lagerstyring. Idet varelageret ikke viste de værdier som han ønskede, greb han muligheden for at ændre i programmeringen. Han indsatte en faktor i genberegningen af varelageret, og derigennem lykkedes det ham at skjule en lageropskrivning på samtlige varer i systemet på kr. 50 mio. i 1998/99. Ernest & Young (E&Y), der var udførende revisorer for regnskabsåret, havde i dette år ikke kunne konstatere at varelageret var værdiansat i henhold til gennemsnitsmetoden på grund af genberegningen. Endvidere kunne E&Y ikke gennemskue matematikken i genberegningen, og ville gerne have haft en programmør til at gennemgå de bagvedliggende formler. John Trolle var imod denne gennemgang, og ville ikke imødekomme E&Y's ønsker.¹⁵⁵

Det blev ført i revisionsprotokollen for året, at det ikke var teknisk muligt at gennemskue processen, og dermed at bekræfte værdiansættelsen af varelageret. E&Y havde derfor ikke andre bekræftelser på varelagerets værdi ned en regnskabserklæring, underskrevet af John Trolle, som bl.a. erklærede at varelageret som minimum kunne realiseres til bogførte værdier. John Trolle havde overfor revisorerne forklaret, at priserne var stigende, og revisionen konkluderede, stort set udelukkende på grundlag af John Trolles udtalelser, at varelageret var værdiansat forsvarligt.¹⁵⁶

Revisorerne havde ønsket at MCT skiftede til Oracle, idet dette program gav et bedre indblik i hvorledes varelagerets værdi blev beregnet. John Trolle havde erklæret overfor revisorerne, at der ville skiftet over til

¹⁵³ V.L. B-1553-02 (2013), s. 51

¹⁵⁴ V.L. B-1553-02 (2013), s. 110, 116

¹⁵⁵ V.L. B-1553-02 (2013), s. 55

¹⁵⁶ V.L. B-1553-02 (2013), s. 56

Oracle den 1. juli 2000. Idet revisorerne således bedre kunne følge genberegningerne blev det accepteret, at genberegningen i Concorde ikke kunne verificeres. Problemet med genberegningen eksisterede også i det efterfølgende regnskabsår, og den lovede overgang til Oracle var ikke blevet gennemført. På trods af denne manglende verifikation af varelagerets værdiansættelse samt omtalen af usikkerheden i protokollaterne, afgav revisorerne fra PwC og E&Y, en blank påtegning i begge år.¹⁵⁷

4.6.2.2. Indregning af interne og fremtidige avancer

MCT havde etableret et produktionsselskab i USA (MCT USA) og havde i løbet af 1999 handlet varer internt mellem de to selskaber. Denne handel med varer er ikke usædvanlig, og det kan forekomme at to selskaber i samme koncern handler med hinanden. I perioden 1. oktober til 26. november handlede MCT og MCT USA råvarelaget hele 8 gange, hvorved det lykkedes MCT at opskrive værdien af varelageret med kr. 10,8 mio., primært på grund af bl.a. kursstigninger i USD. MCT havde givetvis ikke været opmærksomme på, at denne interne avance skulle elimineres i koncernregnskabet. Selvom der var handlet mellem selskaberne, havde råvarelageret ikke fysisk flyttet sig. Foruden den interne avance medførte salget endvidere, at MCT kunne indregne en nettoomsætning som følge heraf på ca. kr. 4.000 mio.¹⁵⁸

MCT havde indgået kontakt med Samsung om produktion af hukommelseskort og RAM-moduler. Samsung skulle levere delkomponenter herunder chips, og MCT skulle kun forestå samlingen af komponenterne. Ejendomsretten til produktionen var ifølge kontrakten fortsat Samsung's, og dermed var der ikke nogen ejendomsret til produktionen. Faktureringen skulle efter aftale foretages som en netto afregning, hvor Samsung skulle faktureres for produktionen. MCT valgte at indregne produktionen med brutto værdier, hvormed der blev indregnet en forhøjet nettoomsætning og et vareforbrug. Det blev således præsenteret i rengskabet, som om MCT havde købt komponenterne og solgt færdige varer til Samsung. Selvom denne indregning ikke medfører forhøjelse af resultatet, sker der en stigning i nettoomsætningen.¹⁵⁹

I 1999/00 blev der indregnet en kontraktomsætning med Samsung på kr. 155,9 mio., men en udskrift fra debtorsystemet viste en omsætning på kun kr. 1,9 mio. Indregningen af bruttosalget havde således forhøjet nettoomsætningen med ca. kr. 154 mio., samtidig var vareforbruget forhøjet med samme beløb.

¹⁵⁷ V.L. B-1553-02 (2013), s. 57-58

¹⁵⁸ V.L. B-1553-02 (2013), s. 123-124

¹⁵⁹ V.L. B-1553-02 (2013), s. 143

Argumentet for denne indregning var, at MCT bar hele risikoen for de leverede råvarer, hvilket revisorerne godtog, selvom kontrakten viste at Samsung havde bibeholdt ejendomsretten til råvarerne.¹⁶⁰

4.6.2.3. Værdiansættelse af debitorer

En af MCT's største debitorer var det amerikanske selskab ITP. MCT havde haft betydelig samhandel med dette selskab, og ved udgangen af regnskabsåret 1998/99 havde MCT et tilgodehavende på ca. \$ 5,3 mio. Af denne saldo var der en del udeståender, der var over 1½ år gamle, svarende til \$ 3,95 mio. ITP betalte løbende de forfaldne fakturaer i 1998/99, men der blev ikke afdraget på de gamle tilgodehavender. Til understøttelse af saldoen pr. 30/6 1999, havde MCT bedt ITP om at bekræfte mellemværendet over revisorerne, hvilket ITP da også gjorde.¹⁶¹ I februar 2000 var tilgodehavendet ifølge MCT's bogføring nedbragt til \$ 4,9 mio., og ITP havde bekræftet denne saldo, realiteten var dog en anden. I en Mail fra ITP's direktør til John Trolle fremgik det, at ITP havde et tilgodehavende hos MCT på ca. \$ 1 mio. Der var således en forskel på ca. \$ 5,9 mio.¹⁶²

I mailen fremgik endvidere¹⁶³:

"I have already helped you with the auditors when you needed it..."

John Trolle havde således indregnet et tilgodehavende der ikke var til stede, og samtidig havde det lykkedes ham at få ITP til at medvirke til at forvirre revisionen.

4.6.3. Kunne den nuværende regulering have forhindret besvigelserne?

Det interessante ved John Trolles regnskabsmanipulationer er ikke størrelsen eller omfanget. Det der gør denne skandale interessant er revisorerne's rolle. Det fremgår af Vestre Landsrets Dom, at revisorerne i alt væsentlighed havde opdaget de ting som John Trolle havde lavet. Dette kan ses af revisionsprotokollaterne, hvor revisorerne redegør for forholdene, samt hvilken påvirkning de har på årsrapporterne. Reguleringen, både da og nu, er således tilstrækkelig til at opdage de foretagne besvigelser. ISA 240 er dog ikke bedre end de revisorer der udfører revisionen.

¹⁶⁰ V.L. B-1553-02 (2013), s. 60-63

¹⁶¹ V.L. B-1553-02 (2013), s. 61-62

¹⁶² V.L. B-1553-02 (2013), s. 64, 67-68

¹⁶³ V.L. B-1553-02 (2013), s. 68

Revisorerne fra PwC og E&Y havde opdaget besvigelserne og omtalt dem i protokollaterne, men havde valgt at de ikke skulle påvirke revisionspåtegningen. Dette forhold blev af Revisornævnet anset som en grov tilsidesættelse af god revisorskik, og resulterede i en bøde til de 4 underskrivende revisorer på kr. 150.000 til hver.¹⁶⁴ Dommen fra Venstre Landsret gjorde endvidere revisorerne medskyldige i bedrageriet. John Trolle og revisorerne fra PwC og E&Y blev dømt til solidarisk at betale kr. 100 mio., samt procesrenter og sagsomkostninger på ca. 5,6 mio. til konkursboet.¹⁶⁵

4.7. Sammenfatning

Erhvervsskandalerne, som er gennemgået ovenfor, har alle haft vidtrækkende konsekvenser. Ikke mindst for bankerne men også for investorerne og revisorerne. Umiddelbart er der ikke nogen fællesnævner, der kan forklare samtlige erhvervsskandaler, idet alle skandalerne er forskellige, men der er dog nogle træk som det kan betale sig at være opmærksomme på i fremtiden.

Parmalat var en mejeri-gigant der havde globale aspirationer, og som havde valgt at ekspandere i Latin Amerika, der bedst kan beskrives som et høj-risiko område. Herudover valgte Parmalat's ledelse at benytte sig af skattely som en mellemstation for koncernens finansielle transaktioner. Denne konstellation medførte, at revisorerne ikke kunne få det fulde overblik over koncernens økonomiske status. Dette blev ikke gjort bedre af, at revisorerne ikke var i stand til at samarbejde på tværet af koncernen. Grant Thornton, der blev fravalgt som koncernrevisor til fordel for Deloitte & Touche, fortsatte som revisor for enkelte datterselskaber. Grant Thornton forestod fortsat revisionen af Bonalat, et finansielt datterselskab registreret i Bermuda, men udviste ikke tilstrækkelig ansvarlighed, idet man ikke forholdte sig kritisk overfor dokumentationen for væsentlige poster. Deloitte & Touche var ikke meget bedre, idet man valgte kun at forholde sig til de forhold de selv havde revideret. Man valgte således som koncernrevisor ikke at tage ansvar for hvad Grant Thornton havde revideret, men valgte alligevel at afgive en "blank" påtegning.¹⁶⁶

WorldCom og Enron har begge nogle uheldige fællestræk. I perioderne hvor besvigelserne foregik, havde begge virksomheder Arthur Andersen som revisor. Revisorerne havde klassificeret virksomhederne som høj-risiko kunder, og anså dem samtidig som vigtige samarbejdspartnere. Arthur Andersen havde også den uheldige praksis, at anse regnskabs- og revisionsvejledninger som eksempler på hvordan man kunne gøre, fremfor hvordan man burde gøre. Revisorerne har givetvis også vægtet deres og virksomhedernes samarbejde højere end rollen som offentlighedens tillidsrepræsentant, og derigennem set igennem

¹⁶⁴ V.L. B-1553-02 (2013), s. 127

¹⁶⁵ V.L. B-1553-02 (2013), s. 207

¹⁶⁶ Torre (2009), s. 126-127

fingerne med nogle ting for at beholde "gode" betalende kunder. Revisorerne har således tilgodeset sig selv frem for at overholde god skik reglerne.

En anden ting er, at der er store forskelle på de danske og amerikanske regler, herunder Corporate Governance reglerne. I Danmark er der en todelt ledelsesstruktur, oftest en bestyrelse og direktion, der søger at forhindre interessesammenfald i ledelsen. Der har også været større tradition for aktiebaseret aflønning i USA, hvilket tilskynder ledelsen at opnå bestemte resultater for at forbedre deres egen aflønning. Dette forhold kan have stor indflydelse på, hvordan ledelsen forholder sig til regnskabsaflæggelsen. Selve regnskabsaflæggelsen er også forskellig i USA og Danmark. Årsregnskabsloven er en rammelov, der søger et retvisende billede og indhold frem for formalia, hvor US GAAP reglerne fokuserer på det skrevne ord.¹⁶⁷

Inden WorldCom og Enron skandalerne indeholdte den Amerikanske regulering ikke bestemmelser om bl.a. revisors uafhængighed, og hvilke ydelser revisor ikke måtte levere når man samtidig reviderede årsrapporten. I kølvandet på Enron skandalen fremsatte senator Paul Sarbanes og repræsentant Michael G. Oxley et forslag, der er blevet kendt som Sarbanes-Oxley Act of 2002 (SOX). Selvom det først var muligt at få forslaget vedtaget efter WorldCom skandalen, repræsenterer SOX en markant stramning af den amerikanske regulering. Loven er møntet på selskaber noteret på den amerikanske børs, og søger at beskytte de amerikanske investorer mod lignende skandaler i fremtiden.

Skandalen om Nordisk Fjer er en fortælling om, hvordan en fjer kan blive til fem høns, om ikke andet så på papiret. Johannes Petersen's enevælde over koncernen, både som administrerende direktør og bestyrelsesformand, gjorde det muligt at gennemtvinge hans egne interesser. Anvendelse af datterselskaber i skattely, koncerninterne handler med enorme avancer og tilsidesættelse af daværende børsregler samt utilstrækkelig regnskabsregulering gjorde det muligt for Johannes Petersen at skabe pæne regnskaber og store udlodninger. Revisorerne fejlede gevaldigt, idet forhold som burde have givet anledning til modifikationer af påtegningen kun blev omtalt i revisionsprotokollatet, og på trods af forholdene afgav en "blank" påtegning på årsrapporten. Johannes Petersen styrede generalforsamlingerne og bestyrelsesmøderne, og valgte kun at informere om de forhold i revisionsprotokollatet, som han ønskede at bestyrelsen og generalforsamlingen skulle vide noget om. Resultatet af skandalen var, at det ikke længere er tilladt at være arbejdende bestyrelsesformand, samt en stramning af regnskabsaflæggelsen.

---

¹⁶⁷ Zdrinka (2003)

Skandalen om IT Factory er også et eksempel på, at revisorerne sov i timen. Stein Bagger havde en plettet fortid, og havde tidligere været politianmeldt for kreativ bogføring, samt gået konkurs med flere tidligere foretagender. Dette forhold var noget, som revisorerne enten ikke var klar over eller valgte at ignorere. Det er ikke unormalt at man anvender leasing som alternativ til at købe aktiver, men revisorer burde have reageret på at der lå et Side Letter på alle leasingkontrakterne, der medførte at alle kontrakterne klassificeres som operationelle.

En af de faktorer der har været medvirkende til skandalen er Stein Bagers personlighed. I bogen Stein og drømmefabrikken, har forfatteren Sanne Udsen antydnet, at Stein Bagger hører til i kategorien "erhvervspsykopat". En beskrivelse der kan tillægges ca. 2 % af befolkningen, og ca. 10 % af alle chefer¹⁶⁸. Et karaktertræk ved denne personlighedstype er, at de f.eks. ikke har behov for at retfærdiggøre deres handlinger, eller føler incitament eller pres til at bedrage. Idet ISA 240 er baseret på besvigelstrekanten, og dermed tilstedeværelsen af de 3 faktorer: incitament/pres, opfattet mulighed og retfærdiggørelse, vil der fortsat være risiko for, at denne persontype begår besvigelser i fremtiden.

Memory Card Technology viser konsekvensen af, at være dybt afhængig af en mand. John Trolle var en intelligent visionær, der ikke ville acceptere at mans hjertebarn skulle lukkes. Han anvendte hans IT-kundskaber til at manipulere med især beregningen af varelagerets værdi, samtidig modsatte han sig at revisorerne anvendte IT-eksperter til at gennemgå beregningerne. Revisorerne opgav derfor at gennemskue hvordan varelagerets værdi blev beregnet, og orienterede kun bestyrelsen om at varelagerets værdiansættelse var stikprøvevist kontrolleret. Revisornævnet kritiserede revisorerne for utilstrækkelige arbejdsoplysninger og afgivelse af "blank" påtegning. Revisor havde således tilsidesat god skik.

5. Er reguleringen "god nok" / tilstrækkelig?

Den ovenstående gennemgang af erhvervsskandaler, har omfattet nogle af de største erhvervsskandaler i nyere tid. Konsekvensen af disse erhvervsskandaler har været, at tilliden til revisorerne er faldet, og samtidig at revisorerne er blevet mere skeptiske. Dette har endvidere medført at der er blevet indført stramninger i lovgivningen og regnskabs- og revisionsvejledninger.

Årsregnskabsloven er den primære regulering, når det kommer til aflæggelse af årsrapporten.

Årsregnskabsloven er en rammelov, der indeholder nogle grundsætninger eller generalklausuler, der sigter

---

¹⁶⁸ Udsen (2010), s. 15, 76

at årsrapporten skal være retvisende, samt at der fokuseres på indhold frem for formalia. Idet lovgivningsprocessen kan være tung at danse med, er det en klar fordel, at der er lagt op til, at revisorbranchen selv kan udarbejde detailreguleringen. Den reguleringsstrategi der implicit ligger i Årsregnskabsloven medfører, at reguleringen relativt hurtigt kan justeres, og dermed hurtigere kan lukke for utilsigtede fortolkninger af reguleringen.

Ulempen ved reguleringen er dog, at den altid vil være bagefter. Der er altid plads til fortolkninger og overfortolkninger af årsregnskabsloven og regnskabs- og revisionsvejledningerne. Selvom erhvervsskandalerne har givet anledning til stramninger og præciseringer af loven og vejledningerne, så kan den ikke tage højde for alle tænkelige tilfælde. Præcisering af reguleringen er således afhængig af, at fejl og mangler bliver opdaget, og dermed afhængig af at hullerne i reguleringen bliver udnyttet.

Selvom ovenstående erhvervsskandaler har medført stramninger og præciseringer af reguleringen, så er der en faktor mere, der har indflydelse på forekomsten af erhvervsskandaler. Reguleringen er ikke bedre, end dem der skal anvende den. Et eksempel herpå er Arthur Andersens håndtering af WorldCom.

Arthur Andersen anvendte flere metoder til at evaluere risikoen ved WorldCom, metoder der ligger tæt op ad den nuværende ISA 240. Metoderne indeholdte bl.a. en vurdering af ledelsens integritet, adfærd og evner, en risikovurderingsproces samt en drøftelse i opgaveteamet i form af en brainstorming session, hvor mulige ledelsesbesvigelser blev diskuteret. Denne proces medførte bl.a. at WorldCom blev vurderet til at være en klient, hvor der var maksimal revisionsrisiko, herunder maksimal risiko for forekomsten af fejlinformationer som følge af besvigelser, med bemærkningen¹⁶⁹:

"... the engagement should be rated as maximum rather than high. If this job is not maximum, none are."

Der hvor Arthur Andersen fejlede var, at risikovurderingen ikke medførte ændring af revisionsplanlægningen, f.eks. i form af flere substanshandlinger rettet mod forekomsten af besvigelser.

Arthur Andersen valgte også at ligge stor vægt på de informationer og dokumenter, som ledelsen forelagde revisionen. Revisorerne anmodede om lister over de posteringer, som ledelsen havde foretaget ved periodeafslutningerne, men fik ikke noteret noget i arbejds papirerne om, hvilke posteringer der var modtaget, eller om de faktisk havde modtaget noget. Efter et møde med WorldCom's regnskabsansvarlige i januar 2000, hvor disse posteringer blev drøftet konkluderede revisorerne bl.a.¹⁷⁰:

---

¹⁶⁹ Beresford m.fl. (2003), s. 232-233

¹⁷⁰ Beresford m.fl. (2003), s. 234-235

“No unusual adjusting entries were noted.”

Revisionen havde tilsyneladende lagt vægt på regnskabsanalyse, og dermed at finde uforklarlige afvigelser i bogholderiet. Desværre havde revisorerne ikke i planlægningen taget højde for den mulighed, at ledelsen havde manipuleret tallene således, at disse uforklarlige afvigelser var elimineret. I stedet for at undre sig over hvordan et telekomselskab kunne fastholde et dækningsbidrag på 42 % på linjeomkostningerne i en branche med negative tendenser, var revisorerne tilfredse med, at der ikke var uforklarede afvigelser.¹⁷¹

Et andet eksempel på, at revisor ikke formåede at anvende reguleringen korrekt er revision af Nordisk Fjer. Nordisk Fjers revisorer var klar over, at der foregik noget utilbørligt i virksomheden, men valgte alligevel at afgive en ”blank” påtegning. I stedet for at modificere påtegningen og tage de forbehold der skulle være taget, valgte revisorerne at omtale forholdene i revisionsprotokollen. I revisionsprotokollen for 1988/89 blev der omtalt forhold bag hvordan et underskud blev vendt til et overskud¹⁷². I den daværende erklæringsbekendtgørelse¹⁷³, gældende fra 1. april 1989, skulle der have været taget forbehold hvis årsrapporten ikke var retvisende.

Hovedformålet med dette speciale er at undersøge, om den gældende regulering vedrørende opklaring af besvigelser er gode nok til at opdage fejlinformationer som følge af besvigelser, herunder især om reglerne i ISA 240 er gode nok. Inden der kan svares på dette spørgsmål er det nødvendigt at beskrive hvad der i dette speciale menes med ”god nok” eller tilstrækkelig.

Det kan argumenteres, at forskellen er marginal eller ordkløveri, men der er en teknisk forskel på de to begreber. Med begrebet ”god nok” menes der, at reguleringen i den nuværende form kan bistå revisor i at opklare væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Med begrebet tilstrækkelige menes der, at reguleringen vil være i stand til at bistå revisor med opklaring af væsentlig fejlinformation fremover, og dermed at der ikke er behov for forbedringer. Det vil naturligvis være en forudsætning for begge begreber, at revisorerne forstår at anvende ISA 240 efter hensigten.

5.1. ”God nok”

ISA 240 er produktet af en international indsats, der sigter mod at give regnskabsbrugerne et bedre beslutningsgrundlag, og mulighed for at sammenligne årsrapporter på tværs af landegrænser. Dette

---

¹⁷¹ Beresford m.fl. (2003), s. 236-237

¹⁷² Langer & Dørge (1991), s. 195

¹⁷³ Erklæringsbekendtgørelsen (1989), §§ 2-3

medfører at ISA 240 hviler på et grundlag af internationale erfaringer og professionel ekspertise. Dette kan betragtes som en stor fordel, idet det ikke kun er nationale forhold, der har været inddraget i udarbejdelsen, men også internationale forhold.

For at betragte reglerne i ISA 240 som gode nok, er det min vurdering at reglerne i ISA 240 skal være med til at understøtte generalklausulen i Årsregnskabsloven om det revisende billede. Endvidere er det min vurdering, at reglerne skal være med til at øge revisors muligheder for at opdage besvigelser.

I relation til det retvisende billede, er der i ISA 240 lagt vægt på, at revisor skal være opmærksom på væsentlig fejlinformation i årsrapporten. Der er således indlagt en begrænsning i omfanget af det arbejde som revisor skal udføre til at opdage besvigelser. Samtidig erkender ISA 240, at en revision ikke kan afdække alle besvigelser samt at der er risiko for at væsentlige besvigelser ikke opdages af en revision.

Besvigelser eller tilsigtet fejlinformationer er i deres natur noget, som søges tilsløret. Dermed er der risiko for at besvigelser ikke opdages af en revision, selvom revisionen er udført i overensstemmelse med ISA'erne. Samtidig er kravet fra revisorlovens § 16 om hurtighed med til, at øge risikoen for at væsentlige fejlinformationer ikke opdages, idet en 100 % revision ikke vil være økonomisk eller tidsmæssig forsvarlig. Denne iboende risiko der er i en revision har ISA 240 forsøgt at tage højde for ved at gøre revisor opmærksom herpå.

ISA 240 kan bedst beskrives, som en detailregulering, der er udarbejdet af revisorbranchen selv med henblik på at beskrive, hvad en bonus pater revisor bør gøre i relation til eventuel væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Der er således tale om et regelsæt der i detaljer bl.a. forklarer revisor:

- hvilke forhold revisor skal være opmærksom på,
- hvordan revisor identificerer og forholder sig til vurderede risici for væsentlig fejlinformationer som følge af besvigelser,
- hvilke handlinger revisor bør foretage i relation til at opklare om årsrapporten kan indeholde hidtil uopdaget væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser

Set i historisk perspektiv har indførelsen af ISA 240 medført, at besvigelser er blevet en integreret del af revisionen. Dette er således en forbedring i relation til opdagelse af besvigelser i forhold til FSR's respons nr. 334 af 7. januar 1965¹⁷⁴. Selvom revisionens formål ikke er ændret væsentligt, og dermed at det fortsat

---

¹⁷⁴ Se afsnit 3.2

ikke er revisionens formål at afsløre besvigelser, er der sat fokus på besvigelser som en mulig kilde til væsentlig fejlinformation, og dermed en trussel mod det retvisende billede.

Reglerne og antagelserne i ISA 240 vurderes at være konsistente med den øvrige regulering. Endvidere vurderes det, at ISA 240 er med til at øge revisors fokus på muligheden for at besvigelser kan forekomme, og derigennem at øge revisors muligheder for at opdage besvigelser. Det er således min vurdering, at reglerne i ISA 240 i al væsentlighed er gode nok, men de er baseret på nogle antagelser og indrømmelser om en revision, der medfører en risiko for at væsentlige besvigelser ikke opdages.

5.2. Tilstrækkelig

En af de grundlæggende forudsætninger for at revisor kan fungere som offentlighedens tillidsrepræsentant er, at offentligheden har tillid til revisors arbejde. Som eksempel på et tilfælde hvor offentligheden mistede sin tillid til revisors arbejde er Arthur Andersen. Konsekvensen af Enron skandalen var, at Arthur Andersen i første omgang blev frataget retten til at revidere årsrapporter i Texas. Selvom denne afgørelse senere blev underkendt var skaden på Arthur Andersens omdømme allerede så omfattende, at Arthur Andersen ikke længere kunne fungere. Offentligheden havde mistet tilliden til Arthur Andersen.

For at betragte ISA 240 som tilstrækkelig, er det derfor min vurdering, at reglerne ikke må være med til at underminere offentlighedens tillid til revisor. Dermed sagt, at forventningen til revisors ydelser bør leve op til det, som offentligheden med rimelighed kan forvente af revisor.

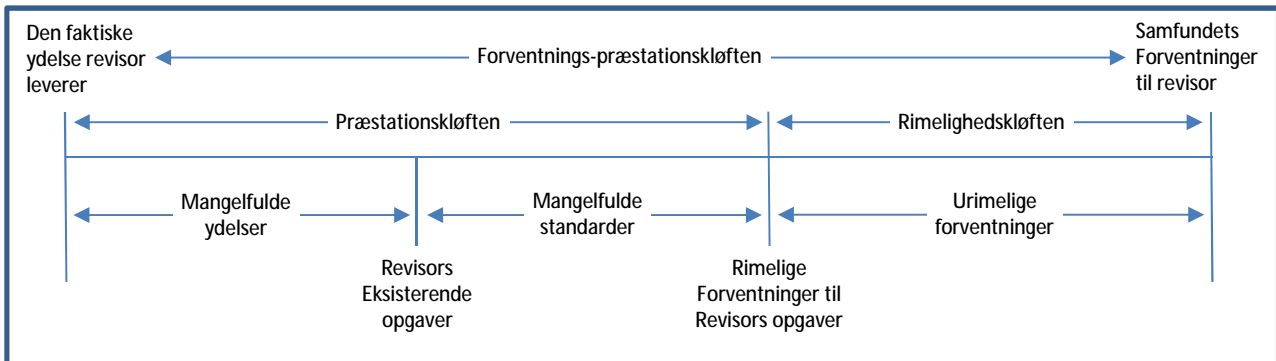
Forventningskløften er en teori omkring forskellen, mellem den ydelse som revisor leverer og den forventning samfundet har til revisor. Denne forskel er et udtryk for den "kløft" der er mellem revisorer og offentligheden, som er med til at skabe mistillid til revisorerne og deres arbejde. Som en af de første i Danmark til at tage denne problemstilling op var Bent Warming-Rasmussen, der i sin Ph.D. afhandling i 1990 definerede forventningskløften som¹⁷⁵:

"forskellen mellem hvad brugerne af revisionsydelsen forventer af en statsautoriseret revisor og dennes ydelser, og hvad revisor selv tillægger sin profession og rent faktisk leverer."

---

¹⁷⁵ Warming-Rasmussen (1990)

Brenda Porter offentliggjorde i 1993 en undersøgelse af forventningskløften i New Zealand. På baggrund af hendes undersøgelse udviklede hun en figur til illustration af hvilke elementer forventningskløften består af¹⁷⁶:

Figur 2: Forventningskløftens opbygning

Forventningskløften kan således opdeles i to kategorier: mangler i den ydelse revisor præsterer (præstationskløften) og rimeligheden i forventningerne til revisors ydelser (rimelighedskløften). Præstationskløften kan beskrives som den forskel der er mellem hvad revisor faktisk leverer og hvad samfundet med rimelighed kan forvente af revisors ydelser. De mangelfulde ydelser kan beskrives som et udtryk for at samfundet ikke finder revisors ydelser tilfredsstillende. De mangelfulde standarder er et udtryk for forskellen mellem kravene til revisor og hvad samfundet finder rimeligt. Rimelighedskløften kan beskrives som den forskel der er mellem hvad revisor med rimelighed kan forventes at levere, og hvad samfundet forventer at revisor leverer.¹⁷⁷

For at reglerne i ISA 240 kan beskrives som tilstrækkelige, skal de således leve op til det som samfundet med rimelighed kan forvente af revisor. Selvom reglerne er tilstrækkelige, så kan det fortsat være at samfundets forventninger til revisors ydelser overstiger, hvad der er rimeligt. Denne urimelige forventning til revisors ydelser er næppe noget, som reguleringen kan imødekomme. Så længe reguleringen er baseret på ramme bestemmelser, der giver regnskabsaflæggelsen en frihedsgrad i valget af regnskabsprincipper, vil reguleringen ikke kunne imødekomme disse forventninger. Alternativet hertil er en altomfattende detailreguleringer, der ufravigeligt dikterer hele processen, hvilket vil kræve en omlæggelse af den danske reguleringsstrategi.

¹⁷⁶ Porter (1993), s. 50

¹⁷⁷ Porter (1993), s. 50

I maj 2012 afleverede Joy Funder Christensen sin kandidatafhandling ved Copenhagen Business School. I denne kandidatafhandling undersøgte hun, bl.a. gennem en empirisk undersøgelse, eksistensen af forventningskløften i relation til besvigelser.

Et af de mere interessante punkter i hendes undersøgelse var, at der var overvægt blandt investorer og erhvervsjournalister der mente, at det var revisors opgave at afsløre besvigelser.¹⁷⁸ Dette tyder på, at disse grupper har store forventninger til revisorerne arbejde, og især til at revisorerne afslører besvigelser. Samtidig mente de samme grupper, at besvigelser er en central opgave for revisorer.¹⁷⁹ Ydermere har undersøgelsen også vist, at erhvervsskandaler har en negativ effekt på tilliden til revisors arbejde blandt investorer og erhvervsjournalister.¹⁸⁰ På baggrund af hendes undersøgelse kunne hun bl.a. konkludere, at der eksisterer en urimelig forventning til revisors arbejde.¹⁸¹

På baggrund af dette kan konkluderes, at reguleringen i relation til de rimelige forventninger er tilstrækkelig. Samtidig kan konkluderes, at der eksisterer urimelige forventninger til reguleringen og revisors arbejde, hvilket kan medføre, at samfundets tillid til revisorerne kan falde i takt med forekomsten af erhvervsskandaler.

6. Konklusion

Hovedformålet med dette speciale er at undersøge, om de gældende regler om besvigelser er gode nok til at opdage fejlinformationer som følge af besvigelser, herunder især om reglerne i ISA 240 er gode nok. For at besvare dette spørgsmål, er der opstillet en række underspørgsmål, med det formål at belyse problemstillingen, og derigennem at danne grundlag for denne konklusion.

- Hvad er besvigelser, og hvorfor er besvigelser et problem?

Besvigelser defineres som en bevidst handling eller udeladelse af oplysninger, der er til økonomisk skade for ofret, og har ofte til formål at tilføre den eller de udførende en økonomisk fordel. Handlingerne udføres af ledelsen, medarbejdere eller tredjemand, alene eller i forening, med henblik på at vildlede og opnå en uberettiget eller ulovlig fordel.

---

¹⁷⁸ Christensen (2012), tabel 12, s. 62 (Se bilag 4)

¹⁷⁹ Christensen (2012), tabel 14, s. 63 (Se bilag 4)

¹⁸⁰ Christensen (2012), tabel 20, s. 69 (Se bilag 4)

¹⁸¹ Christensen (2012)

Besvigelser kan opdeles i to kategorier: misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation. Misbrug af aktiver udføres oftest af medarbejdere, og indebærer uberettiget benyttelse eller tilegnelse af f.eks. aktiver, varer, likvider o.l. Regnskabsmanipulation er en besvigelserform, der oftest udføres af ledelsen, idet denne har den fornødne bemyndigelse til at tilsidesætte interne forretningsgange og kontroller. Hensigten hermed er, at forvanske regnskabsbrugernes indtryk af virksomhedens økonomiske og finansielle stilling, dvs. en tilsigtet fejlrapportering. Undersøgelser har vist, at den eksterne revisor kun i meget begrænset omfang opdager besvigelser, samt at størstedelen af besvigelser opdages af virksomheden selv gennem de interne revisorer og interne kontroller.

Risikoen for tilstedeværelsen af besvigelser er afhængig af tilstedeværelsen af 3 betingelser: incitament/pres, opfattet mulighed og retfærdiggørelse. Incitament/pres, kan f.eks. komme til udtryk ved, at ledelsen har ønske eller krav om at præstere et bestemt resultat, som de faktiske økonomiske forhold ikke opfylder. Opfattet mulighed kan komme til udtryk ved, at ledelsen anser risikoen for at blive opdaget eller straffet for acceptabel i forhold til den fordel, der kan opnås ved at begå besvigelsen, eller at svagheder i de interne kontroller gør det muligt at opnå en uberettiget fordel. Retfærdiggørelse kan komme til udtryk ved, at besvigerens moralske kompas eller etiske værdier er utilstrækkelige eller direkte opfordrer til at begå besvigelser.

De motiverende faktorer, der kan føre til forekomsten af besvigelser, kan være økonomiske eller psykologiske. Der kan være tale om private økonomiske forpligtelser der skal betales, en opfattelse af at være underbetalt eller en økonomisk krise der presser på. Det kan også være frygten for at tabe ansigt, f.eks. ved at indrømme fejl disponeringer eller tab af præstige eller status der følger med en given stilling når en fejl opdages.

Besvigelser er et problem, der primært har langtrækkende økonomiske konsekvenser. Ikke blot for virksomheden selv, men også for virksomhedens ejere, pengeinstitutter og de øvrige interessenter. Foruden de økonomiske konsekvenser er der også en række følgevirkninger, såsom skade på virksomhedens og ledelsens omdømme, tab af tillid fra samarbejdspartnere. Hertil kommer de sekundære omkostninger for bl.a. revisorer, hvis involvering i erhvervsskandaler kan føre til, at offentligheden mister tillid til revisorerens arbejde.

- Hvilke krav stiller reguleringen til revisors opklaring af besvigelser?

Lovgivningen, herunder Årsregnskabsloven og Revisorloven stiller ikke direkte krav til revisors opdagelse af besvigelser. Derimod stiller Årsregnskabslovens generalklausul krav om at årsrapporten givet et retvisende

billede, og Revisorloven stiller krav om at revisor overholder god skik. Lovgivninger har dermed lagt op til, at revisorbranchen selv definerer detailreguleringen, i form af vejledninger og standarder. Den primære regulering vedrørende besvigelser kan findes i International Standard on Auditing (ISA) 240.

ISA 240 stiller krav om, at revisor skal forholde sig skeptisk til de informationer og den dokumentation, som revisionen bliver forelagt. Endvidere skal revisor være opmærksom på, at der kan forekomme besvigelser, og vurdere risikoen for at besvigelser kan forekomme gennem hele revisionsprocessen. ISA 240 stiller ikke krav om at revisor skal opdage alle forekomne besvigelser, men kun at revisor vurdere og reagere på risikoen for væsentlige fejlinformation i årsrapporten som følge af besvigelser. Selve ansvaret for forebyggelse og opdagelse af besvigelser hviler på ledelsen, og revisor kan kun gøres ansvarlig hvis kravene i ISA 240 ikke er overholdt.

- Hvordan har reguleringen/kravene udviklet sig?

Hensigten med reguleringen har oprindeligt været forebyggelse og opdagelse af besvigelser. På trods heraf har det ikke været revisionens pligt at opdage besvigelser, selvom revision kan være med til at forebygge eller opdage besvigelser. Selve ansvaret for forebyggelse og opdagelse, var lagt på virksomhedens oprettelse af effektivt bogholderi og interne kontroller.

Siden indførelsen af Revisionsvejledning 1 i 1978, er der ikke sket den store ændring i formålet med en revision eller ansvarsfordelingen. Hovedformålet er i dag, at kontrollere om årsrapporten giver et retvisende billede af virksomhedens økonomiske og finansielle status. Revisors pligter i relation til opdagelse af besvigelser er blevet udvidet til, at revisor skal være opmærksom på, at der er en risiko for, at besvigelser forekommer. Hertil kommer en pligt til at udvide revisionen med handlinger rettet mod opdagelse af besvigelser, såfremt revisor får mistanke om, at der kan forekomme besvigelser.

- Er der i reguleringen krav, der begrænser revisors mulighed for opdagelse af besvigelser?

Revisorer er underlagt et krav i Revisorloven om bl.a. at udføre revisionen med passende hurtighed. Dette krav medfører, at revisor ikke har mulighed for at udføre en 100 % revision, men må støtte sig til de interne forretningsgange og kontroller som virksomheden har etableret, samt stikprøvevis kontrol af bilag og bogførte transaktioner. Endvidere medfører kravet, at revisor må planlægge sin revision inden opgaven udføres, og dermed at revisor skal forholde sig til risici for fejl og besvigelser, inden revisor modtager årsrapporten.

På grund af de iboende begrænsninger og risici der således er ved en revision, er der risiko for at revisor ikke opdager væsentlige fejlinformation som følge af besvigelser, selvom revisionen er tilrettelagt i overensstemmelse med ISA'erne.

- Kan reguleringen forhindre besvigelser?

På baggrund af en gennemgang af nogle af nyere tids mere omtalte erhvervsskandaler, er det min vurdering, at den nuværende regulering i al væsentlighed vil være i stand til at forhindre lignende erhvervsskandaler. Dette dog med to væsentlige forbehold:

1. Reguleringen er ikke bedre end dem, der skal anvende den. Det er således nødvendigt, at revisor formår at anvende ISA'erne i overensstemmelse med deres hensigt. Revisor skal være opmærksom på, at manglende overholdelse af kravene i ISA'erne, og den øvrige regulering, kan være ansvarspådragende for revisor.
2. Revisor skal være opmærksom på risikoen for, at revisor kan være oppe mod en erhvervspsykopat. Disse erhvervspsykopater kan f.eks. have en liberal holdning til sandheden, hvilket øger risikoen for, at revisor bliver ført bag lyset, og dermed er der en øget risiko for, at revisionen ikke opdager væsentlige fejlinformationer som følge af besvigelser.

- Er reguleringen tilstrækkelig?

Til vurdering af om reguleringen er tilstrækkelig, er det vurderet, at teorien om forventningskløften er relevant at kigge på. I en kandidatafhandling fra 2012, der bl.a. bygger på en empirisk undersøgelse, er det konkluderet at offentlighedens forventninger til revisors ydelser overstiger det, der kan beskrives som rimeligt. På grund af disse urimelige forventninger til revisors ydelser, vurderes det usandsynligt at den nuværende regulering, i offentlighedens øjne, er tilstrækkelig.

Set fra revisors synspunkt kan der gøres et argument for, at reguleringen, herunder ISA 240, er tilstrækkelig. Dette på baggrund af at ISA 240 er en vurdering af, hvad en bonus pater revisor bør gøre, og dermed et minimumskrav til revisor. Idet der i regulering ikke er lagt en øvre grænse, foruden kravet i revisorlovens § 16, for hvad revisor skal gøre, er der lagt op til at revisors egen professionelle erfaring skal tillægges opgaven, og dermed at revisorerne selv har ansvaret for at imødekomme eventuelle mangler i reguleringen.

- Er de gældende regler om besvigelser gode nok?

Til at besvare hovedspørgsmålet i dette speciale er der inddraget teorier og erhvervsskandaler, der vurderes at være relevante for at kunne drage en konklusion. Gennemgangen erhvervsskandalerne har taget udgangspunkt i hvordan besvigelserne blev opdaget, samt hvilke midler der blev anvendt til at begå regnskabsmanipulation.

Erhvervsskandaler omhandler alle succesfulde eller hæderskronede virksomheder, der efter omstændighederne fremviste pæne resultater og fornuftig konsolidering i perioden op til afsløringen af bedrageriet. Realiteten viste sig dog at være en anden, idet årsrapporterne var præget af omfattende og systematisk tilsløring af de faktiske omstændigheder, bl.a. gennem regnskabsmanipulation i form af fiktiv omsætning, fiktive aktiver eller udeladelse af oplysninger.

En af årsagerne til at regnskabsmanipulationen er lykkedes i en kortere eller længere periode er, at ledelsen bevidst og med fortsæt, har valgt at omgå eller tilsidesat de gældende regler i relation til regnskabsaflæggelsen. Endvidere har ledelsen valgt at videregive urigtige oplysninger til bl.a. revisorerne, og har derved ført revisorerne bag lyset. En anden årsag er, at revisorerne ikke har formået at anvende reguleringen efter hensigten, og i en stor del af tilfældene har revisor forbrudt sig mod god skik reglerne.

Når man skal vurdere, om reglerne er gode nok, er det relevant at se dem i to perspektiver. I sin rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant, er det vigtigt at revisor lever op til det som offentligheden med rimelighed kan forvente. I en empirisk undersøgelse fra 2012 har det dog vist sig, at offentlighedens forventninger til revisorerne overstiger, hvad der er rimeligt. I relation hertil kan det kun konkluderes, at reglerne ikke er gode nok til at imødekomme offentlighedens forventninger.

Set fra revisors synsvinkel er sagen dog en anden. I forbindelse med en revision er revisor underlagt begrænsninger i omfanget af, hvad der kan revideres, og revisor kan kun efterleve kravene om bl.a. hurtighed ved at basere sin revision på stikprøver, ledelsens udtalelser og en vurdering af effektiviteten af de interne kontroller og forretningsgange. Revisorerne har således valgt at anskue besvigelser ud fra en betragtning om væsentlighed, velvidende at der er risiko for, at besvigelser ikke opdages. Forudsat at revisorerne formår at anvende reguleringen efter hensigten, kan det konkluderes at reglerne er gode nok, men at der er tale om et sæt minimumsregler, som revisor bør tilpasse eller forbedre alt efter de faktiske forhold.

7. Perspektivering – OW Bunker

Dette speciale blev skrevet på baggrund af en undren over, hvorfor erhvervsskandaler fortsat kunne opstå. Denne undren er dog ikke blevet mindre igennem processen. Dette ikke mindst på grund af den nyhed der kom frem under udarbejdelsen af dette speciale. Den 7. november 2014 blev det offentliggjort, at OW Bunker var gået konkurs. Det at indgive en konkursbegæring er ikke noget særligt, idet vi i perioden efter den finansielle krise i 2008 har været vidne til flere af slagsen. Det der var interessant, ved netop denne konkurs var, at der begyndte at komme historier i pressen om, at ledelsen i Nørresundby var blevet bedraget af ledelsen i et Singapore-datterselskab.

Tidligere på året havde OW Bunker underpræsteret i delårsregnskaberne, og to gange måtte ledelsen nedjustere forventningerne til resultatet for 2014, hvilket ikke faldt i god jord hos investorerne. Carsten Dehn, chefporteføljeforvalter hos SEB, var mildest talt rasende over OW Bunkers nedjusteringer og manglende evne til at levere. Dette i sådant omfang, at han under et telefonmøde med OW Bunkers administrerende direktør Jim Pedersen den 8. oktober, gav ordren om at sælge alle aktier i OW Bunker.¹⁸²

Nedjusteringerne var foretaget på baggrund af et urealiseret tab på de finansielle instrumenter, som OW Bunker skulle have anvendt til sikring mod ændring i olieprisen, men som også blev anvendt til spekulationer. Risk Management afdelingen i OW Bunker havde opdaget, at der var et urealiseret mark to market tab på \$ 150 mio., hvilket ledelsen blev informeret om. Tabet medførte, at ledelsen indkaldte bestyrelsen til møde den 5. november, hvor tabet skulle diskuteres. Tabet var et brud på den aftale, der var lavet med bankerne, og der var derfor risiko for at bankerne ville opsige engagementet, og dermed fjerne kreditter på \$ 700 mio.¹⁸³

Inden mødet startede, sprang der en "bombe" under Jim Pedersen. Lars Møller, direktør i Singapore-datterselskabet Dynamic Oil Trading (DOT), var i lighed med andre udenlandske direktører blevet indkaldt til mødet, men han havde selv nogle kedelige nyheder med sig. En af DOT's kunder i Singapore var Tankoil Marine Service, der ikke selv havde likvider til at betale for olien, og DOT havde givet kreditter, der oversteg det tilladte på \$ 10 mio. Tankoil Marine Service havde ikke evnen til at betale, og kreditterne var løbet op i \$ 125 mio. Denne indrømmelse førte i sidste ende til, at handlen på fondsbørsen blev suspenderet. Egenkapitalen i OW Bunker var væk, og da det ikke lykkedes at få Altor eller bankerne til at skyde penge i foretagendet, måtte der indgives konkursbegæring få dage efter.¹⁸⁴

---

¹⁸² Høberg og Brahm (2014a)

¹⁸³ Høberg og Brahm (2014b)

¹⁸⁴ Høberg og Brahm (2014c)

7.1. Hvorfor gik OW Bunker konkurs?

På nuværende er der ikke taget retslig stilling til, hvor ansvaret for erhvervsskandalen skal placeres, eller om der har foregået noget ansvarspådragende i selskabet. På baggrund heraf vurderer jeg det for tidligt at sige noget definitivt om skandalen. Der er dog nogle forhold, som har været luftet i medierne, og som kan give anledning til mistanke om, at der har foregået noget utilbørligt i selskabet. Der kan således peges på følgende forhold som værende medvirkende til skandalen:

- Spekulationer i Risk-Management afdeling
- Kreditter i Dynamic Oil Trading

7.1.1. Spekulationer i Risk-Management afdeling

Ifølge børsprospektet havde OW Bunkers bestyrelse fastsat en risikostyringspolitik for at sikre mod udsving i prisen på olie. Denne politik indebar, at der måtte anvendes finansielle instrumenter til at afdække en netto-åben position på 200.000 tons olie. OW Bunker havde dog valgt kun at anvende en grænse på 100.000 tons olie, hvilket var fastsat af selskabets CEO, Jim Pedersen.¹⁸⁵ Realiteten var dog, at bl.a. den faldende oliepris pressede risikochefen Jane Christensen til at tage en risiko, der stred mod politikkerne. Hun tog en satsning på hele 1.000.000 tons olie, hvilket var 10 gange mere end den grænse, som ledelsen havde vedtaget, og som var blevet lovet aktionærerne i børsprospektet. Resultatet af denne satsning var, at når olieprisen faldt med \$ 1, så mistede OW Bunker \$ 1.000.000.¹⁸⁶

Det fremgår endvidere af prospektet, at OW Bunkers ledende medarbejdere har en endnu lavere grænse, samt at OW Bunker har en forsigtig tilgang til risikostyring. Endvidere fremgår det, at risikostrategien dagligt gennemgås med OW Bunkers ledelse, og tilpasses efter behov, men risikopolitikken overskrides ikke.¹⁸⁷ På baggrund af dette er det svært at forstå, hvordan Jim Pedersen ikke har været klar over størrelsen på den netto-åben position på 1.000.000 tons olie, som førte til urealiserede tab på \$ 150 mio.

Risk-Management afdelingen, der stod for risikoafdækningen, havde fået udstukket et budget, der gjorde det klart, at afdelingen skulle lave et overskud på \$ 1,5 mio. pr. måned. Dette betød, at der ikke blot var tale om risikoafdækning, men direkte om spekulationer.¹⁸⁸ Det virker mærkværdigt, at ledelsen tillader

---

¹⁸⁵ IPO Prospekt (2014), s. 81

¹⁸⁶ Kirketerp (2014)

¹⁸⁷ IPO Prospekt (2014), s. 81

¹⁸⁸ Ritzau (2014a)

spekulationer, især set i lyset af, at formålsparagraffen i OW Bunkers vedtægter ikke nævner spekulationer som en af selskabets aktiviteter.¹⁸⁹

7.1.2. Kreditter i Dynamic Oil Trading

Ifølge børsprospektet havde OW Bunker en formel kreditvurderingsproces, hvoraf det bl.a. andet fremgår at kreditter på over \$ 10 mio. skal godkendes af bestyrelsen.¹⁹⁰ Dynamic Oil Trading (DOT) havde allerede i januar 2014 et tilgodehavende hos en kunde, Tankoil Marine Service, på hele \$ 59,2 mio., et tilgodehavende der ved udgangen af september var steget til \$ 79,4 mio. Tilgodehavendet i Tankoil fremkom ved, at DOT har finansieret Tankoils køb, via konti som OW Bunker har rådet over¹⁹¹. Dermed har OW Bunkers ledelse haft kendskab til kreditten.

Det interessante ved kreditten er, at OW Bunker, gennem datterselskabet DOT, har fungeret som bank for Tankoil Marine Service. Tankoil har ikke selv haft midlerne til at købe olien, og fakturaerne til Tankoil er udstedt til DOT. Spørgsmålet er nu hvor olien blevet af, og hvorfor har DOT ikke modtaget betaling herfor?¹⁹²

Forretningen med Tankoil var dog med til at sætte skub i omsætningen i DOT, men den manglende betaling medførte også at kreditterne voksede. Hertil kom den afsløring, at der var en stor mængde afregninger, der ikke var bogført, samt en stikprøve der viste, at samme leverance var faktureret to gange med forskelligt beløb.¹⁹³ Denne manglende bogføring af afregninger, og dobbelt fakturering af samme leverance kan give mistanke om, at der har foregået noget utilbørligt i DOT.

7.2. Efterspillet

Siden skandalen først kom frem i medierne, har nogle af de involverede parter udtalt sig om deres ansvar, eller rettere mangel på samme.

---

¹⁸⁹ Vedtægter for OW Bunker (2014), § 2

¹⁹⁰ IPO Prospekt (2014), s. 82

¹⁹¹ Høberg og Brahm (2014b)

¹⁹² Kristiansen og Andersen (2014)

¹⁹³ Høberg og Brahm (2014c)

7.2.1. Revisorerne

Allerede den 14. november, blot 7 dage efter konkursbegæringen, var Deloitte, OW Bunkers revisor, i medierne og erklærede, at der ikke var noget at komme efter. Ifølge Deloitte-partner Jan Bo Hansen, har Deloitte gjort sig arbejde godt nok, og omtaler revisionen af OW Bunkers regnskab som¹⁹⁴:

"... et meget grundigt stykke arbejde, som der ikke kan sættes en finger på."

Dette er ikke Deloitte's første skandale i året. I løbet sommeren 2014 var Deloitte involveret i en anden skandale vedrørende dækgenanvendelsesselskabet Genan i Viborg. I denne skandale blev en mangeårig Deloitte-partner i første omgang suspenderet, og efterfølgende blev han bedt om at forlade firmaet.¹⁹⁵

Revisorerne har også kommenteret den tvivlsomme omlægning af regnskabspraksis, som OW Bunker foretog i det ureviderede perioderegnskab for 3. kvartal 2014. Denne gang har Deloitte-partner Jan Bo Hansen udtalt, at Deloitte mente at ændring ikke var i overensstemmelse med regnskabsstandarderne, samt at Deloitte ikke var blevet spurgt eller orienteret herom.¹⁹⁶ På den anden side af bordet er der dog en anden lyd. Jim Pedersen har udtalt, at ændringen var clearret med Deloitte, og dermed at Deloitte var bekendt med, at OW Bunker indregnede renter fra kunder som en del af omsætningen. Det kan være interessant at vide, at Peter Storgaard, der angiveligt havde clearret ændringen med Deloitte, efterfølgende er blevet ansat i Deloitte.¹⁹⁷

7.2.2. Ledelsen

Det er svært at forestille sig, at Jim Pedersen ikke var klar over forholdene i Risk-Management afdelingen og DOT. Som følge af de interne kontroller og styringssystemer, som er beskrevet i børsprospektet, har ledelsen angiveligt været løbende informeret. Hertil kommer det faktum, at Jim Pedersen var bestyrelsesformand i DOT¹⁹⁸. På trods heraf var Jim Pedersen ikke sen til at pege fingre af Jane Christensen og Lars Møller. I selskabsmeddelelse nr. 25/2014 af 5. november 2014 erklærer OW Bunker, at Jane Christensen er blevet afskediget på grund af hendes involvering i Risk management tabet, samt at ledelsen i

---

¹⁹⁴ Kongskov (2014)

¹⁹⁵ Holm m.fl. (2014)

¹⁹⁶ Høberg og Brahm (2015a)

¹⁹⁷ Høberg og Brahm (2015b)

¹⁹⁸ Bentow m.fl. (2014)

Singapore har begået bedrageri.¹⁹⁹ Foruden Lars Møller er finansdirektøren i DOT Kimmie Goh også blevet impliceret i svindelsagen²⁰⁰.

Jim Pedersen har således været i færd med at skubbe ansvaret fra sig, men det tyder på at hans involvering i og kendskab til skandalen har været større, end han selv har indrømmet.²⁰¹

7.2.3. Kurator

Kuratorerne har ikke haft megen tid til at undersøge forholdene i OW Bunker endnu, men har konkluderet at ledelsen i OW Bunker havde kendskab til forholdene i DOT og Risk Management. Kuratorerne var allerede ved udgangen af 2014 så sikre i deres sag, at de valgte at stævne topledelsen i OW Bunker for kr. 654 mio.²⁰²

7.2.4. Kreditorer

I kølvandet på OW Bunkers konkurs er den første af selskabets kreditorer allerede blevet trukket med ned. Den belgiske bunkervirksomhed Wiljo, der ved konkursen havde et tilgodehavende hos OW Bunker på ca. \$ 10 mio., forsøgte i første omgang at dække tabet ved at gøre udlæg i OW Bunkers skibe. Problemet er, at OW Bunker har leaset langt størstedelen af de skibe, som selskabet opererede, og dermed har kreditorerne ikke den store mulighed for at få dækket deres tab ved at gøre udlæg i skibe, som OW Bunker ikke ejer.²⁰³

Det er nu gået så vidt, at Wiljo har trukket i nødbremsen, og anmelde betalingsstandsning. Det har vist sig, at det tilgodehavende, som Wiljo havde hos OW Bunker på \$ 12 mio., var mere end Wiljo's økonomi kunne klare. Wiljo er således den første, af de over 100 kreditorer der har anmeldt krav mod OW Bunker, til at blive trukket med ned.²⁰⁴

---

¹⁹⁹ Selskabsmeddelelse nr. 25/2014 (2014)

²⁰⁰ Bindslev & Vorre (2014)

²⁰¹ Bindslev & Vorre (2014)

²⁰² Ritzau Finans (2014a)

²⁰³ Ritzau Finans (2014b)

²⁰⁴ Tomas (2015)

---

8. Litteraturliste

8.1. Bøger

- Christensen, Maria Bloch, m.fl. (2012): *Revisors opklaring af besvigelser – Læren af praksis*, 1. udgave 1. oplag, Karnov Group Denmark A/S, ISBN 978-87-619-3229-7
- Christensen, Mogens (1999): *Regnskab og revision*, 1. udgave 1. oplag, GreensJura, ISBN 87-907-9013-8
- Christensen, Mogens m.fl. (2001): *Revision – koncept & teori*, 2. udgave 2. oplag, Forlaget Thomson A/S, ISBN 87-619-0179-2
- Elling, Jens O. (2008): *Finansiel Rapportering – teori og regulering*, 1. udgave 1. oplag, Gjellerup, ISBN 978-87-13-04965-3
- Füchsel, Kim m.fl. (2010): *Revisor – Regulering & Rapportering*, 2. udgave 1. oplag, Thomsen Reuters Professional A/S, ISBN 978-87-619-2655-5
- Hansen, Kristian m.fl. (2013): *En svindlers storhed og fald*, 1. udgave 1. oplag, TURBINE forlaget, ISBN 978-87-7141-205-5
- IFAC (2014): *Retningslinjer for revisors etiske adfærd (Ethiske regler for revisorer)*, International Ethics Standards Board of Accountants (IESBA), oversat af FSR – Danske Revisorer, Oktober 2014, ISBN 978-1-60815-174-5
- Langer, Morten & Dørge, Henrik (1991): *Skandalen om Nordisk Fjer – et magtmenneskes drøm og bedrag*, 1. udgave, 1. oplag, Børsen Bøger, ISBN 87-7553-305-7
- Torre, Ignacio de la (2009): *Creative accounting exposed*, Palgrave MacMillan, ISBN 978-0-230-21770-6
- Udsen, Sanne (2009): *Stein og drømmefabrikken*, 1. Udgave 1. Oplag, Børsens Forlag, ISBN 978-87-7664-438-3
- Udsen, Sanne (2010): *Psykopater i jakkesæt – Når chefen er psykopat*, 2. udgave 1. oplag, Lindhart og Ringhof Forlag A/S, ISBN 978-87-11-41693-8

8.2. Publikationer

- ACFE (2004): *Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*, Association of Certified Fraud Examiners, http://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/2004rttn.pdf
- ACFE (2006): *Report to the Nations on Occupational Fraud & Abuse*, Association of Certified Fraud Examiners, http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/documents/2006-rttn.pdf

- ACFE (2008): *Report to the Nations on Occupational Fraud & Abuse*, Association of Certified Fraud Examiners, http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/documents/2008-rttn.pdf
- ACFE (2010): *Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*, Association of Certified Fraud Examiners, http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/documents/rttn-2010.pdf
- ACFE (2012): *Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*, Association of Certified Fraud Examiners, https://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rttn/2012-report-to-nations.pdf
- ACFE (2014): *Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*, Association of Certified Fraud Examiners, <http://www.acfe.com/rttn/docs/2014-report-to-nations.pdf>
- Beresford, Dennis R. m.fl. (2003): *Report of Investigation by the Special Investigative Committee of the Board of Directors of WorldCom, Inc.*, 31. Marts 2003
- Christensen, Joy Funder (2012): *Forventningskløftens eksistens i relation til besvigelser - En empirisk undersøgelse af problemstillingen*, Kandidatafhandling, Copenhagen Business School, maj 2012
- IPO Prospekt (2014), marts 2014, http://owbunker.com/wp-content/uploads/2014/03/OW-Bunker_Prospekt_IPO_2014.pdf
- Powers, William C. Jr. (2002): *Report of Investigation by the Special Investigative Committee of the Board of Directors of Enron Corp.*, 1. Februar 2002
- PwC (2014a): *Global Economic Crime Survey*, PricewaterhouseCoopers, <http://www.pwc.com/crimesurvey>
- PwC (2014b): *Global Economic Crime Survey – Resultat från Sverige*, PricewaterhouseCoopers, <http://www.pwc.com/crimesurvey>
- PwC (2011): *Virksomhedskriminalitet i Danmark*
- Selskabsmeddelelse nr. 25/2014 (2014): *Bedrageri i Singapore, yderligere markant risk management tab*, <http://hugin.info/160189/R/1869148/657133.pdf>, 5. november 2014
- SØK (2007): *Virksomhedsberetning 2007*, <http://www.stopfakes.dk/media/84362/ls.pdf>
- Vedtægter for OW Bunker (2014), 27. marts 2014, <http://hugin.info/160189/R/1772401/603836.pdf>
- Warming-Rasmussen, Bent (1990): *Tillidsforholdet og forventningskløften mellem brugeren af revisionsydelsen og den statsautoriserede revisor*, Ph.D. afhandling, HHS, november 1990

8.3. Love, vejledninger og domme

- Erklæringsbekendtgørelsen (1989): *Bekendtgørelse om revisors påtegninger på regnskaber*, BEK nr. 121 af 23/02/1989
- Erklæringsbekendtgørelsen (1996): *Bekendtgørelse om statsautoriserede og registrerede revisors erklæringer m.v.*, BEK nr. 90 af 22. februar 1996
- Erklæringsbekendtgørelsen (2013): *Bekendtgørelse om godkendte revisors erklæringer*, BEK nr. 385 af 17. april 2013
- International Standards on Auditing 240 (2009): *Revisors ansvar vedrørende besvigelser ved revision af regnskabet*
- PCAOB (2014): *BYLAWS and RULES of the PUBLIC COMPANY ACCOUNTING OVERSIGHT BOARD*, 19. Maj 2014, <http://pcaobus.org/Rules/PCAOBRules/Documents/All.pdf>
- Revisorloven (2008): *Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder*, LOV nr. 468 af 17. juni 2008
- Respona nr. 334 af 7. januar 1965
- Revisionsvejledning 1 (1978): *Grundlæggende principper for revision af årsregnskaber i aktie- og anpartsselskaber.*
- Revisionsvejledning 1 (1993): *Vejledning om grundlæggende principper for revision af regnskaber.*
- Revisionsvejledning 21 (1999): *Vejledning om besvigelser*
- Revisionsstandard 240 (2006): *Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber*
- *Sarbanes-Oxley Act of 2002*, Public Law 107-204-July 30, 2002, 30. juli 2002
- V.L. B-1553-02 (2013): *Dom afsagt den 1. juli 2013 af Vestre Landsrets 7. afdeling, Konkursboet Memory Card Technology A/S mod John Rasmussen m.fl.*
- Årsregnskabsloven (2013): *Bekendtgørelse af årsregnskabsloven*, LBK nr. 1253 af 1. november 2013

8.4. Artikler m.v.

- Albrecht, W. Steve (2014): *Iconic Fraud Triangle endures*, fraud-magazine.com, juli/august 2014, <http://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4294983342>
- Bentow, David m.fl. (2014): *Lars Møller tager til genmæle over for OW Bunkers ledelse*, shippingwatch.dk, 18. november 2014
- Bindslev, Joachim Claushøj & Vorre, Nicolaj (2014): *Nettet strammes om Jim Pedersen i Singapore-sag*

-
- Carlsen, Svend m.fl. (1999): *Revisionsvejledning 21 - Besvigelser*, Revision og Regnskabsvæsen, 1999 nr. 12
  - Christiansen, Brian (2004): *ISA 240 (Revised) - Yderligere skærpedelser af krav til revision vedrørende besvigelser*, Revision og Regnskabsvæsen, 2004 nr. 7
  - Colombo, Bruno (2004): *Trasparenza e controlli dopo il caso Parmalat*, Notizie.parma.it, 15. Marts 2004
  - Cunningham, Gary M. m.fl. (2006): *Enron and Arthur Andersen: The Case of the Crooked E and the Fallen A*, *Global Perspectives on Accounting Education*, Volume 3, 2006
  - Dorminey, Jack m.fl. (2012): *The Evolution of Fraud Theory*, *Issues in Accounting Education*, Vol. 27, No. 2
  - Evert, Eigil (2005): *Parmalats revisorer i kø ved håndvasken*, *Berlingske Tidende*, 8. juli 2005
  - Holm, Erik m.fl. (2014): *Regnskaber under hårdt angreb for anden gang*, jyllands-posten.dk, 4. juni 2014
  - Høberg, Jesper og Brahm, Kristoffer (2014a): *Kapitel 2: SEBs farvel til OW Bunker*, shippingwatch.dk, 30. december 2014
  - Høberg, Jesper og Brahm, Kristoffer (2014b): *Kapitel 3: Da bomben sprang i Nørresundby: "Pengene er forsvundet"*, shippingwatch.dk, 30. december 2014
  - Høberg, Jesper og Brahm, Kristoffer (2014c): *Kapitel 4: Telefonopkaldet: OW Bunker er gået konkurs*, shippingwatch.dk, 31. december 2014
  - Høberg, Jesper og Brahm, Kristoffer (2015a): *Deloitte: OW Bunker foretog tvivlsom regnskabsændring*, shippingwatch.dk, 8. januar 2015
  - Høberg, Jesper og Brahm, Kristoffer (2015b): *Jim Pedersen går til modangreb på Deloitte*, shippingwatch.dk, 9. januar 2015
  - Kiertzner, Lars (2006): *RS 240 (ajourført) Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber*, *Revision og Regnskabsvæsen*, 2006 nr. 1
  - Kirketerp, Simon (2014): *OW Bunker knækket af én enkelt oliehandel*, borsen.dk, 10. november 2014
  - Kongskov, Jesper (2014): *Deloitte frikender sig selv i børsskandale*, shippingwatch.dk, 14. november 2014
  - Kristiansen, Tomas (2015): *OW Bunker krak trækker olieselskab med ned*, shippingwatch.dk, 8. januar 2015

- Kristiansen, Tomas og Andersen, Ole (2014): *Kuratorer jagter omstridt OW Bunker-selskab i Singapore*, shippingwatch.dk, 19. december 2014
- Nyholm, Per (2003): *Lukkede øjne i Parmalat-skandalen*, Jyllands-Posten, 30. december 2003
- Pedersen, Keld Louie (2003): *Uoverskuelig sag*, Jyllands-Posten, 30. december 2003
- Porter, Brenda (1993): *An Emperical Study of the Audit Expectation-Performance Gap*, Accounting and Business Research, Vol. 24. No. 93, pp. 49-68, december 1993
- Pulliam, Susan m.fl. (2002): *How Three Unlikely Sleuths Exposed Fraud at WorldCom*, The Wall Street Journal, 30. oktober 2002
- Ritzau (2014): *OW Bunker regnede med millioner fra spekulation*, børsen.dk, 21. november 2014
- Ritzau Finans (2014a): *OW Bunkers topledelse stævnes for 654 mio kroner*, shippingwatch.dk, 31. december 2014
- Ritzau Finans (2014b): *OWs danske skibe kan ikke beslaglægges*, shippingwatch.dk, 14. november 2014
- Svaneborg, Thomas G. (2014): *Skandaleramt dæk-selskab kasserer fire årsregnskaber*, dr.dk, 15. august 2014
- Thomas, William (2002): *The Rise and Fall of Enron*, april 2002, Journal of Accountancy
- Toft, Dorte (2007): *Rigmanden Finn Nørdbyggaards papirpenge*, 5. december 2007, Berlingske Business
- Toft, Dorte (2008): *"John Doe" gik allerførst forgæves til IBM med advarsel om IT Factory*, 12. december 2008, Berlingske Business
- Thomsen, Claus Blok (2008): *Falske aftaler sår tvivl om IT Factorys revisor*, 24. december 2008, politiken.dk
- Wels, Joseph T. (2001): *"Why Ask?" You Ask*, Journal of Accountancy, September 2001
- Zdrinka, Peter (2003): *Erhvervsskandalerne i USA – Hvad skete der egentlig??*, INSPI 2003, nr. 4

Bilag

Bilag 1: Den typiske besviger – hyppighed

	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Køn:						
- Mand	52,9 %	61,0 %	59,1 %	66,7 %	65,0 %	66,8 %
- Kvinde	47,1 %	39,0 %	40,9 %	33,3 %	35,0 %	33,2 %
Alder:						
- < 30 år	16,6 %	14,9 %	12,7 %	14,8 %	15,6 %	15,2 %
- 31 - 40 år	34,3 %	32,5 %	29,0 %	35,4 %	34,1 %	33,5 %
- 41 - 50 år	32,0 %	34,5 %	35,5 %	33,0 %	33,0 %	32,7 %
- 51 - 60 år	15,1 %	15,3 %	18,9 %	14,6 %	14,2 %	15,2 %
- > 60 år	2,0 %	2,8 %	3,9 %	2,2 %	3,1 %	3,4 %
Ancenitet:						
- < 1 år	6,7 %	10,2 %	7,4 %	5,7 %	5,9 %	6,8 %
- 1 - 5 år	47,0 %	25,7 %	40,5 %	45,7 %	41,5 %	40,7 %
- 6 - 10 år	22,8 %	26,3 %	24,6 %	23,2 %	27,2 %	27,3 %
- > 10 år	23,5 %	37,7 %	27,5 %	25,4 %	25,3 %	25,2 %
Stilling:						
- Employee	67,8 %	41,2 %	39,7 %	42,1 %	41,6 %	42,0 %
- Manager	34,0 %	39,5 %	37,1 %	41,0 %	37,5 %	36,2 %
- Owner/Executive	12,4 %	19,3 %	23,3 %	16,9 %	17,6 %	18,6 %
- Other*					3,2 %	3,2 %

* Kategorien Other indgik ikke i undersøgelserne før 2012

Ovenstående er udarbejdet på grundlag af globale data fra Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) fra følgende udgivelser:

2004 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

2006 Report to the Nations on Occupational Fraud & Abuse

2008 Report to the Nations on Occupational Fraud & Abuse

2010 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

2012 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

2014 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

Bilag 2: Den typiske besviger – gennemsnitligt udbytte

	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Køn						
- Mand	\$ 160.000	\$ 250.000	\$ 250.000	\$ 185.000	\$ 200.000	\$ 232.000
- Kvinde	\$ 60.000	\$ 102.000	\$ 110.000	\$ 83.000	\$ 91.000	\$ 100.000
Alder						
- < 30 år	\$ 43.000	\$ 75.000	\$ 75.000	\$ 75.000	\$ 75.000	\$ 92.000
- 31 - 40 år	\$ 155.000	\$ 269.000	\$ 258.000	\$ 247.000	\$ 250.000	\$ 258.000
- 41 - 50 år	\$ 173.000	\$ 250.000	\$ 250.000	\$ 535.000	\$ 383.000	\$ 343.000
- 51 - 60 år	\$ 250.000	\$ 350.000	\$ 500.000	\$ 749.000	\$ 832.000	\$ 438.000
- > 60 år	\$ 527.000	\$ 713.000	\$ 435.000	\$ 974.000	\$ 250.000	\$ 450.000
Ancenitet						
- < 1 år	\$ 26.000	\$ 45.000	\$ 50.000	\$ 47.000	\$ 25.000	\$ 51.000
- 1 - 5 år	\$ 148.000	\$ 100.000	\$ 142.000	\$ 114.000	\$ 100.000	\$ 100.000
- 6 - 10 år	\$ 120.000	\$ 205.000	\$ 261.000	\$ 231.000	\$ 200.000	\$ 200.000
- > 10 år	\$ 171.000	\$ 263.000	\$ 250.000	\$ 289.000	\$ 229.000	\$ 220.000
Stilling						
- Employee	\$ 62.000	\$ 78.000	\$ 70.000	\$ 80.000	\$ 60.000	\$ 75.000
- Manager	\$ 140.000	\$ 218.000	\$ 150.000	\$ 200.000	\$ 182.000	\$ 130.000
- Owner /Executive	\$ 900.000	\$ 1.000.000	\$ 834.000	\$ 723.000	\$ 573.000	\$ 500.000
- Other*					\$ 100.000	\$ 250.000

* Kategorien Other indgik ikke i undersøgelserne før 2012

Ovenstående er udarbejdet på grundlag af globale data fra Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) fra følgende udgivelser:

2004 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

2006 Report to the Nations on Occupational Fraud & Abuse

2008 Report to the Nations on Occupational Fraud & Abuse

2010 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

2012 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

2014 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse

Bilag 3: Omfang af virksomhedskriminalitet

	2003	2005	2007	2009	2011	2014
Globalt	37,0 %	45,0 %	43,0 %	30,0 %	34,0 %	37,0 %
Vesteuropa	17,0 %	21,0 %	19,0 %	26,0 %	30,0 %	35,0 %
Norden	13,0 %	14,0 %	19,0 %	23,0 %	27,0 %	23,0 %
Danmark	17,0 %	11,0 %	18,0 %	26,0 %	29,0 %	12,0 %

Ovenstående er udarbejdet på grundlag af data fra PricewaterhouseCoopers (PwC) fra følgende udgivelser:

Virksomhedskriminalitet I Danmark 2011

PwC's 2014 Global Economic Crime Survey

Global Economic Crime Survey 2014 – Resultat från Sverige

Bilag 4: Udvalgte tabeller fra empirisk undersøgelse

Tabel 12

	I hvilken grad mener du, at det er revisors opgave at afsløre besvigelser?					
	Ingen grad	Lille grad	Nogen grad	Stor grad	Meget stor grad	Ved ikke
Revisorer (<i>N</i> =51)	5,9 %	31,4 %	54,9 %	5,9 %		2,0 %
Investorer (<i>N</i> =38)		13,2 %	36,8 %	31,6 %		18,4 %
Erhvervsjournalister (<i>N</i> =23)			21,7 %	30,4 %		47,8 %
I alt (<i>N</i> =112)	2,7 %	18,8 %	42,0 %	19,6 %	16,1 %	0,9 %

Tabel 14

	Hvorvidt forholder du dig til påstanden om, at opdagelse af besvigelser er en central opgave for revisor?				
	Helt uenig	Overvejende uenig	Hverken eller	Overvejende enig	Helt enig
Revisorer (<i>N</i> =51)	19,6 %	33,3 %	25,5 %	19,6 %	2,0 %
Investorer (<i>N</i> =38)	5,3 %	10,5 %	23,7 %	52,6 %	7,9 %
Erhvervsjournalister (<i>N</i> =23)	8,7 %	4,3 %	13,0 %	43,5 %	30,4 %
I alt (<i>N</i> =112)	12,5 %	19,6 %	22,3 %	35,7 %	9,8 %

Tabel 20

	Hvordan har erhvervsskandaler (IT Factory mfl.) påvirket din tillid til revisors arbejde i relation til afdækning af besvigelser?				
	Stærkt negativt	Negativt	Neutralt	Positivt	Stærkt positivt
Investorer (<i>N</i> =38)	5,3 %	44,7 %	50,0 %		
Erhvervsjournalister (<i>N</i> =23)	17,4 %	56,5 %	26,1 %		
I alt (<i>N</i> =61)	9,8 %	49,2 %	41,0 %		

Ovenstående tabeller er taget fra kandidatafhandling af Joy Funder Christensen, Copenhagen Business School, Cand.merc.aud.-studiet, afleveret 7. maj 2012.